

An impressionistic painting in warm, earthy tones of brown, tan, and ochre. It depicts a man and a woman walking together in what appears to be a city street. The man is in the foreground, slightly to the right, wearing a dark coat and a light-colored shirt. The woman is slightly behind him, to the left, wearing a light-colored dress. The background is blurred, suggesting buildings and a street scene. The overall style is soft and painterly, with visible brushstrokes.

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2024
5

VÁRAD

2024/5.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2024. május • XXIII. évfolyam 5. (230.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradi Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

REMÉNYIK SÁNDOR
Petrovics íté

SÜTŐ ÉVA
3 *A Móka-színház negyedszázada* 61

DOMONKOS LÁSZLÓ
Pityu bácsi, a bóher

5 SILVIU-IULIAN SANA
7 *A nagyváradi görögkatolikus
püspökség könyvtára 1948–1950
között* 66

ESZTERÓ ISTVÁN
Versek

POZSONYI ÁDÁM
Felvilágosodás

10 OROSZ OTÍLIA VALÉRIA
13 *Egy oratórium partiumi
bemutatója* 78

PATAKI ISTVÁN
Versek

BOROS ERNŐ
*Anyja lánya; Szerelem;
Kannibália kannibáltalanítása* 17

SZOMBATI-GILLE TAMÁS
Ázsia-koktél 85

FERENCZFI JÁNOS
Versek

FRIED NOÉMI LÚJZA
24 *Namajd és a történelem* 90

FARKAS ANTAL
Háromszobás lakás

27 TÓTH HAJNAL
37 *Rajzokkal továbbmesélt
vertörténetek* 92

MÜLLER DEZSŐ
Versek

N. HORVÁTH BÉLA
A kánon alapjai

41 BARABÁS ZSUZSA
50 *Kodály Zoltán mondotta
(keresztrejtvény)* 94

BESENYŐDI JUDIT
Versek

50 *Lapszámunk szerzői* 96

BALLA TÜNDE
*„Mi csak porszemek vagyunk,
a művész maga az Isten...”*

52 *Kiadványunkat Kristófi János
műveinek reprodukcióival
illusztráltuk. A borítón: Sétáló párok,
olaj, farostlemez, 1986, 50 × 70 cm*

KELEMEN ENDRE DÉNES
Arménia (kortárs) krónikái

54

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Reményik Sándor (1890–1941)

Petrovics íté

*Az apja szerb, az anyja tót –
De örök vizek ringatták mienkké
A roppant óceánjáró hajót.
Jött a Vér ködös partjai felől,
S a Lélek végtelenjébe veszett.
Árbócán magyar zászló lebegett.*

*Mi az, hogy szerb?
Mi az, hogy tót?
Mi az, hogy faj?
Mi az, hogy vér?
S mi az a Tűz és mi az a Titok,
Mely mindenben keresztül
A szívig ér?
Mi vegyül el a fajban és a vérben,
Hogy megcsendüljön halhatatlanul
A legmagyarabb magyar költeményben?*

*Minket, akiknek minden porcikája
Az ő dalai mámorától reszket –
Minket ma név szerint és vér szerint
És ezerféleképpen elemeznek.
A dédapánknak neve mi is volt?
A dédanyánkba a vér honnan folyt?
Az őseinkben fel hetedíziglen
A fajtisztaság mekkora is volt?
És név szerint és faj szerint
És vér szerint
Járnak iskolába gyermekeink.
És bolygatják a Tüzet és a Titkot
És szétszórják a Tüzet és a Titkot
Új törvények szerint.*

*És megcsapolják most a székely vért
– Minden kis csöppje drága gyöngyöt ért –
És kimutatják csalhatalanul
Nagy, rettenetes vegyi tudománnyal:
Más vér ez – nem rokon a magyarsággal.*

*Hát jól van, jól van – ezt is elviseljük.
Mert falra hányt borsó ez is.
Ál-tudósok kezén játék-kavics.
Fent, a legfőbb Semmitőszékben
Ül minden földi bíróság fölött
Ama más néven ismert Petrovics.
Mi legfőbb bíránk minden faji perben:
A vér: a semmi. A Lélek: a Minden.*

Nagyvárad, 1935. április 4.

Váradalpári táj, olaj, karton, 65 × 91 cm

Domonkos László

Pityu bácsi, a bóher

A stáb már délelőtt megérkezett a határon túli, jóformán színmagyar városkába. Nem először jártak itt, a megszokott, jól ismert helyeket, embereket és italokat keresték, vidámak voltak, kiegyensúlyozottak és magabiztosak, mint akiknek túl sok újat már nem nyújthat semmi itteni. Kényelmesen, ráérősen kezdték intézgetni a már előre megbeszélt találkozásokat, Zsuzsi, a rámenős és ragyogóan főző egykori alpolgármester asszony, Rehák Pisti meg a párja a kiváló birspálinkájukkal, Zoli, az igen intellektuális filmkritikus és a többiek.

A társaság most is a főtéri pizzériában vert tanyát, a kedvelt törzsvendégek jóleső elégedettségének derűs nyugalomával, kiegészülve azokkal az alkalmi helybéliekkel, akik valamelyik oszlopos tag köréhez tartozván szívesen és gyorsan csapódtak a fővárosi filmesekhez: a szerkesztő nagyszüleinek itteni származása, Miki, az operatőr csöndes szerénységében is vonzó karaktere, vagy a technikus Imi kackiás bajuszának bohém handabandázása egyaránt megbízható vonzerőt jelentett.

Pityu bácsit az egyöntetű tisztelet és egyféle fura, az egzotikumnak és a megváltoztathatatlan idegenségnek kijáró borzongás távolságtartó aurája egyszerre fonta körbe, egészen sajátos abroncsként övezve a prófétai küllemű, idős, hófehér szakállas, hosszúhajú férfiút, nyakában a nagy

Dávid-csillaggal, mögötte a kisváros összesítő mitológiájával: valaha, a magyar világban bóher volt, a pesti rab-biképző növendéke, édesapja valahol Németországban végezte, ő megúsza valahogy, hazakerült. Rehákék mesélték, hogy már a kommunista időkben is a diákszínjátszás meg a magyar drámairodalom szerelmese volt, egyedül élt egy aprócska kültelki házban, de a kisváros minden valamirevaló eseményén, rendezvényén mindig, mindenhol ott volt, imádta magát fontosnak, nélkülözhetetlennek érezni és éreztetni, igaz, igyekezett is tenni ezért ezt-azt, de Pityu bácsira kicsit a jó szándékú ütődöttek enyhén megbocsájtó, nagyvonalú gyengédségével tekintettek, de – Gábor, a stábvezető éles szemével észrevette – alighanem a számára legfontosabbal: az elismerő tekintéllyel bizony mintha adósai maradtak volna. Mindenesetre Pityu bácsi most is ott volt, éppen úgy, mint más-kor, Zsuzsi a maga módján kezelte is kicsit, mint ahogy a rakoncátlan és már enyhén demens nagyapját kezeli az ember lánya, Zoli olykor leereszkedően feléje fordult valamelyik komolyabb érve, szempontja vagy következtetése kimondatván. Pityu bácsi láthatóan élvezte a társaságot, sokáig velük maradt, és azon sem csodálkozott senki, hogy másnap délelőtt, az első forgatási helyszínen, Rehákék udvarán is megjelent. A megszokott egykedvűséggel fogadták.

Gábor akkor lepődött meg kicsit, mikor a készülődés – a beállítások, a kamera, a lámpák előkészítése – közben az egykori bóher udvariasan bár, de igen határozottan félrevonta és fojtott hangon arra kérte, ugyan fontolják meg, nem lehetne-e róla, az ő itteni életéről vagy annak legalább egy-két szeletéről egy rövidebb kis anyagot forgatni, „megbeszelnénk, kigondolnánk, mit és hogyan, milyen szempontból és milyen apropóból, hogyan és...” Gáboron szinte rögtön átfutott: nem is olyan rossz ötlet, de eredendő bizonytalanságát szinte azonnal igyekezett megosztani a jóval idősebb és tapasztaltabb Mikivel. „Meglátjuk, Pityu bácsi”, tolta félre az öreget, és már sietett is oda az operatőrhöz, a többiekől felemelt kézzel elnézést kért, és már vonszolta is amaszt az udvar túlsó végébe. „Miért is ne”, motyogta maga elé lassan Miki, mindig vidám, jóságos szürke szemét lesütve.

Pityu bácsi nem a budapesti bóher-évekről, nem is a háborúról meg annak következményeiről, hanem a

diákszínjátszás rejtelseiről mesélt hosszasan, a rejtelmes szegénységből eléje került még rejtelmesebb fiatal tehetségekről, a váratlanul gyönyörű arcú fiatal fiúkról és lányokról, hangulatos, nagyhatású előadásokról, apróbb rendezési meg enyhén pedagógikus műhelytitok-félékről és a kisváros, a csend szépséges kisvárosának sajátos hangulatairól, folyóparttal és lírai drámarészletekkel, többnyire – Gábor és Miki számára egyértelműen meglepő módon – igen összefogottan és átélten. Mikor leálltak és mielőtt Gábor elégedetten megköszönhette volna, Pityu bácsi hirtelen felemelte a karját, elnézést kért, „valamit még a legvégére mindenképpen szeretnék hozzáfűzni”.

Imi ugyan már a „lebont”-nál tartott, Miki is már kapcsolt ki mindent, de Gábor intett. Két perc és Miki halk hangja: „forog”. Pityu bácsi felemelte a fejét: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország fel-támadásában.”

Eszteró István

Szökőév, 2024

*Szökken szöcskelábú órád,
békaugrásnyi végzetet
fél lábon figyelnek gólyák,
a kezdetet s a végeket,*

*csetlő-botló óvodáskort,
kilóg fehér zoknis bokád
kelepelőjén, ahányszor
blokkolja hű emlékblokád,*

*drukkot, mely aprócska vállat
karolt néma félszeg flörtön
hazafelé, szó csak áltat,
szív remegtet rímet rögtön,*

*előd égfalba falazott
csillagködös tekintetét,
űri habarcson át ahogy
kék íriszbe gyúl a setét,*

*harangszóba, szülőházba,
anyanyelvbe belekóstol,
iskolát nyel nyakat rázva,
toronyórát mutatóstól,*

*habruhában bicikliző
bakfis lobbantotta lángot,
francia fogságban minőt
Kuncz Aladár* előbb látott,*

*traktort trafál, cséplőt csépel,
holdudvaron csengős csikót,
Fiastyúkot, mely csőrével
gravíroz csibékre csipkét,*

* Kuncz Aladár: Fekete kolostor, 1931.

*felnőttkorod, öregkorom
bűne, bűve, fogyó árnya
túlsó partig követ nyomon
múlt sóvárgását táplálva,*

*verslábakon szökne versed,
ha lenne még mögött, elől,
szökne szökőévvel versenyt
metaforás vákuum elől.*

*Kandi Kandia**

*Kuláklistáról Kandiába át-
írt édesanyánk kereste
három váltásban keserű
kenyerünk rég itt (apánk
kissé messzebb), most
irdatlan üreg kandikál, ásít
óriásit ízlelőbimbót bontó
illatozás helyén, kóstolni
szabad csomagolónak, de
kivinni nem, szarvasbarna
fényzamatú extra csoki
csodákról ritkán mesélt,
talán lelkifurdalással nyelte
a hiányt, nagyobb, mint
e (sárvízbe málló gigászi
édességdobozzal analóg)
gödör most a temesvári
Józsefváros szívében,
beton-, cserép-, műanyag
hulladékos hepehupáihoz
három váltásban járul
jelenés bár másodpercre
stoppolni futószalagon*

* Az 1890-ben alapított temesvári Kandia
csokoládégyárat a rendszerváltozást követően
felszámolták.

*futó nappali éjjelét, éjjeli
nappalát, hátha ott lebeg
a levegőben, tyúkhúr,
lisztes paréz, kutyatej
csurgó fehérjén, pitypang
bolyongó bolyhaival az
édesanya ízű világegyetem,
tócsa remegő tükrén ha
elsimul homlokránc, mi-
előtt kifakult felhőkendőt
szemére vonhat hajnal-
hasadáskor, s kopottas
táskában úri aromával
hazafelé indul a jól ismert
ismeretlenbe.*

A művész felesége
(1956), olaj,
farostlemez,
39 × 49 cm

Pozsonyi Ádám

Felvilágosodás

Amikor kinyitottam a gardrób ajtaját, hogy kivegyem a télikabátomat, ujjaim beleakadtak egy zsinóros mente prémes gallérjába. Szélesre tártam az ajtót, s látom ám, hogy a gardróbomnak időközben lakója lett. Egy tisztességben megőszült, bajszos atyafi költözött a télikabátok és a kilukadt esernyő szomszédságába. Lábán csizma, derekán kard, fokosát pedig a biciklipumpa és a régi telefonkönyvek félig ledőlt halmának támasztotta. Valami ispánféle lehetett, de az is lehet, hogy egy kurta nemes.

Szerzett valahonnét egy sámlit, s szemmel láthatólag azon ücsörgött napközben, éjszakára meg az egyik átmeneti kabátomat használta vánkosnak. Pislogva nézett fel rám. Minden bizonnyal bántotta szemét a hirtelen jött fény.

– Jó napot – dadogtam zavartan. – Nem akartam háborgatni. Nem volt tudomásom róla, hogy Ön időközben beköltözött ide.

– Nem tesz semmit – legyintett nagyvonalúan. – Előfordul az ilyesmi. Főleg a mai világban – tette még hozzá valamiért.

Ezután jó darabig csak szótlanul néztük egymást. Egy idő után kezdett kínossá válni a csend.

– És mondja, mit csinál itt? – nyögtem ki végül.

– Hát, csak üldögélek. Üldögélni jó dolog. A vármegyében is csak ez ment nap hosszát...

Nem akartam, hogy elakadjon a beszélgetés fonala.

– Elnézést, hogy megzavartam, de...

– Nem zavar. – Nyugtatózott meg. – Rég beszélgettem már kedvem szerint. Szeretek beszélgetni. Volt úgy, hogy majd minden évben leküldtek a vármegyébe egy intézőt, akivel az ember jóízűen el tudott diskurálgatni. Behúzódtunk egy ablakmélyedésbe vagy valami árnyas fa alá, aztán észre se vettük, s már ránk esteledett. Néha még a szolgabíró úr is csatlakozott hozzánk, meg a pelecskei plébános. No, persze, akkor még más idők járták...

Volt valami a hanghordozásában, ami nem tetszett nekem. Valami leki-csinylő.

Úgy éreztem, kissé lebecsüli korunkat.

– Mi itt kinn azért elértünk mindenfélét. Vannak eredményeink. Itt van például a számítástechnika. Ez – hosszan kerestem a megfelelő szót – hihetetlen perspektívákat vetít elénk.

– Valóban? – kérdezte udvariasan. Valamiért ismét úgy éreztem, udvariassága nem szívből jövő. – Ez bizony roppant érdekes – tette még hozzá. Előkotorta pipáját a sámfák közül, egy ideig pőfékelt vele, majd így folytatta.

– Nézze, ez a sámlit itt kényelmes. Fából van. Fenyő. Jó erős. Megbízható. Azonkívül szeretem a kabátok illatát is. Igen, ez itt például egy jófajta teveszőr – fogta két ujjá közé egyik kopott téli-

kabátomat. – De a zajra sem panaszkodhatok. Szóval, jó itt nekem.

– De hát nem lehet elzárkózni a világ elől! Maga itt biztosan még az úrhajózásról sem hallott. No, persze – próbáltam fölényeskedni –, honnan is hallana. Úgy él itt, mint valami remete. Fogalma sincs a mi nagyszerű vívmányainkról.

– Nagyon szép lovai voltak a grófnak – jegyezte meg némi szünet után. – Csodájára jártak még Trencsénből meg Ugocsából is. Egyszer... No, de hát ezt maga úgyse értethi.

Legyintett egyet, majd ismét elhallgatott.

Csend ereszkedett közénk. Egyikünk se tudta, mit is mondhatna még. Csak a régi falióra ketyegése hallatszott.

– Biztos, hogy nem akar változtatni ezen az állapoton? – kérdeztem hosszú idő múltán.

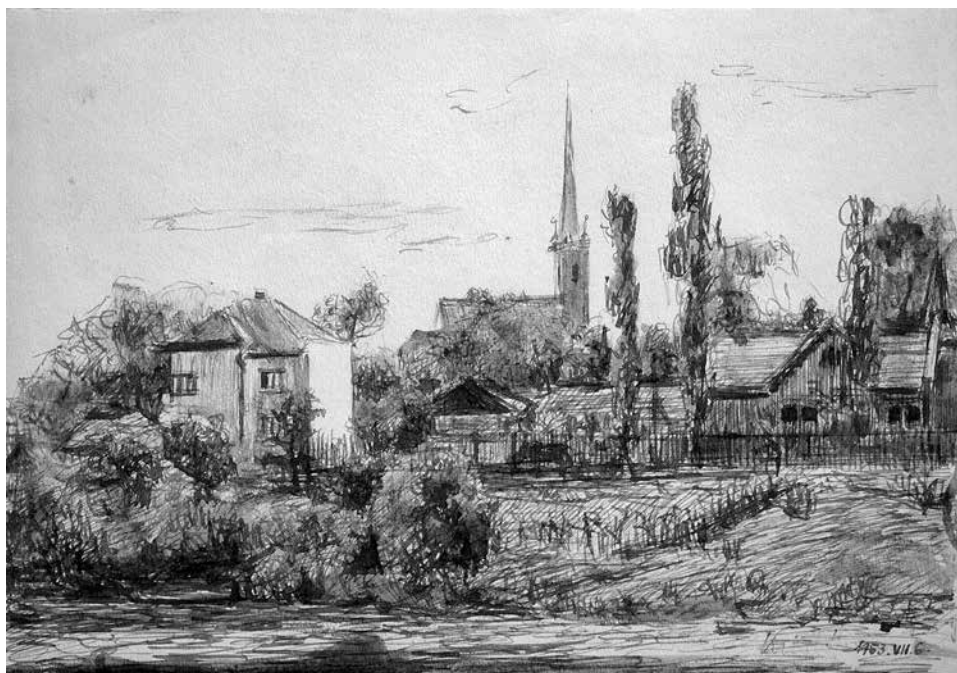
Ő erre megcsóválta a fejét.

– Sajnos kettőnknek kevés itt a hely. Magának már nem jut. Még ha arrább toljuk a régi cipőit, akkor se. Különb is, mindenki a saját világában lehet csak otthon. Ott kell boldogulnia. Sajnálom, fiatal barátom – tárta szét a karját –, nem engedhetem be ide.

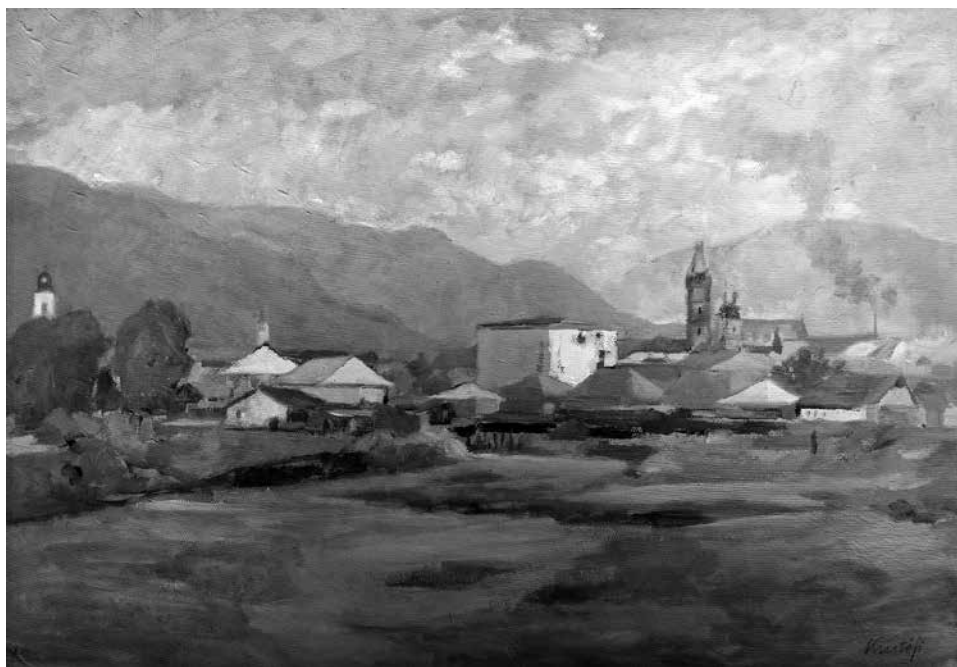
Egy ideig még vártam, de miután láttam, hogy nincs számomra több mondanivalója, elkezdtem lassan behajtani a gardrób ajtaját.

– Egyvalamire azért még megkérném – akasztotta meg szavával mozdulatomat. A félig behajtott ajtószárnyak mögül úgy villogott ki szemborgara, mint holmi reflektor fénye az alagút túlsó végéről. – Fúrhatna egy lukat ide a gardrób falába. Hogy egy kis napfény bejusson néha. Tudja, szeretek olvasgatni. Rendelkezésemre áll jó pár tekercs hivatalos irat, régi perek jegyzőkönyvei, négy évfolyam Tolnai Világlapja, meg több kötetnyi Sipulusz. Nem, ne legyen túl nagy az a luk. Csak olyan kicsike. Nem jó az, ha az embernek túl nagy rálátása van a világ dolgaira. Ha túl sok fény éri a rejtett összefüggéseket. Vannak dolgok, amiknek az a rendeltetésük, hogy soha ne kerüljenek napvilágra. Úgyhogy csak mértékkel a világosságból. Mindig csak mértékkel.

Egy ideig még hallottam, hogy szöszmötöl odabenn, meg hallottam mormogását, de mire kiértem a konyhába, a rádió zöreje elnyomta az utolsó hangfoszlányokat is.

Körös-part (1953), tus, papír, 25 × 17,5 cm

Nagybányai táj, olaj, karton, 70 × 100 cm

Pataki István

kiáltvány helyett

*ha még van hitele ereje súlya
a költői szónak
miként a hívó harangok búgnak
én pataki istván
elrendelem az általános mozgósítást
nemzetem apraja-nagyja
forrongjon s forrjon egybe a harcra
istenes lélekből építsünk várat
melyen nem hatol át a szenny
mely felénk árad
s betör a réseken a lélekrepedéseken
a szellempórusokon beszivárog
a soha nem nyugvó fénytelen átok
hamis próféták szétfröcskölt köpete nyála
báránybőrbe bújtatott ordasok gendertivornyája
jönnek jönnek
gyorsan jönnek telepednek
napkeleti bölcsék helyett
napnyugati eszementek
szétverni a bölcsőt jászlat
krisztustalan vak homályban
nem maguktól jönnek
kergeti őket az örület
a semmi menekültjeit
míg özvegyek árvák könnyein
úszik a történelem könnyedén
parttalanul lebeg
elsüllyednek a gyávák
csak a bátrakat menti meg
hát nem hátrálunk kitarunk
nekünk Petőfi, Ady a lövészárkunk
s biztos fedezékünk
szent anyanyelvünk
erőt ad az istenes nemzeti lélek
jön a segítség
paták dobognak az égnek
vágat Attila, Árpád
dübörög a fekete sereg*

*zúdul Bocskai, Rákóczi hada
Dózsa népe összezár egy isteni alakzatba
minket felemel nagyjaink égi örvénye
és miénk a Corvin-köz utolsó tölténye*

tebenned

*tebenned bíztam
mint eleink
portól a röggig
tebenned bíztam tebenned
mint küszöbön felejtett gyermek
kit el sem űznek
be sem engednek
ki már nem kér bebocsájtást
és el sem kóborol
a világgal mégis szembemegy
tebenned bíztam tebenned
ha baráttra leltem
ha megtagadtak
ha tiportam
ha tiportak
ha szidtalak
ha káromlótól védtelek
tebenned bíztam tebenned
ha anyám után sírtam
ha sírása szaggatott
ha kedvessel nevettem
ha a halál faggatott
tebenned bíztam tebenned
ha lázadtam
ha pereltem
befogadva vagy kiverthen*

*tebenned bíztam tebenned
én az istenes eretnek
legyen meg örökké
a te akaratod
akkor is
ha nem akarom*

magyarnak maradtam

*városok falvak épülhetnének
öregotthonok iskolák templomok árvaházak
a kövekből melyekkel megdobáltak
hány éhező távozna jóllakottan
a kenyérből mivel visszadobtam
és egyetlen arcom odatartott felét
sokarcúak mennyiszer ütötték
de álltam uram némán álltam
az acsarkodók szájon vágta
ha olykor meginogtam –
a föld mozgott alattam
s ha lerogytam –
csak imára
mint ki csak szeretni vágya*

*hatalmam ha volt –
csak magamon
kacagtam minden hatalmon
s azokon
akik kinevettek
mert szeretni mertem
felemelve vagy leverten
istent nemzetet hazát és nőt
s áldottam bölcsőt temetőt*

*ők a nevetők
ütésre lendülő karral
szédelegnek a sivatagban
én magyarnak állva maradtam
hogyan lássátok:
szétporladnak
a felém dobált kövek
rajtuk veszett kutyák heverésznek
kenyeremből jóllakottan
nyál csorgatva és unottan*

A premontreiek temploma, olaj, karton, 70 × 100 cm

Stáció, olaj, farostlemez, 48 × 70 cm

Boros Ernő

Anyja lánya

Mint annyian, két unokámmal együtt Erna lányom is kitelepült Romániából. Ha sikerül összehozni a világhálós kapcsolatot, az év nagy részében esténként egyfajta sajátos családi életet élünk: Skype segítségével kommunikálunk, miközben a számítógép képernyőjén látjuk is egymást.

A legutóbbi ilyen távbeszélgetésünk-láthatásunk alkalmával a lányom fejfájásra panaszkodott, amit szerinte attól kapott, hogy egész délután kisebbik unokám, Flórácska sűrűn záporozó kérdéseire válaszolgatott.

Bizonyos életkorokban az embernek mindenről eszébe jut egy (vagy több) régi történet. Nekem az unokám kérdései által előidézett fejfájásáról az jutott az eszembe, hogy valamikor az 1980-as években, amikor Ernácska lányom kb. olyan korú lehetett, mint Flórácska unokám mostanában, közöltem egy karcolatot az akkori *Szatmári Hírlap*ban. Előkerestem, itt következik:

Ha a gyerek kérdez...

Hanyatt fekszem az ágyon, szemben a televízióval. Kislányom, buksiját a hasamra hajtva, féloldalasan kukucskál a képernyő irányába. Ám ez az állapot – bár minden este újra és újra következetesen megismétlődik – korántsem mondható stabilnak. Inkább kerethelyzet, olyasmi, mint iskolai tornaórán az alapállás, amit minden gyakorlat elkezdésekor és bevégzésekor fel szokás ven-

ni. A tulajdonképpeni cselekmény úgy kezdődik, hogy kislányom fejecskeje, az esti tévézés egész időtartamára kalkulálva átlagban 2–3 percenként, pontosan az én tekintetemet a képernyővel összekötő látómező közepébe emelkedik, aminek következtében nagy, kerek, mindig kíváncsisággal telt szemei néhány centiméternyi távolságra az orromtól felderengenek, mint két kristálytisztá fényű örökmécses, melyeket, az emberi tudni akarás előtti tisztelgésképpen maga a természet gyújtott. És elhangzik a békés esti lelki nyugalmam ellen irányuló, bevezető kérdésmerénylet:

– Apa, miért hívják a bácsit a televízióban Aloisnak?

Első hallásra ennek a kérdésnek a megválaszolása nem tűnik nehéz feladatnak. A vizsgáláz csak néhány másodpercnyi gondolkodás után hatalmasodik el rajtam, amikor rádöbbenek: a lehetséges válaszok túlnyomó többsége megannyi rejtett buktatóként leselkedik körülöttem. Ha például a bácsit a televízióban azért hívják Aloisnak, mert az édesanyja ezt a nevet adta neki, amikor megszületett, akkor kézenfekvő a kérdés: miért adta neki az édesanyja ezt a nevet, amikor megszületett? Esetleg: miért volt Alois bácsinak édesanyja, amikor megszületett? Sőt! Miért született meg Alois bácsi, amikor megszületett? Viszont ha a bácsit a televízióban azért hívják Aloisnak, mert erre a névre hallgat, akkor tessék

megmondani: miért hallgat és miért nem beszél a bácsi a televízióban az Alois névre?

Szóval ez itt nem egy könnyen kivédhető szellemi manőver az ellen, hogy tovább nézhessem a filmet. Mélyen filozófiai fogantatású, nem lehet csak úgy egyszerűen lepuffantani a hétköznapi logika puskájával. Könnyen melléfoghatok, amely esetben csak megnehezítem a saját helyzetemet, hiszen a felriasztott vadat nehezebb eltalálni, mint a gyanútlanul céltáblának kínálkozót. Agyvelőm intenzíven munkál, lelki szemeim előtt kétségbeesett ötletképsorok száguldanak. Heuréka! – kiáltok fel magamban végül, és a nagy felismerés okozta izgalomtól kissé lámpalázasan elujjongom a számomra mérhetetlenül frappánsnak tűnő megoldást:

– Ernácskát miért hívják Ernácskának?

– Hát azért! – vágja rá kislányom kapásból.

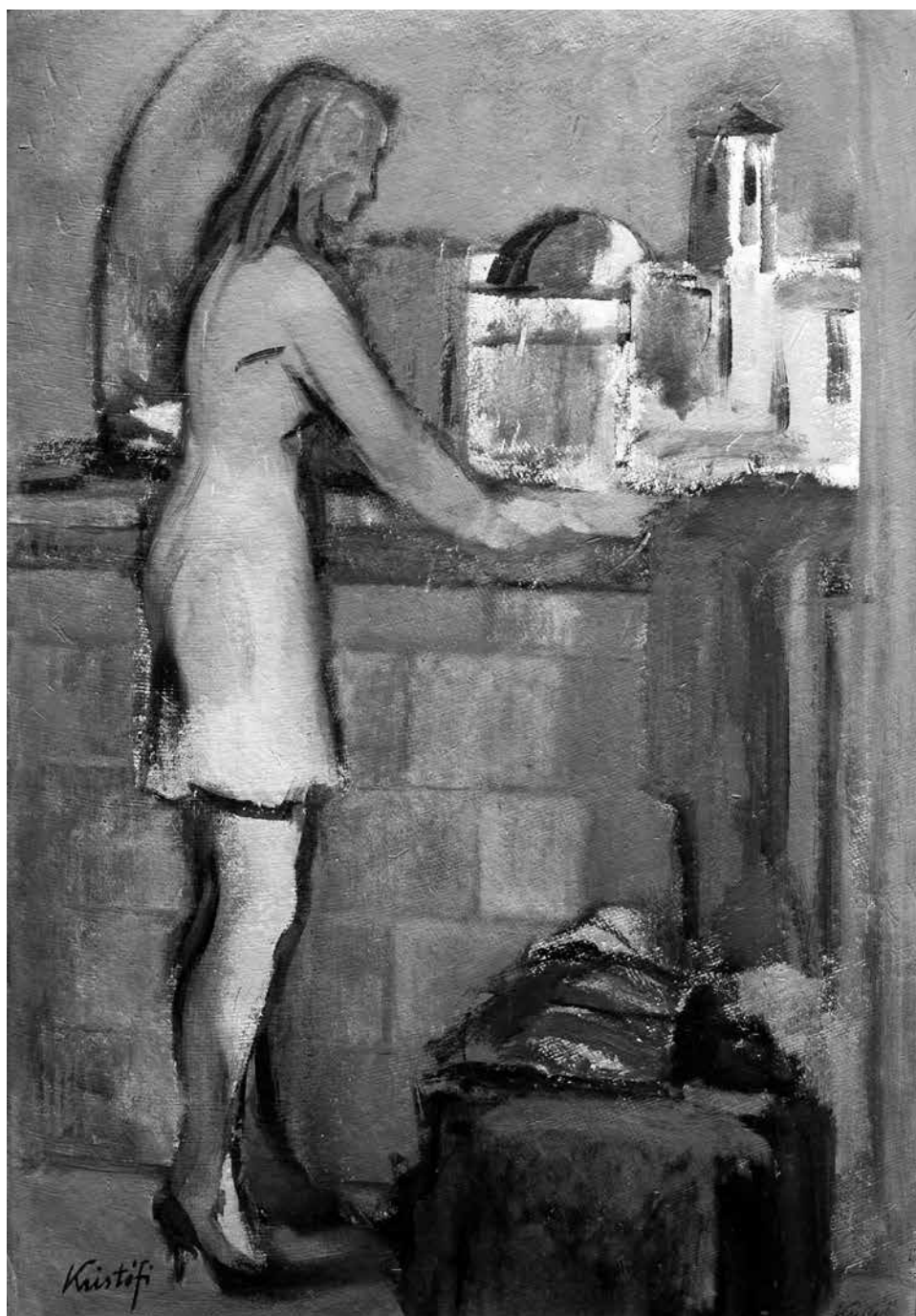
– No, látod? – csapok le a felkínált lehetőségre boldog diadallal. – A bácsit a televízióban szintén AZÉRT hívják Aloisnak!

Másodpercnyi csend. Most, most mindjárt kimozdul a tekintetemet a

képernyővel összekötő látómezőből a fejecske, hasamra hajlik ismét, és – még ha közben kulcsfontosságú jeleneteket szalasztottam is el – tovább nézhetem a filmet, kétségbevonhatatlan tanúbizonyságául annak, hogy az elem került, rendkívül bonyolult feladványnak megtaláltam az egyedüli helyes és minden szempontból üdvöztető megoldását. De nem! A fejecske továbbra is gondosan eltakarja előlem a képernyőre nyíló kilátást. És kérlelhetetlenül elhangzik az újabb, immár fejfájást is okozó feladvány:

– Miért nem hívják a bácsit a televízióban Ernácskának? És miért nem hívják Ernácskát Aloisnak?

Agyvelőm azonnal intenzív megmunkálás alá veszi az újabb rettenetes gondolatot, lelki szemeim előtt, mint egy miniatűr monitoron, kétségbeesett ötletképsorok száguldanak, mivel még egészen kezdő apa koromban szilárdan eltökéltem magamban, hogy sohasem fogom áthágni a gyermekpszichológia egyik legfontosabb alapszabályát: ha a kicsi kérdez, a szülő válaszol! Mert kitől tanulhatna az emberpalánta, ha még tulajdon édesapjának se lenne türelme válaszolni a kérdéseire...?

Merengés, olaj, karton, 70 × 100 cm

Szerelem

(avagy Sir Roger Moore nagykárolyi hasonmása)

– Tyúkos Bence? – elevenedett meg az idős asszony csupa ránc múmiaarca, miközben szemében ifonti hév fellobbanásáról árulkodó titokzatos fények gyulladtak. – Hát a Tyúkosról sokat mesélhetnék...

Arca valósággal átszellemült a visszaemlékezés lázában:

– Mán olyan szípet azóta se látott a világ. Annak az a hollófekete haja, az a barna, bársonyos bőre, az a gyönyörű arca, az a finom úri beszígye... A' mán olyan vót, de egészen olyan, mint egy igazi kalandorfírfi. Mint az a másik cigány móré, akit rígebben angyalikával a feje tetején mutogattak a televízióban, és Angyalnak híták. Tudja maga, hát az a Rodzser móré...

Az öregasszony egész lényéről lerítt, hogy Roger Moore-ról beszél ugyan, de közben nem a jóképű angol színészre, hanem saját hajdani nagy szerelmére gondol, aki iránt még most, évtizedek múltán, fél lábbal a sírban is olthatatlan szerelmet érez.

– Nagyon szíp fírfi vót – bólogatott elmerengve. – De bomoltak is utána a lumnyi cselédek. Nem csak a cigányok, a gádzsinák is. Ű meg egynek se tudott ellenállni. Ez okozta a vesztit. Hogy mindenféle nők felé nagy hajlandósággal vót. A nagykárolyi bankár lyányát se hagyta ki, pedig az aztán igazán nem vót arravaló vászoncseléd. De a Tyúkosnak nem is arra kellett, amire a kandúrok a lumnyikat használják. Eljegyezte, de nem azért, hogy feleségül is elvegye. Azért jegyezte el,

hogy a lakodaré alkalmából mulatságot, bált rendezzenek, és azon biztosan jelen legyen Ű is mint férjjelölt. Tudta a Tyúkos, hogy Űt ilyen helyekre is beengedik, mert hiába cigány, nem láccik le róla!

Szóval meggyűrűzte a bankár lyányát, amikor osztán javában állt az eljegyzési bál, Bence az éjszaka kellős közepén kilopózott az udvarra azt a foglalkozását űzni, amiről elnevezték. Vagyis tyúkot lopni.

Mind elvitte magával a bankosék tyúkjait, aznap mégis cserben hagyta a szerencséje, mert a tyúkketrec mellett valahogy elszórta a buletinjét, a lopás miatt riadóztatott zsandárok meg másnap megtalálták...

Akkor láttam utoljára, amikor bilincsbe verve elvitték. A tömlöcben halt meg, biztos azír, mer ott se hagyott neki békét, az életet is kiszívta belőle a sok lumnyi nő. De nem csuda, mer annak a hollófekete hajának, a barna, bársonyos bőrinek, a gyönyörű arcának, a finom, úri beszígyének, a kalandorfírfi természetinek nem is lehetett ellenállni. Olyan szípet meg olyan előkelőt én azóta se láttam élőben. De még festett kípen se. Csak a televízióban. Ott is azt az egy Rodzser nevű mórét, akit a szépségiért Angyalnak híttak...

A csupa csont, csupa bőr töpörödött néne szemében kialudtak a fények, ráncokkal sűrűn barázdált arca élettelené vált újra. Szemmel láthatóan befejezte a visszaemlékezést. Érzelmek nélkül, fásultan, környezete iránt közömbösen

üldögél ismét Gumi pincérék konyhai székén, olyan múmia benyomását keltve, amelybe valamiféle jótékony varázslat folytán visszaköltözött ugyan az élet, de csupán néhány – időközben ismét elillant – ajándékpercre.

Sok évvel a fentiek lejegyzése után a két világégés között Nagykárolyban megjelent *Szatmármegyei Közlöny* nevű újság kollekcóját tanulmányoz-

tam. Az 1941. május 14-i lapszámban a következő híradásra bukkantam. „Benze Mihályt mindenki jól ismeri városunkban. Ez a mindig elegánsan öltözködő, megtevesztően jó megjelenésű fiatalember az elmúlt években a szélhámosságok, lopások egész sorát követte el nálunk. Különösen a baromfiólak szakszerű fosztogatásában tevékenykedett sokat, és nem egyszer ült börtönben is.”

Kannibália kannibáltalanítása

Kannibáliában a Kannibál Párt elnök-főtitkára negyedévszázadon át a kannibáldemokrácia megteremtésének a szükségességéről, továbbá arról szónokolt, hogy az emberevés bűn, ezért szüntelenül harcolni kell ellene.

Kannibáliát kannibáltalanítanunk kell! – adta ki a jelszót.

Ezzel rokonszenvet ébresztett maga iránt azokban az országokban, amelyeknek a lakosai már azt is szégyellték, hogy a földön valaha kannibálok éltek.

Az elnök-főtitkár ugyanakkor belbiztonsági erőszakszervezetként ügynevezett Kannibáltalanító Szolgálatot működtetett, amelynek tagjai egyfolytában kannibál-gyanús egyének után kutattak országszerte. Az emberevéssel meggyanúsítottakat, majd megvádoltakat azonnal magukkal vitték, titokban kondérba tették, megfőzték és jó étvággal megették. Azzal a szigorúan bizalmas belső indoklással jártak el

így, hogy a kannibálok – lényegtelen milyen eszközökkel történő – pusztítása hosszú távon automatikusan a kannibáliai emberevés végleges felszámolását és a kannibáliai demokrácia eljövételét fogja eredményezni.

A Kannibáltalanító Szolgálat emberevő tagjai eleinte valóban kannibál-gyanús egyéneket azonosítottak be és fogyasztottak el jóízűen az eljövendő kannibáldemokrácia nevében. Azonban egy idő után az országnak nem maradt egyetlen olyan polgára sem, aki valóban hódolt volna az emberhúsevés szokásának. Persze a Kannibáltalanító Szolgálat tagjait nem számítva. Ez a fejlemény a rettegett belbiztonsági szervezet tagjait kényes helyzetbe hozta, hiszen – mivel az emberevésen kívül semmi máshoz nem értettek – feleslegessé, illetve munkanélkülivé válásukkal fenyegetett.

Hogyan tovább? – tették fel önmaguknak és kollégáiknak a kérdést a kannibáldemokrácia ügyét szívükön viselő belügyisek.

Egyebek között az a lehetőség is felmerült, hogy a Kannibáltalanító Szolgálat tagjai egymás elfogyasztásával kannibáltalanítsák Kannibáliát, illetve alapozzák meg ezáltal az országban a kannibáldemokráciát. Azonban ezt az elképzelést hamar elvetették. Mégpedig a következő cáfolhatatlan ellenérv hatására: az egymásfelfalás eleve nem vezethet el az ország teljes kannibáltalanításához, hiszen egy ilyen akciónak holtbiztosan maradna emberevő-túlélője, miután a Kannibáltalanító Szolgálat utolsóként sorra kerülő tagját nem lenne, aki elfogyassza.

Így végül olyan zseniális módszert találtak ki, amelynek a segítségével bárkire rábizonyíthatták, hogy hajlamos a kannibalizmusra. A kiszemeltet a kannibáldemokráciára való törekvés jegyében előbb jól megkínózták, majd megkérdezték tőle:

– Gyűlölsz, és meg tudnál enni bennünket egy kanál vízben, igaz?

Nemleges válasz esetén az eljövendő kannibáldemokrácia nevében tovább kínózták az áldozatot, majd ismét fel tették neki ugyanazt a kérdést. Csak akkor hagyták abba a vallatást, ha az illető nem bírván tovább a kínzást, kijelentette:

– Igen, meg tudnálak enni benneteket egy kanál vízben!

Ezt beismerő vallomásnak tekintették, következésképpen az áldozatot a kannibalizmus végső felszámolásáért, valamint a kannibáldemokrácia megteremtéséért folytatott küzdelem nevében gyorsított eljárással azonnal elítélték és kondérba dugták.

A módszer a Kannibáltalanító Szolgálat tagjai szemszögéből nézve olyannyira gyümölcsözőnek bizonyult, hogy ennek az egyre inkább az eljövendő kannibáldemokrácia letéteményeseként megjelenő szervezetnek a folyamatos személyzetbővítésére is lehetőséget teremtett. Így aztán a Kannibália kannibáltalanításáért folytatott kíméletlen küzdelem egyes következményeként az országban szépen szaporodtak a szolgálat kötelékébe tartozó kannibálok. Az emberevessel rég felhagyott egyszerű polgárok száma viszont meredeken csökkenő tendenciát mutatott, mivel egyre nagyobb tömegek hagyták el Kannibáliát, külföldön keresve menedéket az elől, hogy hazájukban a Kannibáltalanító Szolgálat tagjai a végső cél, a kannibáldemokrácia megteremtése érdekében belőlük is bográcsost főzzenek.

Telt, múlt az idő, s ha nehezen is, de egyszer mégiscsak megtudta a világ, hogy Kannibáliában a Kannibáltalanító Szolgálat tagjain, valamint a népet szüntelenül a kannibalizmus elleni harcra buzdító, illetve a kannibáldemokráciáról papoló elnök-főtitkáron kívül egyáltalán nem élnek kannibálok. Ekkor külföldi segítséggel kitört a forradalom, a nép, az istenadta nép megdöntötte a Kannibál Párt elnök-főtitkárának a hatalmát, szétkergette a Kannibáltalanító Szolgálat terrorkommandóit, és kikiáltotta a kannibáldemokráciát. Na, lett erre nagy öröm, vigasság országszerte. Az emberek kb. három hónapig úgy szerették egymást, mint galamb a búzát, gerlice a párját, kannibál beosztott a húsos felettesét.

Csak hogy a kannibáldemokrácia menet közben egyre népszerűtlenebbé váló ideiglenes irányítói az új politikai

vezetők kijelölésére hivatott országos és helyhatósági választások előtt a következő váratlan bejelentést tették:

– Kannibáliában sajnos még mindig sok a kannibál. Ezért, valamint a külföldről fenyegető kannibálveszélyt elhárítandó, illetve a kannibáldemokrácia tényleges megteremtését elősegítendő meg kell alakítani a Kannibál Információs Szolgálatot.

E fejlemény hatására Kannibáliában egyszerűen alábbhagyott a kollektív örömrzés, s a szívekbe, melyekbe átmeneti időre szeretet költözött, most újra gyanakvás fészkelte be magát. Ki a legjobb barátjától kezdett félni (akin kannibálgyanús jeleket vélt felfedezni), ki a szomszédjától tartott (akinek annak idején a bukott rendszer pribékjei kannibál hírt keltettek), ki meg attól rettegett, hogy egyszer csak eljönnek

érte a Kannibál Információs Szolgálat emberei, és a kannibáldemokrácia szükségességét hangoztatva a hajdani Kannibáltalanító Szolgálat jól bevált titkos (mégis közismert) módszerével rábizonyítják, hogy kannibál.

Itt a vége, de még ne fuss el véle. Mert most ugyan félbehagyom a mesét, de – ha csak időközben a boszorkányüldözés mintájára megszervezett kannibálüldözés régi-új specialistái eredeti kannibáldemokráciánk sajátos módszereinek az alkalmazásával ki nem derítik rólam, hogy vegetáriánus kannibál vagyok – alkalomadtán folytatom.

(Részletek az Otthonom Szatmár megye sorozat 60. köteteként rövidesen megjelenő, Kannibália kannibáltalanítása című kötetből.)

Lovasszán, olaj, karton, 64 × 94 cm

Ferenczfi János

Elmondani a semmit

*El tudod-e mondani
A semmit?
A választ,
Túl a mindenen.
A valódit.
Hány néma óra kell,
Hogy megtanítsd magad
A szó nélküli gondolatra?
Csak a csend
Közelíti meg,
Mint Ikarosz.
Ezerszer lezuhansz,
De egyszer sikerül
Elmondanod.*

Hogy én

Parafrász Lajtos Nóra retus című versére

*kábaságig kialvatlanul vágyom
a pihenést akár ha a halál
ha megállna végre*

*a nyugtalanság mocsári
virágzása a kényszer-élő
létezésének hamisságában*

*a hurkolt kötél alatt elszívott
egyetlen cigaretta a füst
megrekedt mozdulatlansága*

*sohasem vágytam a nikotinra
ki mondta hogy a halál előtt
kell még egy kávé-cigaretta*

*zuhanásom iránytalan a tér
és a lét koordinátlansága
némaság*

*a gyermekkor elszakadt
szétgurultak az álmok
üveggyöngyeink*

*buborékjai elpattantak
önmagam feltárom
végtelen sebbé*

*szebbé teszi a világot
lelkes gyűlölőim körében
a végzet ha engem ér*

*voltam-e vagyok-e
és jelent-e valamit
az hogy én*

Húsvét a provinciában

*szabadságnak nevezett rabságban élünk
szavainkat ellopta a mohó keserű önzés
ellenőrzött zsarnokocskák a portásfülkékben
jól konstruált embertelenség
egyedül vagyunk tömegben
egyedül családban barátok között
rágós hússal morgó éhes kanibálok földjén
szabadságnak nevezett út vezet a vesztőhelyre
köpenyeinkre sorsot vetetettek
et resurrexit tertia die
ma halva járunk
elvégeztetett*

Kolostor, Gyergyószárhegy (1981), olaj, karton, 50 × 70 cm

Farkas Antal

Háromszobás lakás

(Hangjáték a '70-es évek végéről)

SZEREPLŐK:

Kishivatalnok

Főnök

Főnök felesége

Rádióbemondó

KISHIVATALNOK Imre Zoltán vagyok, kishivatalnok, kétgyermekes családap, vagyontalan, amennyiben figyelmen kívül hagyjuk ezt a magam tákolta dikót, néhány nagyon szükséges háztartásbeli tárgyat, ruhásszekrényt, egy örökölt stélázsit, s ezt a világosbarnára festett bölcst, melyben hosszú éjjeleken át ringattam előbb a kislányt, majd a kisfiút, mert annyi baj van a gyerekekkel kérem, szegények örökösen fáznak, olyan hideg ez a lakás. Lakást mondtam?! (*gúnyosan nevet*) Hát annak nem merném nevezni. Esetleg egy nyirkos óvóhelynek igen. Óvóhely? Rég vége a háborúnak, a legutóbbinak. Hogy a következő mikor lesz, nem tudnám megmondani. S akkor a következőig mi itt óvjuk magunkat? De ki ellen? Talán az udvarban lakó vénlányok ellen? Akik pirosban, kékben, fehérben öklüket rázzák ablakom alatt, akik álmukban fiatal csődört marcangolnak, ínnyükkel rágják, gyömszölik, a szájuk habzik, s hajnalra a csődör lelke mennybe száll, ők pedig másnap a túlvilágtól tartanak?! Talán ezek ellen? Nem, nem, lakásnak nem merném nevezni. Habár a főnököm

nagy elragadtatással beszélt róla a múlt hónapban is:

FŐNÖK Jó lesz az a lakás maguknak még egy ideig. Nem lehet egyszerűből háromszobás lakást kiutalni az intézet új munkatársának. A szerénység nem árt. A szerénység máskülönben a maga erénye. Ugye jól vagyok tájékozódva? Úgy bizony! Na, fel a fejjel! Tudja, nem tehetek kivételt. Szemet szúrna a kollégáknak is. Csak mindent szép sorjában. Na, ne legyen már annyira elkeseredve, nem vagyok én rossz ember. Hogy bízzon bennem, elárulok valamit magának. Kapok a városi pártszervezettől egy magánházat, már meg is van rá a kiutalásom, de előbb rendbe kell tennem, szóval ha rendbe lesz téve, hogy mikor, hát ezt nem lehet tudni előre, de egy éven belül bizonyára meglesz, tudja, milyen a feleségem, neki nem jó akárhogy, egy éven belül mindenképp, és akkor, és akkor kedves Imre Zoltán elvtárs, mondanom sem kell, a maguké lesz, maga fog az én helyembe költözni, kedves izé, kedves Imre Zoltán kolléga, három szobájuk lesz, az egyik a gyermekeké, központi fűtéssel, szépen berendezkednek, majd meglátja milyen helyes kis lakásuk lesz, ó hát a kedves feleségem, na tudja maga milyenek az asszonyok, magánházat akar, szóval egy éven belül, sőt még sokkal előbb felszabadul a lakás. Ugye három éve laknak abban az egyszobás lakácská-

ban? No, látja milyen jól vagyok tájékozódva, még egy kis konyha is van hozzá, ugye kedves kolléga? Lakott már ott, bizonyára ön is tudja, a kollégák közül is néhány, igaz, legénylakásként volt adva, de még egy év... és aztán meglesz a szép lakásuk. Csak a türelem legyen meg kérem. Türelmesnek kell lenniük, a türelem minden megold, és még rózsát is terem, mondják. Na, ugye, hogy megegyeztük, kedves ízé, kedves Imre Zoltán kolléga? De a legnagyobb titoktartást! Senkinek sem szabad tudnia a dologról! És többet ne említse a lakásügyet senkinek. Teljes diszkréció! (emelt hangon) Na, milyen a mostani lakása, kedves Imre Zoltán kolléga? Megfelelő, ugye? Nagyon helyes, kérem! Megfelelő! Így, kérem! Így már tökéletes! Megértettük egymást, ugye? Meg-meg! Nahát akkor a legjobbakat. Majd intézkedni fogunk. A viziontlátásra, viziontlátásra...

KISHIVATALNOK A plafon kezd átázni ettől a rohadt őszi esőtől. Egyre csak esik és esik. Olyan sűrű, mint a köd. Megfojtja az embert, a tüdejére száll. Megfullasztja. Várni? De meddig? És ha a „kedves feleségének” nem akaródzik majd elköltözni, amikor a „kedves kolléga”, mármint én, még vár. Mi mást tehetnék? Már az iskolában megtanították, hogy a nagyobbaknak sohase szabad ellent mondani. Igen, az iskolában sok marhaságot megtanítanak! Én pedig várjak és álljak... Várjam a napsütést! Meg a kénköves csillagokat! Közben szegénykéim dideregjenek ebben a nyomorúságos „lakáscsúszkában”. Bizony... Egy fizetésből az ember semmire sem megy. Menjen a feleségem is dolgozni? De hová? És a gyermekekkel mi lesz? Túl aprók még! Adjam a bölcsődébe őket? Nem,

nem... Hogy ilyen fiatalon megkezdjék a hajnali felkelést? Egész életükben korán kelnek majd! Hogy sírjanak, amikor felkeltjük őket? A hajnalok hangosak a gyermeksírástól. A koránkélő gyermekek sírásától. A szívem hasad meg! Inkább nélkülözünk, de oda nem adjuk. A koránkélő gyermek nem lel aranyat. Inkább csak rossz gyermek-kort. Azt igen. Meg koránkélő emlékeket. Bizony, bizony kishivatalnok úr, bocsánat, elvtárs, ez van. Szerénynek kell lenned. Kishitűnek. És mi a legfontosabb? Fő a türelem! Mert majd rózsát terem, rózsát és számtartóvást. Azt bizony! Bizony-bizony... És lám, így telt el két hónap! A tegnap bátorkodtam újra jelentkezni, bátorkodtam zavarni a főnök „elvtársát”. Illedelmesen, mint egy kisiskolás, bekopogtattam, fedetlen fővel természetesen, bal kezemben szorongattam a sapkámot, szóval benyitottam, ebédszünet van, senki se rója fel, amiért munkaidőben foglalkozom ügymond „szóra sem érdemes magánügyeimmel”. A főnököm paprikás szallonnát falatozik főtt tojással, perecseni hagymával, illedelmesen elköhintem magam kétszer is, nehogy túl tolakodó legyen a magatartásom, s épp belekezek a mondókámba, mivel abban állapodtunk meg, hogy egy hónap múlva érdeklődhetem a lakás iránt, szóval nekirugaszkodom, de úgy, hogy a talpam szinte odaragad a műanyagpadlóhoz a nagy bátortalanságtól, a főnököm denevérszemeivel meg majdhogynem a falra ragaszt, szerencsére állok, mint a cövek, s ekkor, igen, ekkor megszólal a telefon (*telefoncsörgés*). Ügyet se vet rám, mintha valójában már rég plakátra lennék festve, és felveszi a kagylót:

FŐNÖK Halló! Igen, igen... Én vagyok. Szervusz, Sanyikám! Hogyne,

kérlek szépen! Nagyon meglepett, hogy felhívtál. Mi járatban vagy a mi kis városunkban? Hogy te itt, a mi kis városunkban, hát igen... Jól vagyok köszönöm, jól, mindannyian jól vagyunk. Persze a gyerekek is, a feleségem is. Na és ti?... Igen, igen, igen. Tudom, ez a honvágy olyan, mint a vándormadár. Nem tud szabadulni a fészektől. De muszáj. Téged is hív a kötelesség... Szóval a fővárosban dolgozol? A minisztériumban? Milyen beosztásban?... Ja, ja, hát öregem, ez már igen. Nem tudlak eléggé csodálni. Ez már igen. Ki hitte volna, hogy valamikor majd ilyen nagy ember lesz az én Sándor barátomból?! Te, emlékszel még Mucusra? A Sánc utcai iskolából, a történelem-tanárnőnkre? Hogy? Nem tudod, ki volt a Mucus? Mucus, Mu-cus, az a ritka hajú szőke nő. A ruha is úgy állott rajta, mintha vetkőzni akart volna. Még parókát is hordott néha-néha... A fején! Emlékszel még, hogy tolta-húzta a melegben? Mintha báránypőr kucsma lett volna. *(komolyabb hangon)* Sajnos, rossz hírt kell közölnöm veled. A múlt szombaton volt a temetése. Igen, igen... Meghalt a Mucus. El akartam menni a temetésére, de a feleségem egy estélyi ruhát akart csináltatni magának, és így vele kellett mennem vásárolni. Sehova se megy nélkülem. De én se mehetek nélküle! Ez a baj! Így aztán lemaradtam a temetéséről. Sajnálom szegényt. Isten nyugosztalja... Hogy anyád is meghalt? Hát hogy nem szóltál? Miért nem értesítettél? El szerettem volna menni a temetésére... Igen, igen... Sokan voltak? Hogy mondtad? Igen, igen... Képzelheted. Hogy? A címünk ugyanaz: C lépcsőház, 56-os ajtó. Lejegyezted? Még nem költöztünk el, kaptam egy magánházat kiutalás-

ra, csak még nem akarunk beköltözni, előbb rendbe kell tenni, tudod milyen igényes a Bözsike, igen... ki kell cserélni a parkettát, csempéztetem a fürdőszobát, a konyhát, az előszoba falára faburkolatot teszünk... Valami ismerős csinálja feketén, tudod így kevesebbe kerül, aztán festetni kell, a verandát üvegeztetni akarjuk, szóval lesz mit csinálni, pontosabban csináltatni, no de lassan majd megleszünk vele, van idő, meg aztán nemsokára itt a tél, ilyenkor nem jó költözni, majd jövőre, úgy április végén, ha már melegebb lesz az idő. Tudod, a feleségem akarja így, ő főzi ki a terveket, most mondjam azt, hogy költözzünk hamarabb? Nem ajánlatos vele vitatkozni, úgyis az övé kell hogy legyen mindig az utolsó szó! Majd lassan meglesz, tudod milyenek az asszonyok, mindig kitalálnak valamit... Igen, igen. Hogy meg akarsz kérni valamire? Mondd csak... De igen. Jobb lesz, ha felkeresel itt az intézetben. Holnap. Hát úgy tíz óra körül... Jó, jó. Akkor várlak. Üdvözöllek! Szervusz! Szervusz, Sanyikám! Jó, jó... Szervusz!

KISHIVATALNOK Amint leteszi a kagylót, újra köhintek, mint egy tüdőbeteg, megpróbálom gólyaként megemelni az egyik lábam, persze eredménytelenül, úgy nézhetett ki a mozdulatom, mint egy földbe gyökerező rohanás, legalábbis nekem úgy tűnt, mire a főnököm megkérdezi, hol is hagytuk abba? Mondom, hogy sehol, még el sem kezdtük, mire ő megkérdezi, hogy mi járatban vagyok, mit óhajtok, azt persze nem veszi észre, hogy égenek áll a hajam az előbb hallottaktól, az ilyenektől, hogy „ilyenkor nem jó költözni, majd jövőre, úgy április végén, ha már melegebb lesz az idő”. Elkezdtem tehát nyögni a kényszerszöveget, mire

ő leültet, s félbeszakítva mondókámat, megkérdezi, hogy hány gyermekem van, mintha nem tudná, majd miután mondom, hogy egy lány s egy fiú, nyugodtan kifejti magánvéleményét a fiúgyermekkel kapcsolatosan, miközben kenyérmorzsákat gyúr galacsinná:

FŐNÖK A fiúk az apák büszkesége. Bennük látja az ember fiatalkori önmagát. A fiával az ember sok mindent kezdhet. Amit nem valósított meg, azt majd a fia valóra váltja...

KISHIVATALNOK Te Jóisten, csak nem akar oda kilyukadni, hogy majd a fiam fogja megoldani ezt a lakásproblémát?!

FŐNÖK Látja, én is megrekedtem ebben az állásomban... És úgy látszik, nincs tovább... Na de majd a fiam! Ő aztán igen! Többre viszi, mint az apja! Az ember fia mindig többre viszi őseinél. Ez az élet törvénye. A haladásé! A fejlődő, előre mutató kontinuitásé.

KISHIVATALNOK Én persze hallgatok, mintha itt sem lennék...

FŐNÖK Amikor az első gyerek meglett, betelefonálok a szülészetre, mondják, hogy kislány. Kislány! Nem akartam hinni a fülemnek! Aztán ha már hazahozták, beletörődtem... Mondta is később a feleségem:

FŐNÖK FELESEGE (*a háttérben gyermekgügyögés*) Édes Gyulám, nézd milyen aranyos, látod, milyen kis gödrös az arca, a szerelmünk, látod, milyen édes kis baba, nézd, milyen kis popsija van, a szeme szürke, akárcsak a tied, hogy hasonlít is rád, édes Istenem, akárcsak az apja, világra az apja... Barátkozz meg már vele... Gyula lelkem, a második kisfiú lesz! Megígérem, hogy fiú lesz...

FŐNÖK A második aztán fiú lett. György. Emlékszik, ugye? Már maga

is itt dolgozott, ha nem tévedek. Hogy? Még csak öt éve, hogy itt dolgozik? Igaza van... Hát persze! Tudja milyen boldog voltam? Mindenki az én vendégem volt aznap. Le sem lehet írni! Kérdezze meg csak Pénzes Csabától! Úgy leittuk magunkat, hogy alig tudtunk haza menni. Engem Meszes Laci vitt haza. Sose felejttem el. De azt se, ahogyan éreztem magam másnap... Tudja, hogy mértéktartó vagyok. Nem engedhetek meg magamnak ilyen kihágásokat, már a pozícióm miatt sem... De az más volt! Fiam született! György! Majd elfelejtettem, van egy kevés szilágysági kisüsti pálinkám. Igyunk egy pohárával...

KISHIVATALNOK S ezzel el volt intézve minden. Egy hónap múlva kellett újra érdeklődjek... Olyan ez a ház, mint egy beteg madár, mint egy haldokolni készülő lecsüngő szárnyú madár. Bocsánat, hogy kishivatalnok létemre ilyen költői képekre ragadtatom magam. Az eresz foghíjas szélein karó nagyságúak a jégcsapok. Mint valami orgonasípok. Nyüszt a szél, feszíti az ablaküveget, rést keres rajta, s talál is. Reggelre a víz teteje a konyhában bebőrödzik, mint a forralt tej. Egész éjjel ég a tűz a csempekályhában. Repdeső tűzmadár. Olyan, mint a képzeletbeli nyár, mely még nem akar betoppanni. Nyármadár. Levethetnénk a nagykabátjainkat, az egymásra vett ingeket, gatyákat, pizsmákat. Mocorog az ajtódeszka, mint öreg kutya, melynek hiába dobnak kenyeret. Bocsánatot kérek újfent, hogy kishivatalnok létemre így fejezem ki magam... Haldoklik itt minden. Csak ez a kis tűz, ez a pislákoló északi fény él még. Szuszog, sóhajtozik, rí, panaszkodik... Alszik a család... A feleségem

gomolyagként összekucorodik, fejét a hónaljam alá dugja. Apró kicsi mellei, mint szilágysági dombok, elenyésznek a takaró alatt. Mellei mint apró kis kemencék... Hej, ez az őrijító szél! Olyan, mint a hideglelés. Libabőrös lesz tőle az ember teste. A lelkéig hatol. Gyávává teszi az embert. Irtó gyávává. Elégtételt sem lehet követelni tőle. Hederint az emberre. Az ember fiának kérésére... Majd a zúgó tavaszi szél! A folyójeget zúzó tavaszi szél. Majd ha langyos ajkával megérinti... A feleségem halkan mocorog... Aludj, édesem. Még nincsen reggel. Aludj csak. Majd én vigyázok rátok... Kevés a tüzelő. Két méter fa, és egy mázsa szén már elfogyott... Kellene venni. De miből? Így is sok a tartozásunk. Kevés egy fizetés. Nem örököltünk. Nem volt kitől örökölni. Szüleink még nem haltak el. Ne is haljanak! Nem várom az örökséget! A haláluk általi örökséget végképp nem. De nyerhetnénk a lutrin... Nyerhetnénk... Igaz is! Mi miért ne nyerhetnénk? Miért csak mindig más nyerjen? (*gúnyosan nevet*) Nem nyerünk, mert nem játszunk. Nem dobhatjuk ki a pénzt lutrira. Bizonytalanságra. Azok nyernek mindig, akiknek pénzük van. Akik megengedhetik maguknak. Akinek nincsen pénze, az nem nyer. Az nem nyerhet. De ez így nincsen rendjén... De elkeseredtem... Pedig nekünk is lesz pénzünk. Ha majd elköltözzünk innen, és a gyerekek felnőnek... A főnököm is, a drágalátos, minden hónapban így biztatgat:

FŐNÖK Jó lesz ez a lakás még egy ideig maguknak. Nem lehet egyszerűből háromszobás lakást kiutalni az intézet új munkatársának. A szerénység nem árt. A szerénység...

KISHIVATALNOK Hát igen, ez a nagy szerénység... Hallgatásba fojtott indulatok szerénysége. Elfojtott láva-forró indulatoké. Melyeket nem lehet kimondani... Nem szabad kimondani. Egyszerűen nem szabad! Már az iskolában megtanították, hogy a nagyobbaknak sose szabad ellent mondani... Igen, így tanították. Ó, a jóságos egét ennek a bűdös, nyomorúságos életnek! Mert úgy kellene, hogy elébe álljak és megmondjam neki: Nézze főnök úr... bocsánat, elvtárs! Nem gondolja, hogy amit maga művel velünk, maga és az igényes felesége, az már disznóság? Több a többnél? Mit gondol, meddig fogja még elhitetni velem azt a „két-hét-múlvát”, azokat az „egy-hónap-múlvákat”? Mit gondol, meddig? Van magának egy kevés bőr itt ni, ahol másnak a szakálla nő? Mert vár az ember, amíg a türelméből futja. Nekem ez elfogyott! Nem akarom tönkre tenni a gyermekeimet a maga felesége miatt! Mert a maga felesége luxuslakást akar! Készen akarja látni, s csak akkor akar beköltözni, amikor minden a helyén van, még a vécépapír is! Ez nem kollegiális viselkedés, főnök úr, elvtárs! Ez egy legutolsó szarházi viselkedése! Csak mindig a maga érdekeit figyelő, aki csak az orráig lát! Az orra hegyéig! Valahogy így kellene megmondjam... Nagyon kíváncsi vagyok, ki is van ellene ennek a költözésnek? A főnököm vagy a felesége? Eleinte azt hittem, hogy rablómese az egész, hogy elhitesse velem, az asszony az úr a háznál, ő csak egy kis mihaszna papucsférj, bár titokban érzi, hogy ez így nincsen rendjén, de azért egy követ fúj a kedves Bözsikéjével, a csöndes és nyugalmas családi élet érdekében. Most már tudom, hogy ez így is van.

Hölgyek a műteremben, olaj, karton, 70 × 100 cm

Elképzelem, miket mond neki a felesége. Elképzelek egy beszélgetést ket-tejük között, tételezzük fel, hogy reggel fél hét az idő, a rádió is bemondja (*a Kossuth rádió szignálja*):

RÁDIÓBEMONDÓ Itt a Kossuth rádió! Jó reggelt kívánunk kedves hall-gatóinknak! Pontos időjelzést adunk. A pontos idő fél hét. Kérem, hallgassák meg reggeli híreinket...

FŐNÖK Megyek azonnal. Kész a reggeli?

FŐNÖK FELESÉGE Igen. Ül asz-talhoz. Hozom a kávé is...

FŐNÖK Megyek azonnal...

FŐNÖK FELESÉGE Miért més-z ilyen korán? Még aludhattál volna... Nem érsz rá bemenni kilenc órára? Te vagy a főnök, és nyolcra már rohansz. A többiek mindig csak később...

FŐNÖK Ne avatkozz bele, Bözsikém! Tudod nagyon jól, hogy én kell mutassam a példát. Ha én kilencre megyek be, a többiek nem jönnek be csak tízre. Igaz is, ma hétfő, a gyűlésen fel fogom dolgozni...

FŐNÖK FELESÉGE Na, végre!

FŐNÖK Ezután megkövetelem mindenkitől a pontos megjelenést! Példának okáért a tegnap reggel is Imre Zoltán kilenc óra után jött be... Habár nála a késés nagyon ritkán fordul elő. Reggel mindig ott van idejében. Neki persze nem szólok. Becsületes ember...

FŐNÖK FELESÉGE Persze, neked mindenki rendes!

FŐNÖK Jól dolgozik. Meg vagyok elégedve a munkájával. Bözsikém?!

FŐNÖK FELESÉGE Tessék? Kérsz valamit? Vajas kenyeret adjak?

FŐNÖK Köszönöm, többet nem kérek! Hanem ez a lakáshistória... Tudod, már szégyellem Imre Zoltán

kollegám előtt, hogy megígértük neki, és még sehol semmi...

FŐNÖK FELESÉGE Nem meg-mondtam neked, hogy míg teljesen rendbe nem tesszük, addig hallani sem akarok a költözésről? A veranda be van üvegeztetve? És a pinceajtó? És az előszoba? És a parkett? Persze, nem érdekel téged. De miért is érdekelne? Amíg minden készen nem lesz, addig sehova se megyünk! Elvégre várhat. Olyan sürgős neki? Nem tud még né-hány hónapig várni?

FŐNÖK Tudod, milyen vacak la-kásba laknak. Ahol Csaba lakott legény korában. Hideg az a lakás, két gyerek, a felesége nem dolgozik, sok tüzelő kell, egy fizetésből nem nagyon lehet rázni a rongyot... Mindig hitegetem, hogy majd ekkor, hogy majd akkor költö-zünk... Már nem is tudom, milyen hazugságot találjak ki...

FŐNÖK FELESÉGE Hogy mit találj ki? Mondd meg neki egyszerően és nagyszerően, hogy míg rendben nem tesszük a lakást, nem költözünk! Értse meg!

FŐNÖK Tudod, hogy van... Az em-bernek van önérzete is. Meg a kollégák miatt is... Ők is tudnak a dologról. Ha már a másik lakásba költöztünk volna, akkor is meg lehetett volna csináltatni azt az üvegeztetést, meg azt a néhány apróságot. A csempe fel van rakva, a parkett meg le van rakva. Még mi ma-radt hátra? Az előszoba faburkoltatá-sa, az üvegeztetés, meg az új pinceajtó feltevése. Ez nem akadályozott volna bennünket. Már két hónapja elköltöz-hettünk volna... Ha te nem akadémikos-dsz!

FŐNÖK FELESÉGE Na hiszen, ha te rád bíztam volna, jól néznénk ki! Ezt a lakást is én jártam ki. Ha én nem

vagyok, na hagyjuk... Nincs ezt mit forszírozni. Nem költözünk el március-áprilisig! Az a kis senki meg ne ugráljon! Ezt a telet kibírják! Itt van karácsony maholnap... Vagy azt akarod, hogy én mondjam meg neki?

FŐNÖK Még csak az hiányozna! Nehogy mondj neki valamit! Teljesen el lennének rendezve! Így is görbén néznek rám az elvtársak odabent, hogy ezt az Imre Zoltánt így megvárakoztatjuk.

FŐNÖK FELESÉGE Mi az, hogy görbén néznek? Te vagy a főnök, vagy nem?

FŐNÖK Nem csak azt kell nézni. Utóvégre is az ember ember.

FŐNÖK FELESÉGE És amikor a te volt főnököd hasonlóképpen bánt velünk? Mi tudtunk várni? Ők nem tudnak? Csak legyenek türelemmel!

FŐNÖK De nekünk sem tetszett várni...

FŐNÖK FELESÉGE Persze, nekünk sem tetszett várni. De én megmondtam neki a magamét! És volt eredménye.

FŐNÖK Imre Zoliék nem olyan emberek. Azok még a szégyentől sem szólának. Ezért resteltem magam. Mert hazuggá leszek előttük. Ők nagyon is jól tudják, hogy amit én mondok, az csak hazugság. De Imre Zoli azért szorgalmasan megkérdez. Ezzel öl meg... Mintha mindig az arcomba mondaná:

KISHIVATALNOK Mondja csak, Gyula, főnök úr, azaz elvtárs, lássuk meddig bírja még hazugsággal...

FŐNÖK Ezzel zsarol. Meg kell alázkodnom előtte. Meg kell játszanom előtte a kedveset, a megértőt, a sajnálkozót, a bizalmast, a barátot, közben egyfolytában hazudok... Ő pedig tudja. Ezért magában megvet. Nem meri a szemembe mondani, mert a főnöke va-

gyok. De csak azért nem teszi. Hazuggá lettem előtte. Önmagam előtt is...

KISHIVATALNOK Persze, ezt az előbbi szegényes párbeszédet, minden költői szavak nélkül, csak úgy elképzeltem, mert hát önök is megerősíthetik, hogy az ember a párjával odahaza nem beszél versszakokban... Én a naiv pedig, aki várok, és várok, és hallgatom, amint az elképzelt kedves társalgás után e szavakat intézi hozzám:

FŐNÖK Hát akkor, kedves kolléga, elbocsájtom magát. Két hét múlva keressen újra ebben az ügyben. Számíthatnak a lakásra. A viszontlátásra! Adja át üdvözetemet a kedves feleségének...

KISHIVATALNOK Amit persze mindig nagylelkűen elfelejték átadni... De azért továbbra is tiszteletemet teszem az irodájában, rendületlenül, csak azt nem tudom, mikor fogom már végre ezeket a szavakat hallani a szájából:

FŐNÖK Nézze Zoltán, én nem bírok a feleségemmel, én egy gyenge jellemű ember vagyok, én egy papucsférj vagyok, akit az orromnál fogva vezetnek, a feleségem az úr a háznál, ő viseli a kalapot, én hajadonfőtt járok, én nem tudok megállni a magam lábában, én egy tehetetlen ember vagyok, akinek nincsen saját akarata, saját véleménye, vagy ha van is, kosár alá van rejtve, melyet csak akkor vehet elő, ha az asszony nincsen otthon, vagy nem veszi észre...

KISHIVATALNOK Hát igen, kérem, restellem is, hogy önöket, akik talán hasonló helyzetben vannak, voltak, avagy lesznek, untatom ezzel az úgymond „szóra sem érdemes magánügyemmel”, talán el sem mondtam volna, de az ember muszáj kiöntse a szívét valakinek, s én kinek önthetném ki,

ha nem önöknek. Tudom, hogy úgysem segíthetnek rajtam, bár merem remélni, ha módjukban állna, bizonyára segítenének. Mert önök, kiknek én ezeket a szóra sem érdemes magánügyeimet elmondom, mind egytől egyig nagyon értelmes, segítőkész emberek, legalábbis úgy beszélnek. S ha már visszaéltem az idejükkal és türelmükkel, engedjék meg, hogy a legeslegutolsó beszélgetésemet is idézhessem az én hőn szeretett volt főnökömmel, azóta ugyanis megszakítottam munkaviszonyomat az intézettel, hiába, muszáj lakás után nézmem, már csak azért is, mivel ha jól emlékszem, azt olvastam az újságban, hogy ezentúl az évszakok közötti hőmérsékletingadozások és különbségek kiegyenlítődnek, hogy aztán hidegre, melegre, ezt még a szakemberek sem tudják, reméljük azonban mindannyian, hogy Madách tizennegyedik színe, ha nem tévedek, csak nem fog valóra válni, hanem meleg, jóságos, atyai meleg lesz a földön, s akkor talán már házakban sem kell majd laknunk, megteszi egy lombsátor is, de kérem, gondolják csak végig, ha mégis, csak úgy mondom, ha mégis bekövetkezne, ha nem is éppen olyan, mint a tizennegyedik színben, hanem hozzá hasonló időjárás, na ugye kérem, eltalálják, hogy a főnököm ítéletnapig sem költözne át abba a szép kertes magánházba. Ezért hát szerencsét próbálok, hátha lenne valaki, nem nevezem meg, hogy ki, önök közül, tudom, hogy mindannyian a segítségemre lennének, szóval ha lenne valaki, aki tudna egy ilyen lakást, valahol, bárhol egy üres lakást, szóval ha lenne szíves értesíteni, persze nagyon hálás lennék, mint ahogy hálás vagyok azért is, hogy most meghallgatják ezt

a legeslegutolsó egyoldalú beszélgetésemet is az én volt főnökömmel, aki oly szeretettel és szolgálatkészen szándékozott segíteni rajtam. Ennek az egyoldalú beszélgetésnek az első felét az irodájának az előszobájában volt szerencsém meghallgatni, míg a másikat, a tényleges hozzám intézettet a küszöbről:

FŐNÖK (telefonba) Halló, halló! Ágota? Kérem, ha keresne Zakáchy Szilárd, mondja meg neki, hogy elutaztam, nem tartózkodom az intézetben. Adja át neki az üdvözlétemet is, és még mondja meg neki azt is, hogy nagyon sajnálom, de nem vehetjük fel, mivel már a hely, a megüresedett hely el van foglalva, most kaptam az utasítást a fővárosból, melynek értelmében kapunk egy kádert, őt küldik a megüresedett hely elfoglalására, mi nem tehetünk róla, de mihelyt lesz, ő lesz az első. Számon fogom tartani. Érti kérem, ugye? A részleteket már megbeszéltem magával, tehát tudja, mit kell mondania. Mondja azt, hogy nagyon sajnáljuk, meg... aztán magára bízom, magyarázza meg neki, de hihetően... Úgy, úgy! Jó, jó! Tudja maga!... Hogy? Jó, engedje be. Bejöhet. De aztán senkinek sem vagyok itt! Senkinek! Jó napot kedves Imre Zoltán kolléga! Tudom, miért jött. Sajnos még várniuk kell egy ideig, még nem rendeztünk el semmit, nagyon nehézkes most a költözés, de azért nem kell elszomorodni, pár hét kérdése az egész, pár hét, és akkor, és akkor az önöké lesz a lakás, szép háromszobás lakásuk lesz, majd szépen berendezkednek, és majd ha berendezkedtek, meglátogatjuk önöket, ha berendezkedtek, mindössze csak pár hét kérdése az egész, és akkor a lakás, a háromszobás lakás...

Fugyi, tus, papír, 34 × 24 cm

A mizeriek rendháza, ceruza, papír, 30 × 21 cm

Müller Dezső

Magyarok

*Fejünk fölött elkorhadt minden ág
remény-téglákat hiába égetünk
törött korsóvá vált az életünk
s előttünk sárkánnyá vedlett a világ*

*alattunk csapdává lett minden ügetés
parányi létünk egyre bizonytalan
szegény lelkünk pedig oly hontalan
mint kúszó növény hátán a rezdülés*

*akár domboldalhoz ütődő Nap a fényét
úgy veszíti el sorsunk a hó fehérjét
s a csillagok alatt alig buggyan számunkra hely*

*óh meddig tűröd édes Istenem
hogy a Föld aljasok és szekták birtoka legyen
s szomjas ajkunknak ne jusson kehely.*

Ballada

*Amíg kába fellegek bóbiskolnak
a szénfekete éjben
amíg kóvályog a hold
a hajnali derengésben*

*amíg szilaj hegycsúcsok
horzsolják az ég alját
amíg a hömpölygő dagály
előnti a tengerek partját*

*amíg dús fenyőerdők
harmat-könnyben áznak
amíg a rőt csillagok
odafönn felszikráznak*

*s míg a pirkadat lángja
elnyeli az árnyat
borítsd rám Istenem
páncél-szárnyad.*

Egyre árvább lesz

*Lehet-e még manapság szerényen remélni
mikor temérdek lett felettünk a vád
az élet pedig kegyetlen és galád
ember az embert nem hagyja élni*

*szinte mindenki csak magával törődik
s így egyre árvább lesz keblünkben a lélek
csupán árnyékai vagyunk szép egünk peremének
miközben parányi hitünk lángokban őrlődik*

*mi lesz velünk édes Istenem
ha sorsunk gyümölcsöt többé nem terem
s nyom nélkül illan el keserű századunk*

*a hallgatás nem bölcs megoldás
minden tétlenség a fogainkba vás
s már az is bűn ha elfáradunk.*

Fénylő arcú Isten

*Sorra elkerülik a szép szavak a számat
nem maradt bennem szikra hogy fénné érjen
vágy sem maradt bennem hogy szívem még reméljen
s homlokom lejtőjén már kizöldült a bánat*

*hiába kerestem gyógyító kezet
nem hoznak enyhülést számomra az órák
csak hallgatnak bennem a színes metaforák
s keblem látvája szüntelen fölremeg*

*ha majd megindul bennem az alkonyak árja
s kitarja szárnyait a kopár ég homálya
ki ment meg engem a szörnyű elbukástól?*

*csak Te maradtál fénylő arcú Isten
hogy égen-földön száműzöttek
megóvd léteimet az elhalványodástól.*

Vigasztaló

*Ha láng lennék
lidérces éjben
nem maradna senki
undok vaksötétben*

*ha tűz lennék
fagyban hóesésben
nem vacogna senki
szilaj didergésben*

*ha felhő lennék
perzselő nyárban
növény virág dúskálhatna
hömpölygő árban*

*s ha könny lennék
temérdek kínban
mindent elmosnék
hol kín van.*

A műhelyben, olaj, karton, 50 × 70cm

N. Horváth Béla

A kánon alapjai

Illyés Gyula: *Ady estéje**

Illyés 60-as évekbeli költészetének poétikai határait egyfelől jelzik azok a recenziók, bírálatok, köszöntők, amelyek a *Dőlt vitorla* (1965) kapcsán íródtak. Ezek pontosan érzékeltetik a társadalmi tudat mozgását, az irodalom szemléletének változását, némiképp az elbizonytalanodást és a korszakváltást. És Illyés ekkori költészetének poétikai helyét – legalábbis egy bizonyos szűrőn keresztül, amit a szocialista kultúrpolitika ez idő tájt előírt, diktált.

A *Dőlt vitorla* formabontó, deklasszicizáló törekvéseivel nem tudott mit kezdeni a kortárs kritika, ezért a felületet ragadta meg, a jól látható tematikus toposzokat: mindenekelőtt az öregedést, a halál témáját. Varga József irodalomtörténész – miközben utal az esetleges francia kortársi kapcsolatokra (Frenaud, Rousselot) – így foglalja össze a kötet „lényegét”: „Illyés *Dőlt vitorláját* olvasva legelső és legmélyebb, legtartósabb impresszióként költői világának megváltozása köti le olvasója figyelmét. Hol van már nemcsak a *Három öreg*, s a *Hősökről beszélék* minden komorsága mellett is felcsillanó derűje – csaknem azt írtam: humora –, de a Szekszárd felé megragadóan szép emberi idillje is? Egy hang variálása ez a kötet – több szólamra – s ez a hang

egy mélységesen csalódott művész torlán tört fel, annak az attitűdjét mutatja. Az igazi nagy líra mindig az Énen át ad képet a világról. Illyés kötetében sincs már szinte semmi epikum. Önboncolás ez – elevenen – első darabjától az utolsóig. Ám a nagy költészet igazi ismérve épp az, hogy az Én gyűjtőlencséjében is teljes kor életérzés – világlátás fejeződik ki egyben.”¹ A bizonytalanság jól érzékelhető az egyébként értő kritikákban és kritikusnál, mint Kiss Ferenc írásában: „Az *Új versek* idején már-már reflexszerűen folyamodott Illyés az évszakok eseményeiben rejlő lehetőségekhez. A mondandó óhatatlanul megfakult, eredeti értelméből gyakorta vesztett e rutinos tárgyiasítás során. A *Dőlt vitorla* verseiben újra megnyílnak a régi égtájak: a hétköznapiak, a gyerekkor; a létezés vitális-vegetatív szintjei mellett újra megszólal a történelem, a kultúra világa. S az utóbbiak által kínált anyag eleve markáns jelentést hordoz, tehát izgalmasabb, szívósabb mérkőzésre sarkallja az önmagát érvényesíteni óhajtó személyességet.”² Ugyanakkor az is érzékelhető, ahogy a kanonizáció szándéka formálja a pozicionáló megállapításokat, ahogy Kiss Ferenc behelyezi Illyést a klasszikusok közé: „Modern líra? Nem tudom. Az élők között is ismerek nagyobb erejű költőt, de senki se írt ennyi hibátlan remekművet, s megeshet, hogy a józanabb önszemléletre, időtállóbb stílus-

* Részlet a készülő Illyés-nagymonográfia 3. kötetéből

ra, fegyelmezettebb formálásra kényszerülő jövendő költők hozzá járnak majd iskolába. Utolsó nemzeti klaszszikus? A jelzők rögzítésével várnék. Nem hiszem, hogy a bartóki erdőnek vége volna, hogy a szarvassá változott fiú Kafka-hőssé akarna vedleni. Hogy klasszikus, ebben megegyezhetünk. Egyelőre.”³

Az 1965–1968 közti időszak Illyés-reflexióit két kötet inspirálta alapvetően: Gara László *Az ismeretlen Illyés* (1965) és az Illyés Gyula válogatott verseit közreadó születésnap-i kötet, a *Poharaim* (1967). Gara László kis könyvének történeti pályaképe erős reflexiókat hívott elő. Bori Imre – saját irodalomtörténeti szellemi pozíciójából következően is – Illyésnek az avantgárdhoz való viszonyát tartotta fontosnak hangsúlyozni: „Tiszteletre méltó Gara Lászlónak a mérséklete, amellyel a népiesség és az avantgarde között a középutat keresi Illyés művében: nemes tartása, szemérmes tartózkodása – sugallják sorai – megóvták Illyést a meddő kalandtól, és a következetesség erényével adományozták meg. Nem adta feltétlenül oda magát izmusoknak, éppen ezért több vonása mellett tarthatott ki, mint azok, akik egyik végtelből a másikba csapódtak, s az ilyen természetének köszönhető, hogy a Nyugat táborában maradt.”⁴ Gara László könyvének személyességét – amit Bori is hangsúlyoz – tekinti kiindulópontnak Márton László, aki recenziójában nagyobbra teszi a közéleti Illyésről, illetve annak Gara megformálta alakjáról értekezni: „Illyés Gyula további politikai-közéleti szereplését, a *Magyar Csillag* szerkesztését, a népi írók mozgalmát Gara László, ismét a francia olvasó érdeklődésének elsőbb-

ségét tartva szem előtt, csak nagy vonalakban ismerteti. Az idők változnak: 1945, illetve 1956 után akadtak, akik a politikai színpék legkülönbözőbb árnyalatairól emeltek hasonló vádat Illyés Gyula ellen. A követelés mindig ugyanaz: miért nem keresett magának elesésre alkalmas csatateret, mint Petőfi, miért nem hívta ki a hatalmat legalább a letartóztatásig? Gara állítása Illyés példamutató bátorságáról nem szorul bizonyításra a későbbiekben sem. Csak éppen a példamutatás keretei változtak meg. A hamis, botcsinálta néptribunok társaságában visszautasítani az eredeti népfí jóváhagyását – csak költőként létezni olyankor, amikor dilettánsok szavalnak elkötelezettségről: ez is méltánylandó szerep. Az életben tervszerű visszavonulás – a költészetben magam-meg-nem-adó hősiesség. Illyés Gyula megírta a maga egy mondatát a zsarnokságról – ami végül is költészetnek különb, mint a leglázasabb vezércikkek!”⁵

A *Poharaim*, a jubileumi kötet, láthatóan határvonal. Valószínűleg a politikai erjedést és a politika figyelmének elterelődését (az „új gazdasági mechanizmus” gazdasági-politikai reformtörekvései) is kihasználva kezdődik az Illyés-kánon kiépülése. Az alapot Csoóri Sándor 1967-es írása rak(hat)ta le. Csoóri és Illyés kapcsolata az 50-es évek elejére nyúlik vissza és a hetvenes évek második felében teljeseedik ki, amikor a fiatalabb költő egyre inkább átveszi az Illyés névvel és tekintéllyel fémjelzett népi-nemzeti mozgalom vezetését.⁶

1967-ben Csoóri Illyés-értékelése már nem a tanítvány mestert dicsérő szavai, hanem az új nemzedéknek – és a hatalomnak – is szóló poétikai

és politikai állásfoglalást rögzítenek: „Jelenléte már önmagában is eszme, örökös kihívás, percről percre megismétlődő szembesítése embernek és világnak. Háttér gyanánt oda képzelhetem mögé Rácegrespusztát, ököristállóival, béreseivel, oda képzelhetem New York forgatagát, felhőkarcolóit, magasvasútját, Párizst vagy az óceánt. Otthonosan láthatom Európa bármelyik hangversenytermében vagy akadémiaján, és bármelyik falusi kovácsműhelyben. Környezete változhat, de alakja soha. Nyilván ismer valamilyen egyszerű titkot, hogy sértetlenül léphet át egyik közegből a másikba: tűzből a vízbe, parasztbútorokkal berendezett tihanyi préházából Éluard szürrealista látomásai közé; Pascal vagy Camus világából hazatérve a hajdani cselédronok, juhászleszármazottak »mozgó világába«. Sokan alakváltó ösztönének, mozgékony hűségének tulajdonítják ezt a képességét. A szavak igazak, de csak ha értő emberek körében hangzanak el. Fülbe dugott vattán átszűrődve az alkalmazkodás, a kételtűség, sőt a kétjelleműség vádjától szennyeződnek. Gyanítom, hogy az Illyés körüli félreértések – sok egyéb mellett ebből is adódhattak s adódnak ma is.”⁷

Az illyési életpálya fordulói, állomásai, az avantgárd és klasszicizmus felismerése nem az Illyés-elleni vádak, az itt is megidézett „alkalmazkodás”, „kételtűség” cáfolatára szolgálnak, hanem az életmű sokoldalúságának, időtállóságának bizonyítására. És arra is, ami a „félreértések” kapcsán felvetődik, hogy a szellemi megmaradás nemcsak a túlélés, a személyes egzisztencia fenntartásának a záloga, hanem egy küldetés költői és politikai képviselőjének is. Csoóri nevén is nevezi ezt a gondolko-

dásmódot, szellemi ráirányultságot a tradíciókra való utalással: „Utolsó nagy nemzeti költőnk – szokták mondani róla tisztelettel, és mellére tűzik a költészet nagyvezüjtét. Mi lenne, ha egyszer nem azt kutatnánk – azt is tévesen –, miben sereghajtó, hanem hogy miben kezdeményező, átfordító, törvényhozó. Ebben a megszállott tárgyilagosságban, ebben a kétségbeesést száműző haragban mindenképpen. S nemcsak a magyar költészetben, hanem a kortársi, európai költészetben is. Hogy idegen tőlünk ez a gondolkodásmód? Ez az érzékenységünkre géppuskatüzet zúdító partizántámadás? Lehet. Idegrendszerünket valóban másféle borzongások edzették. Csontunkban valóban másféle hagyományok rakódtak le. Mindnyájan tudjuk azonban, hogy az elmeszesedés lassú folyamata végül is mit eredményezett. Már csak önbecsülésből és szellemi kíváncsiságból is érdemes elgondolkozni Illyés másfajta ajánlatain.”⁸

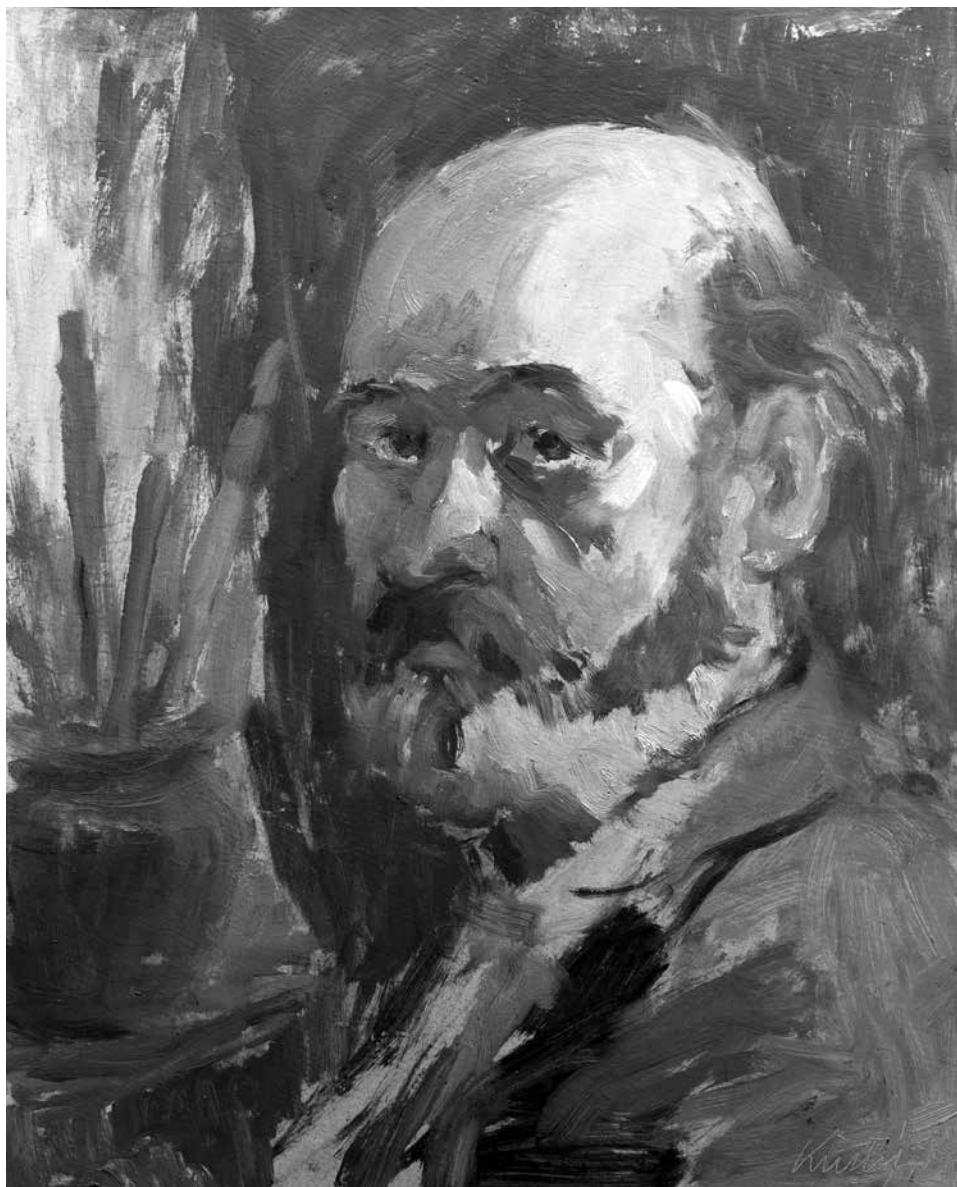
Az „utolsó nemzeti költőnk” szerepet, szellemi, irodalompolitikai pozíciót ugyan metaforikus sejtetések támasztják alá, körül írva a nemzeti költő tradícióját, amelyet Illyés megreformált: „miben kezdeményező, átfordító, törvényhozó”. Csoóri itteni érvelése az Illyésre és az általa/általuk érvényesíteni kívánt nemzeti eszményre irányuló támadásokban, negligációkban, elhallgatásokban, tiltásokban megmutatkozó következmények, „az elmeszesedés lassú folyamatának” káros lerakódásaira figyelmeztet. Nyilván nem csak saját szellemi táborának szóló szavak ezek. A metafora („az érzékenységünkre géppuska tüzeit zúdító partizántámadás”) az orvul támadóknak, a szellemi-politikai ellenfeleknek szóló oldalvágás.

Azoknak, akik a *Puszták népe* etikumát szembe állítják Illyés későbbi szerepvállalásával: „Ellentmondást éreznek a fiatalkori művek s a mostaniak között. Cáfolhatatlan példával szeretnék Illyés mellett bizonyítani. A *Puszták népét* ugyanaz a kéz írta, s ugyanaz a szenvedély hitelesítette, mint a húsz évvel későbben írt Bartók-verset, a *Fáklyalángot*, vagy a *Kegyencet*. Mert ahogy a *Puszták népében* egy nemzet alatt élő réteg életét, sorsát emeli történelmivé, a Bartók-versben egy lefotott nemzeti közérzetet hoz a fölszínre, ugyancsak történelmi érvennyel. Mert növeli, ki elfödi a bajt – mondja a vers, és végkövetkeztetésül azt, hogy rendet, igazit, vagy belevész a világ, belevész a világ, ha nem a nép szólal újra fölsége-sen.”⁹ Csoóri mint a népnemzeti irány fiatalabb nemzedékének legtekintélyesebb költője nem egyszerűen hitet tett a 65 éves Illyés mellett, hanem felsorakoztatott mögé – saját, táborán belül egyre erősödő tekintélyével is – egy közösséget. Csoóri láthatóan kettős harcot vív: Illyés tekintélyét, szellemi pozícióját, szavainak etikumát ebben az időszakban már nem a hatalommal szemben kell megvédeni, hanem a tovább élő – és újra erősödő – ún. népi-urbánus vitabeli ellenfelekkel, és azokkal szemben is, akik az *Egy mondat a zsarnokságról* költőjének hitelét a hatalomnak tett gesztusok számontartásával akarják ellehetetleníteni.

Ebben az irodalmi, szellemi közegeben jelent meg az 1968-as könyvhétre a *Fekete-fehér*. Illyés 4-5 évente jelentkezett egy-egy vereskönyvvel, ez is ebbe a sorozatba illik. S az is az összetartozást mutatja, hogy a könyv ismét egy bevezetővel indul, amely szándéka szerint segíti az olvasót,

irányt mutat. Valójában a könyv néhány tematikus jellegzetességére utal, a személyesség poétikai szerepére és a magyarság-versekre: „A magánélet, de még a magánvélemény, sőt magánérzés is: nyersanyag s eszköz. Rendeltetése másodrendű. Rosszul alkalmazva gátló, tragikus. A vallomás önfitogtatásra ferdül, s épp magunkról enged mind kevesebbet szólnunk, míglen is a szerep egy látványos, de szomorú komédia közepette megeszi a szerzőt. Szóval szólva Arany és Berzsenyi versei alig fődnek föl valamit szerzőjük eszerintti magánszemélyiségéről. Mallarmé, Valéry, Eliot versei még ennyit sem. S ez nem holmi eldologiasodás tünete. Sőt dacolás azzal; a mélyebb mi-voltunkért. Az európai líra valódiilag legizzóbban »őszinte« másfélszáz szonettjeiről nemcsak azt nem tudjuk, hogy fiúhoz, fiatal lányhoz vagy asszonyhoz íródtak-e, de azt sem, hogy valóban Shakespeare vetette-e papírra. Ilyenfajta óvásom volna néhány vers borúlátását illetően is. Kevesekben oly éles a tiltakozás, mint bennem az ellen, hogy a magyarság veszendő nép – ahogy egy-egy versből itt kivillan. Annak bizonyosságául éppen, hogy elejét vegyük mindenfajta elernyedésnek, hitetlenségnek anyanyelvi kultúránk jövőjét illetően. Ritkán volt oly emberi föladat magyarnak lenni, mint korszakunkban. Hogy az olvasóban ez megvilágosodjék, erre szolgálnak az író itt-ott sötét hangjai is.”

Illyés a *Kortársban* is „bevezette” új kötetét, ugyanis a bevezető szöveg mellett még négy veret is közölt: *Ady estéje*, *Bask-földön*, *A szörnyek születése*, *Terhelő tanúk*¹⁰. Ez a reprezentatív válogatás szinte jelzi a kötet súlypontjait. Noha több jelentős vers olvasható az

Önarckép (1974), olaj, karton, 40 × 50 cm

egy ciklusokban, úgyszólván elszórva, a *Vár a vízen* ciklus a legerősebb, s abban is az *Ady estéje*.

A retorikus nyelv, a poentírozott beszédfordulatok az 50-es évek nagy, társadalmi tematikájú szövegeit idézik, azokat a nyelvi indulatokat, amelyekből a szétroncsolódó társadalmi ideák, egy jobb társadalom eszményének pusztuló látomása bontakozik ki. Ez a retorikus, olykor archaizáló nyelv most az illyési gondolkodás másik nagy történetét színezi át: a nemzet pusztulását, szétszórását. A vers látomás¹¹ a látomásban. A haldokló költő képében, ahogy elvesző szülőföldjére és Erdélyre „düllesztve szemét, / hőkölten le-lehunyv” felidéződik híres jóslata: „Hát népét Hadúr is szétszórja –”. A széteső tudat képzetei nem Ady utolsó stádiumának összefüggéstelen látomásai, hanem a történelem s a világrend szétzilálódásának illyési képei. Jól érzékelhető ugyanis a látomásosság modernista képszerűsége, ahogy az azt generáló instrumentális nyelvi képződmények („megannyi filmkocka / káosza”, „pokol-látó forgatókönyve / afféle helyi híradóra”, „fényűrságbetűkként”, „A Rendelés e paranoid vásznán”) beleépülnek az Adyt – és a régi magyar irodalom pusztulásképeit – idéző archaizáló szövegbe. Ez az archaikus modernség hivatott a történelmi valósággá vált Ady-víziót értelmezni. Nem újdonságként, hisz az „ős-szöveg” az Ady-vers is a Bibliából idéz¹², Dániel próféta apokaliptikus látomását a szövegekben megtestesülő új birodalmakról, s azok pusztításairól, egy emberséges világrend szétrombolásáról. Az Ady-vers azonban egy másik „ösvallásra” is támaszkodik, a magyar mitológia Hadúr alakjára, a

tűz, a háború istenére. S kapcsolódik az irodalmi tradíciókhoz, a magyarok és a zsidóság közös sorstörténetének XVI–XVII. századi legendáriumához és a romantika nemzethalál víziójához. A szétszóródott zsidóság az Ady-interpretációban „árvult, de mégis győzedelmes fajta”, a magyarság azonban elpusztul: „Elveszünk, mert elvesztettük magunkat”.

Az Illyés-vers pusztulás képeinek eszkatológiája sajátos viszonyban van az interpretált Ady-szöveggel. Az ugyanis felsorolja, megnevezi, hogy a Hadúr miért szórja szét népét:

*Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre,
Volt utonállók új útbanállóknak
S míg úrfajtánk egymást s a népet falta,
Tunya álmainkat jég verte
S még a Templomot se építettük föl.*

*Helyünkön meg nem tudtunk állni
S ide kerültünk, ez kezdeti átkunk,
Ma már nem mienk paráznás vérünk
sem,
Jöhet a helyünkre akármí:
Megöltük és kibűnöztük magunkat.*

A történelmi bűnök (más népek és önmagunk ellen elkövetett vétkek), az erkölcsi romlás (hitetlenség, tunyaság, szexuális romlottság) olykor sajátos adys interpretációjából (önnön „paráznás vérének” kivetítése népére) nincs felmentés, mert „Megöltük és kibűnöztük magunkat”. Illyés a szétszóródás okait másban, (másokban) látja. A pusztulás végzetszerű, nincsenek okok, csak okozatok. Míg az Ady-vers könnyen ráillik költőjének magyarságképére, Illyés népe nem beazonosítható. Az „idők beteltek”, Ady jóslata a szét-szórásról beteljesedett („Hát népét

Hadúr is szétszórta”), a Nép kaotikus
őrületben menekül:

*ezerfelé hajszolva szét
barmát, szekerét menti már csak
s dühödten egymást üti már a Nép:
[...]
és mint a csorda
ország futott lám
s épp egy új, egy szép Egész
álmából (visszatérhetés
záloga nélkül) amerre hordta
rég nem a feje, csak a lába,
(mert nem készült se Könyv, se Láda)*

Az Illyés-vers pusztulásképe – a károsz apokaliptikusságában is reális ábrázolása ellenére – azért homályos kissé, mert ugyan ráhagyatkozik a Hadúr mitologikus képzetéből következő identifikációra, de ugyanakkor homályban is hagyja azt a magyarságképet. Még annak ellenére is, hogy a beteljesedett szétszóródást kiáltó „bitangok” valószínűleg kivonódik az Ady költészetét övező recepcionális kontextusból, és nem az Adyt magyartalannak tartókra vonatkozik. Az Illyés-vers (valószínűleg) egy másik kontextusba illesztendő. A biblikus allúziók (nemcsak Dániel próféta szövege, hanem a „könyv”, a „Láda” zsidó relikviái) utalhatnak az „új, egy szép Egész álmából” képzetének krisztusi világképére, de nem zárható ki, hogy ez az új világ, az új nacionalizmusok felszámolását ígérő új világrend víziója.

Illyés a magyarság nemzeti sérelmeiről, a trianoni szétszóródásról, Erdély elvesztéséről sokszor, sokkal nagyobb nyíltsággal beszélt. Az *Ady estéje* – épp a sokirányú allúziók, pretextuális utalások következtében – az apokaliptikus beszédmód többértelműségére épít.

Azzal együtt is, hogy maga a nyelv meglehetősen definitív, rámutató – s a vers struktúrája, poétikája sem formabontó – a vers zárlataig megmarad ez a többértelműség:

*Vettettünk akkor mi a szörnyű képbe.
Forgunk egy látomásba zárva.
Azóta
rég istentelenül csatázván.
Miképp jósolta? Vagy miképp remélte?
Próbára próba.
A Rendelés e paranoid vásznán.*

A „szörnyű kép” visszautal a vers első szakaszában megjelenő Ady-látomásra: a szétszórátás pusztulására. A verszárlatban azonban a tragikus, önhibákon kívüli beteljesedése utal (amit a régi igeforma is jelez: „vettettünk”), amikor is a kép összekapcsolja a jelent a biblikus időkkel, az ott megígért, „rendelt” sors bekövetkeztével. Ebből az archaizáló romanticizált jelenés- és képvilágból azért ki is lép a szöveg, illetve beszélője, amikor átvált egy végtelenített jelenbe, a látomással (a szétszórátással) csatázva „istentelenül”. S itt, a vers utolsó mondataiban is lebegteti a szöveg a jelentésviszonyokat. Az „istentelenül” a csatának egy módozatára (kegyetlenségére, szertelenségére) vonatkozik, vagy pedig többről van szó, az isteni rend (a „szép Egész álma”) hiányáról. A Rend hiányáról vagy az isteni „próbáról”, az ő „Rendelésének” paranoid vásznán.

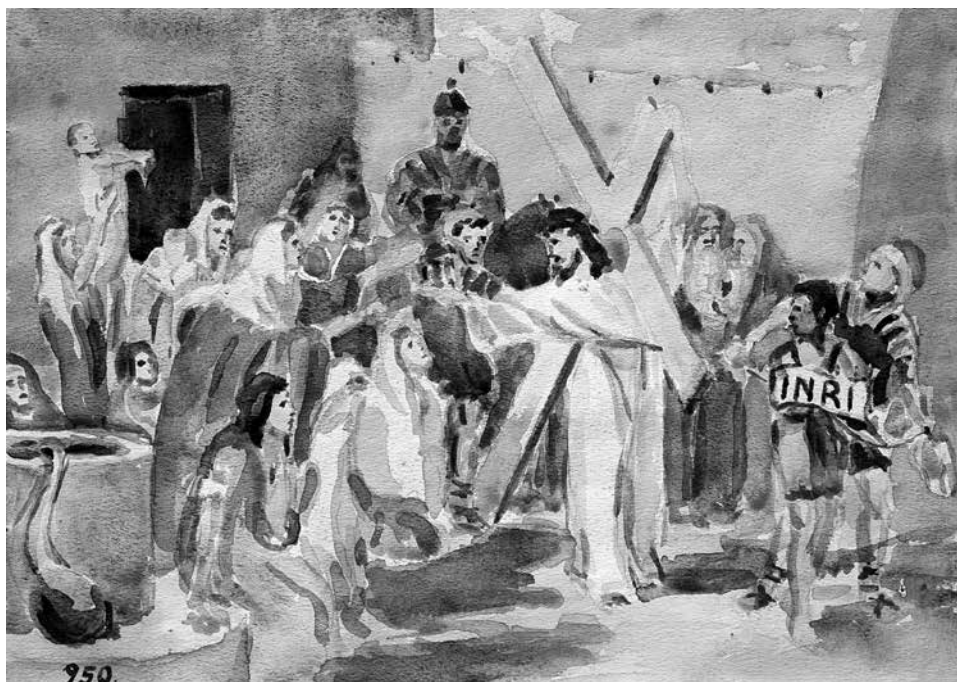
Az *Ady estéje* Illyés magyarság-versei közé tartozik. Témája, nyelvezete okkal sorolja ide, s a kánon is itt tartja számon. Ady profetikus, biblikus allúziókkal színezett alakja egy hagyományosabb versbeszéddel, de a látomá-

sosságot a tárgyszerűséggel ötvöző képi világba épül be. A sokszor megrajzolt történelmi portrék (Zrínyi, Széchenyi, Árpád) s a hozzájuk kapcsolott magyar-

ság-tematika kétségkívüli újszerűségét mutatja ez a vers. Joggal nevezhető a modern nemzeti kánon egyik alapkövének.

Jegyzetek

- 1 Varga József: Illyés Gyula: *Dőlt vitorla*, Kortárs, 1966/4, 660–664; 660.
- 2 Kiss Ferenc: *Illyés Gyula: Dőlt vitorla*, Új Írás, 1967/5, 111–118; 112.
- 3 Kiss Ferenc: i. m., 118.
- 4 Bori Imre: *Az ismeretlen Illyés*, Híd, 1967, 264–266; 266.
- 5 Márton László: *Illyésről franciáknak*, Új Látóhatár, 1966/6, 588–591; 590
- 6 Kapcsolatuk korai szakaszáról: Vasy Géza: *Mozaikok Illyés és Csoóri korai kapcsolatáról*, Irodalmi Magazin, 2020/3, 11–13.
- 7 Csoóri Sándor: *Illyés Gyuláról*, Kortárs, 1967, 981–984, 981.
- 8 I. m., 983.
- 9 I. m., uo.
- 10 Kortárs, 1968/4, 619–622.
- 11 Görömbei András: *Illyés költészete és a nemzeti önismeret*, Studia Litterare XL, Debrecen, 2002, 138–165; 163.
- 12 Ady Endre: *A szétszóródás előtt*. »És áll (az előbbieknél) helyébe egy utálatos,... és békeességnek színe alatt csalárdul cselekszik azzal, és elmenvén győzedelmet vészen kevés néppel. Elfoglalja az országnak gazdag részét,... zsákmányt, prédát és gazdagságot oszt az ő vitézeinek, és gondolataival forgolódik az erősségeknek megvételek felől, de azt ideig eltitkolja.« Dániel könyve, 11.

Keresztúton (1950), akvarell, papír, 29 × 21 cm

Búcsúsok (1973), olaj, karton, 50 × 70 cm

Besenyődi Judit

491.

*Itt ülök azon a padon, ahol –
te szoktál ilyen örültségeket csinálni.
Most csak én tudok a két macskáról,
akik az erdő alá járnak bujkálni.
A marginalitás jelenti a békét,
a látszótlanság nekik a nyugalom,
az apró mozdulat az édes fájdalom, miként
alvó gyermekem hordom fáradt vállamon.
Kitartom, le nem eshet.
Kitartom, pedig az nem enged.
Míg mancsok alatt zizzen a-z-avar
gyűrűi játszanak a vízen,
és tükrével a Hold fénye betakar.
Ez nem úszás, süllyedés,
hiába csapkod vadul az állat
reggelre kisimul a tó felszíne és
nem borosta, nárcisz borítja az állat.*

529.

*Vad, mindentudó naivsággal
magunkba álmodni a tapasztalatot...
hordozzuk a mesebeli törzsek
kitalált nyelvének legendáit.
Mennyit bír még el a genetika?
A rendszerek lassan megtelek,
lefutnak az utolsó lehetséges esetek.
Univerzális képletekre bomlunk vissza.
Találkozunk a számok végtelenjével
a nagy messzi semmiben.
Információinkkal megtelik a mesterséges mindenség
míg ki nem hagy minket a számításból,
mint hibafaktor.*

*Akkor már nem lesznek Krisztusok, csak kettőskeresztek,
és a binalítások banalitása:
fekete alapon zölddel rótt végeláthatatlan jelek.
És majd az utolsó emberpár esete folytán,
az axiómák Paradicsomában
magad tiltott titkosságát keresed.*

000.

*A halasi csipkés egekkel múltunk el,
talán épp a szél volt
egy névtelen szegletből
és feldöntötte a sakktáblát.
De ki mondaná meg, hogyan volt
rendesen felrakva,
mert minden dőlésszög új támaszpont,
új kezdet a régi alapra.
Akkoriban még vörös volt minden hajnal,
és 27 lépésre a szabadság.
Célunkhoz közelebb vitt minden kanyar,
még gyümölcsöt hozott minden virágzás.*

*Most széthordjuk mit egymásban építettünk,
mint halott királyok kincsét az utókor,
elfeledve hírét és helyét is a büszke várnak
mert az idő majd mindent kárpótol.
Én nem kérünk már semmit
csak elmegyünk messzire,
hagyva a jó szó hatalmát
örökül valakire.*

„Mi csak porszemek vagyunk, a művész maga az Isten...”

Kristófi János retrospektív kiállításáról

A Sebes-Körös partján festegető szakállas, öreg piktor úgy tartozott Várad lelkéhez, mint levegővétel az életbenmaradáshoz, hiszen a városnak azt a második fénykorát örökölte meg vásznain, amivé az elporlott középkorától elszakadó, újjáalapított település a 19. század végére, s főként a 20. század első évtizedeiben érett. A daloló, csengő-bongó kis „Párizst” festette szecessziós és eklektikus épülethadával, kávéházaival, színházával és a hírlapokat olvasgató, művelt, világjárta, divatos nagypolgáraival, ugyanakkor az évezredes kontinuitást sugárzó barokk székesegyházával és az impozáns püspöki rezidenciával, amelyek a Szent László hamvaiban mégiscsak erősen gyökerező Janus-arcú Várad elmélyült keresztény rétegéhez tartoznak. Ennek, a tősgyökeres váradiak képzeletében még létező világnak, a Holnap városának volt az egyik legavatottabb megörökítője Kristófi János. Istenes lelkülettel és harmóniateremtő szépséggel felvértezve festette impresszionisztikus ihletésű képeit, amelyek egyszerre meséltek és illatoztak a város díszes rizalitjai közé zárt emberarcú történeteiket. A zenélésben és a festészetben is járatos népes családjával, nemesi származású feleségével, Hoványi Judit keramikus-

sal és tíz gyermekével mintha az általa megfestett váradiság bástyája lett volna a kommunizmus legsötétebb évtizedeiben.

Különleges kettős évforduló gyűjtötte egybe a művészetkedvelő közönséget február 2-án a nagyváradi római katolikus püspöki palotában, Kristófi János retrospektív tárlatának megnyitóján, hiszen a 20. századforduló nagypolgári Váradjával daloló festőművész immár tíz éve, hogy 2014. január 5-én végleg megtért Teremtőjéhez, és az 1925. december 15-én született Mester századik születésnapja közeleg.

Kristófi János több mint kétezer művet számláló, nagyjából 65 évet felölelő, gyakorlatilag utolsó lehetéig tartó munkássága Várad halhatatlan doyenjei között kanonizálja a festőművészt. Annak a nagybányai festőiskolán nevelkedett generációnak a méltó követője és örököse, akik a figurális képalkotást mesterfokra emelték azon az ominózus századfordulón: Mikes Ödön, Barát Mór, Tibor Ernő, Macalik Alfréd stb., olyannyira, hogy a városba érkeztek a fiatal Kristófi Macalik helyére került a váradi Művészeti Népiskolában. A monospetri gazdafiúból Várad ikonikus festőjévé válni a széppel kötött örök szövetség folya-

matosan emelkedő, fejlődő íve volt, amelynek középpontjában a legfőbb szépség áll, maga az Isten, ezt hitte, élte és hirdette hétköznapi példájával és ecsetével – szülőföldjén és Bukaresttől Budapesten, Amszterdamban át Rómáig bárhol, ahol tartalommal s művészettel csordultig teli 89 esztendejében megfordult.

A halála évében készült legutolsó televíziós interjújában álarctalan, mély alázattal fogalmazta meg festői hitval-

lását, amely letisztult istenhitének is tanúságtétele volt: „A táj Isten alkotása, mi csak porszemek vagyunk... Csak dadogunk Isten alkotásához képest. (...) A művész maga az Isten. Az ember próbál valamit elmondani abból, amit lát, ami szép, ami jó, ami egyensúlyos, ami harmonikus. És ha ez sikerül a művésznek, akkor elérte célját.”

***Balla Tünde,**
a tárlat kurátora*

A Farkas utcai
templom,
Kolozsvár (1951),
tus, papír,
21 × 30 cm

Arménia

(kortárs) krónikái

Ezennel (itt és most) háládatlan feladatra vállalkozom: húsz kortárs örmény (és örmény nyelven alkotó!) szerző diszparát szövegeit kell valamilyen módon egyben látnom/láttatnom. Ez annyiban nem egyszerű dolog, amennyiben a kötet* rengeteg (bármely antológia kapcsán óhatatlanul felmerülő, és nem biztos, hogy megválaszolható) kérdést vet föl, úgymint: Miért pont húsz szerző? Miért pont ők? Mi az antológia rejtett vagy explicit üzenete (ha van ilyen)? Képvisel valamit vagy sem? Mennyire reprezentatív? Ha igen: mit/kit reprezentál? Ideologikus vagy sem? Csak egy egyszerű körkép, vagy éppenséggel valami mellett, netán valami ellenében jött létre?

Másrészt az is kérdés, hogy – az általában vett líra/költészet mai helyzetét/állapotát/szerepét/fontosságát/mellőzöttségét stb., valamint a világ jelen „fluid”, ugyanakkor töredékes-kaotikus állapotát figyelembe véve – mainapság nem idejét múlta-e (nem anakronizmus-e) ez az egész? Vagyis van-e, lehet-e ennek még helye, „húzása” (szakszerűbben: létjogosultsága), avagy csak keserű nosztalgia és reminiscencia, a tervbe való belemerevedés?

Remélhetőleg ezekre a kérdésekre (is) körvonalazódik majd egyfajta válasz a kötet vázlatos (csak néhány, a

kötetből szinte találomra kiragadott verset értelmező) bemutatása során.

Úgy vélem, megelőlegezhetjük a kijelentést, miszerint kötetünkben nemcsak húsz szerző több mint negyven verséről, hanem – reményeim szerint – valami sokkalta többről: alkotásról és műalkotás(ok)ról van szó. Legyen ez a kiindulópontunk.

Egy mű(alkotás) sosem egy elszigetelt, magányos én (szubjektum) tette, hanem (lényegénél fogva?) mindig tartalmaz egy interszubjektív (személyközi) viszonyulást is. Merthogy kivétel nélkül mindig valakihez szól, akit megszólítva mintegy megteremti olvasóját – akivel aztán „beszélgetésbe” kezd. Igazságát (ami nem adódik

* *Kortárs örmény versek*, Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2022, szerkesztette Blénesi Éva

önmagától, és amit föltárni akar) csak a befogadás és értelmezés során bontja ki. Azaz minden műalkotás (így impliciten minden vers is) tulajdonképpen szinte mintegy kikényszeríti a párbeszédet: nem más, mint szerző, mű és befogadó dialógusa/„beszélgetése”. (Persze az is nyilvánvaló, hogy a versekhez intézett kérdéseinket nem a vers, hanem mi magunk válaszoljuk meg... Ön- és világismeret? Tisztába jövünk önmagunkkal?!...)

E dialógus működése azonban nem a mindennapi megszokott cseveje (ld. alább, *A vízen járó*): merthogy ez a beszélgetés megszakítja, avagy felfüggeszti a hétköznapi, rutinos-szokványos vagy megszokott-banális valóságtapasztalatunkat: valami nem várttal, valami szokatlanul, valami mással szembesít bennünket.

Másként mutatja meg számunkra a világot.

Így másként mutatja meg saját magunknak önmagunkat.

Nézzük példaként Vahe Arsen *A vízen járó* című versét: „(...) három dinynyét fogott gyümölcs-kerekdeden... zengett a dinnye / ürege... kéz bütykei a napperzselte paradicsomok... / a padlizsán – fekete nyúlcsalád hanyatt-homlok futott a kopott zsák / hasába... aztán a paraszt / (...) bűbajos félpiros paprikát emelt ki... erősebb hittől csüggött rajta, / mint az igazak feltámadásán a pápa... / a zsákból kiemelt paprikák közé tette, és sáros nadrágjába / törölte a halált... // ingzsebébe gyűrte a pénzt, hogy majdnem lehasadt... rágyújtott, / parázslott szivarja, mint a nap... a nagy eget beszívta / nekidőlt kocsijának, bár fémrészét a rozsdá rég megette... / föld gyomrából kihajtott... / és a fiam és én terhünk-

kel elindultunk, és jártunk a vízen...” (László Noémi fordítása).

Úgy tűnik, a vers egy hétköznapi rutincselekvést tár elénk: „hősünk” elmegy a piacra zöldséget vásárolni, a standok között ténferegve szemléli a gazdag kínálatot: bűbajos félpaprikák, kerekded dinnyék, a padlizsánok – mint fekete nyúlcsalád. És odébb a nagy eget beszívó boldog árus, a paraszt, rozsdáette autójának dőlve. Mintha egyáltalán nem érdekelné a pénz, mintha terményeivel való bensőséges viszonya, összhangja bőven elégséges lenne neki a boldogsághoz. A többi csak ráadás.

Már-már egy barokk festmény jegeit hordozó klasszicista piktúra ez a csendélet.

De ugyanakkor a teremtet világ torokszorítóan kimeríthetetlen bősége és gazdagsága is. A csoda a hétköznapiakban, a hétköznapiakban. (vö. pl. *Körúti hajnal*)

És a vers utolsó sora mintha szintén ezt igazolná: a fiam és én – a család. Vagy a szent család. Az együvé tartozás, a sorsközösség.

És ezt még jobban (a transzcendenciáig!) megemeli a verssor vége: és jártunk a vízen. A magától értetődő, szinte észre sem vehető – mert természetes! – csoda.

Vagyis, tömören: a vers a valóság- és önismeretnek egy, a hétköznapiától merőben eltérő lehetőségét kínálja föl (vö. „...az esztétikai tapasztalat mint igazságtapasztalat önmagunkhoz vezet el a másikban és a másban”, Orbán Gyöngyi, *Kellék*, 67. szám, 2022).

Ugyanakkor (ráadásként?) ebben a párbeszédben: mű és befogadó párbeszédében nemcsak a megismerés egy más módozata mutatkozik meg, hanem

egyfajta szépség is feltárul előttünk – gyönyörködünk a mű olvastán/hallatán.

Platón mondja, hogy ennek a szépségnek a megpillantásáért érdemes csak élnünk – hogy ez így van-e vagy sem, hagyjuk függőben. Magam sem tudom.

Az persze kihívóan bosszantó és megválaszolandó kérdés marad, hogy mi manapság még meg tudunk-e nyílni a műben felmutatott szépség/igazság/mátság előtt?

Szeretjük azt hinni, hogy ez egyetemes emberi jellemzőnk, ám vajon embervoltunkkal tényleg szükségzerűen együtt jár-e a szépségnek találás képessége? Sőt, tovább menve: van-e a szépségnek napjainkban még egyáltalán aktualitása? (Amúgy ez egy, a későbbiekben idézendő Gadamer-könyv címe is: *A szép aktualitása*.)

Amint látjuk, a kötetről még szó sem esett, viszont kérdések (problémafelvetések?) tömkelegével szembesültünk máris.

Ezek megválaszolására teszek kísérletet. Először felvázolom azt az elméleti vagy fogalmi keretet, amelyen belül a kötet ismertetését megkísérlem, azután térek rá a tulajdonképpeni értelmezésre. (Terjedelmi megfontolásokból mindössze 2-3 verset vizsgállok csak meg.)

Mindehhez a XX. századi gondolkodás egyik kulcsfiguráját, helyesebben az ő idevágó gondolatait hívom segítségül. Hans-Georg Gadamerről van szó. Nos, ő azt mondja, hogy mindezen kérdéseinkre a játék, a szimbólum és az ünnep fogalmainak a megvilágítása révén választ kaphatunk. Vegyük hát sorra ezeket a kötet vonatkozásában – mintegy a kötetre alkalmazva e fogalmak tisztázása révén kapott válaszainkat.

1. A műalkotás játék – mondja először is a 20. századi gondolkodás e doyenje. (Nem új gondolat, a XX. sz. elején egy holland tudós kultúrtörténész, Johan Huizinga, azt írta *Homo ludens* c. könyvében, hogy: „Az emberi kultúra a játékban, játékként kezdődik és bontakozik ki; a költészet a játékban született, és mindenkor a játék táplálta; a zene és a tánc szintisza játék volt.”)

Viszont ha játék, akkor ehhez elengedhetetlen a befogadó (esetünkben versolvasó) és az alkotó együtt játszsása. Azaz (ismételten hangsúlyozom) szükség van ránk, olvasókra. Úgy szokták mondani, hogy a mű önmagában csak üres formakészlet, amit mi töltünk meg tartalommal.

Ennek során pedig a mű magával ragad bennünket, ugyanakkor feltételezi a mi szellemi erőfeszítésünket is. E játék során pedig szinte észrevétlen megváltoztat bennünket: olyan dolgokat fedezünk fel/fedeztet fel velünk, amelyek addig észrevétlen elsikkadtak a számunkra.

Mondhatni (jó esetben?), megigazolunk – jobb emberek leszünk a szöveggel való együttjátszás során. És ez halálosan komoly játék is tud lenni. Merthogy a tét a saját létünk: pontosabban a világ, a világban-létünk és önmagunk igazabb megismerése. Arra megy ki a játék.

Íme, a művészet mára úgy tűnik feledésbe merült célja – hogy stílszerű legyen: télosza. A katharszis, ugyebár.

2. Másodszor: a műalkotás szimbólumjellegű.

A szimbólum, eredeti jelentésében, emlékeztető cserépdarab. A görög szümbolon főnév a szümballo (összevet; összeilleszt; egyesít; találkozik) igéből származik. Eredetileg egy kettétört

tárgy (cserép, pénz) külön megőrzött része volt, amit összeillesztve felismerési eszközként vagy személyazonosság igazolására használtak azidőn az ógörögök. Más szóval: jelentéshordozót jelöl. És az, hogy milyen jelentés társul hozzá, az a felhasználási területtől és a kontextustól függ. A szimbólum jelképes értelművé teszi az egész művet/verset/közleményt – mindezt pedig megéreztetéssel, sejtetéssel.

Éppen ezért a költői nyelv legnagyobb hatású stílus eszköze a szimbólum mint valamely (elvonat) gondolati fogalmat érzékeltető jel, amely képzet-társítás folytán nemcsak a kifejezendő fogalmat helyettesíti, hanem vele kapcsolatban különböző érzéseket, hangulatokat, egész gondolatsorokat tud felidézni.

A mi esetünkben ez azt jelenti, hogy a vers valami olyasmire utal, ami a látható és érthető látványban nincs közvetlenül benne (azaz a cserép vagy pénzérme más, hiányzó felére!) – ahogyan már mondtam: sejtet vagy sugall.

És ismét: ezt a sugalmazást nekünk meg kell hallanunk. Pontosabban meg kell tanulnunk meghallani (ez lenne az elidőző figyelem, egzisztenciális megnyíltság, a heideggeri lenni-engedés, effélék – a birtoklás és uralás helyett, persze), mert napjaink technikai civilizációja olyan mennyiségű és erősségű ingert zúdít ránk, hogy az „mindent nivelláló süketséget és vakságot” eredményez.

Szimbólumként a vers a más/más-ság/másik iránti megnyílás (szeretet-viszonylatot tartalmazó) cselekvését avagy feladatát bízva ránk.

Hát erről a fajta hallásról (is) szól a kötetünk. Ennek az odafordulásnak,

megnyílásnak, a „belső füllel” való hallásnak a megtanulására szólít fel.

(Kinek van füle, hallja, mit mond a lélek/a vers a gyülekezetnek.)

3. Harmadszor: a műalkotást sajátos időstruktúrája az ünneppel is rokonítja.

Mircea Eliade mondja, hogy a vallásos ember számára sem a tér, sem az idő nem egynemű (homogén). Számára ugyanis van egyfelől a profán idő (a történelmi jelen, a szokásos hétköznapi időtartam), másfelől viszont ott vannak a szent időintervallumok: azok a kiemelt időpillanatok, amelyek mintegy megszakítják, feltartóztatják a hétköznapi egyhangú és egynemű idejét, lehetőséget adva a szent megnyilvánulásának/beáramlásának. Ezek az ünnepek. „Miként a templom más szintet jelöl a modern város profán terében, éppúgy jelent törést a profán időtartamban a templom falai között zajló istentisztelet. Itt már nem az aktuális történelmi idő van jelen – tehát nem az az idő, amely a szomszédos utcákban élő emberek számára létezik –, hanem Krisztus történelmi létezésének ideje, az az idő, amelyet kinyilatkoztatása, kínszenvedése, halála és feltámadása szentel meg.”

Nos, hasonlóképpen az irodalmi alkotás (esetünkben a vers) is megszakítja avagy felfüggeszti a hétköznapi rutint, a megszokott-banális valóságta-pasztalatunkat, és valami nem várttal, valami szokatlannal szembesít: egyfajta szemlélődő/kontemplatív elidőzésre és gyönyörködésre hív – ennyiben a hétköznapi tapasztalattól eltérő megélését/megértését kínálja időnek, világnak.

Persze, amint említettem már, ehhez szükségeltetik ama bizonyos belső fül: hogy mást is hallunk/megsejtünk, mint ami az érzékeink előtt történik.

Másként fogalmazva: hogy a kimondottban meghalljuk a kimondhatatlant. (Ez ugyanakkor közösségteremtő erővel is bír – akárcsak a vallásos ünnep.)

Ergo: a művészi tapasztalat helyettesíthetetlen – fel- és megszabadító kreativitás (is). Katarzis.

Az elmondottak fényében: a könyv és minden könyv (ez is!) a könyvek könyve, minden költemény az Énekek éneke.

A mi kötetünk verseinek szimbólumokkal való játékában, valamint a művel (és alkotóval) való együttjátszásunkban ráadásul benne van az örömeny lelki beállítottság legbelső sajátja: a veszteség és szenvedés után a kiütkezés, a pusztulás után az újrakezdés és a teremtés átütő ereje. Ezt példáznám Krikor Beledian *Néptelen nyelv* című költeményének két részletével (Szabó T. Anna fordítása):

4.

égtünk

fiam

vizekben és forróságokban

csak kő és csont vagyunk

beszélj hát

ha még vagy

a többi árnyról

a másik partról, beszélj

ha tudsz

úgy szólok mintha volnál

meddig

leszel még? (...)

Tudod

ó

szétszaggattattunk

szót és álmat kihánytunk a homokra

hidegek voltunk fiam a fénysodorban

most

tedd szavad ággá

légy deszka és tutajboltozat erdő hogy

megszülessünk

de engedd őket zöld napon és vízen át

vajon meddig

leszünk

kiszáradt kutyatetemként tanúid? (...)

5.

Nem tudom ki

valaki

kivágta nyelvünk

leválasztotta szavaimról a jelentést

és akkor

zöldellő csend lett

országom hegyein

és egy kéthegyű, éles holdat vertek

a torkomba

ha beszélek

sikoltások ürességébe hullok (...)

ha nincs jelentés

temesd el

az élők holttesteit

esendő szavakba

tetem

néma alaktalan bűdös

egy oszló róka

és akkor

a csontokból kisarjad a barackfa

Már a cím egyértelműen eligazít – *Néptelen nyelv*: hogy igen, szétszaggattattunk, nyelvünk kivágták, hogy csak csont és kő és árny a holt táj, és ott az a néma, alaktalan, bűdös oszló róka (amúgy minden bizonnyal nem véletlen a szabálytalan forma! – a szabadvers, a rím és ritmus hiánya is ezt a szétesést/felbomlást/széttartást/pusztulást közvetíti – vagy csak sugallja...).

De ott van az utolsó sor – „a csontból kisarjad a barackfa”. És ez a sor visszamenőleg átírja/átértelmezi az egész költeményt.

A barackfa és annak szimbolizmusa: az őszibarackfa a halhatatlanság, az élet fája, a tavasz, a fiatalság, a házasság, a húség, a gazdagság és a báj megtestesítője.

Meg itt is: a fiam és én – a család. Vagy a szent család. Az együvé tartozás, a sorsközösség, a béke és az újjászületés.

Merthogy tovább az következik, hogy: fiam, légy tutajboltozat erdő, zöld nap és víz és zöldellő csend országom hegyein – a zöld színnek (meleg és hideg, égi és földi keveréke) többszöri előfordulása szimbolikusan szintén a tavasznak, a megújulásnak, a növekvő életnek, termékenységnek és halhatatlanságnak a kifejezője. (A kereszténységben a halhatatlanság, a feltámadás színe, az Erények közül a Reményé.)

Azaz: béke, család, őselemek, a szétzaggattatás (exodus?) utáni újjászületés, termékenység, halhatatlanság, újrakezdés.

Nézzük most Lola Koundakjian *Kolofonok* című versét:

(...) II.

A rossz hír gyorsan terjed

Az Úr 2015. esztendejében, a hatodik hó 21. napján, nyáron

New York állam hasonnevű városában írtam e kolofont, a ránk törő melegben. A polgármester arra kért, takeréskodjunk a vízzel.

Rettenetes hírek. Imáink hiábavalók, Aleppo lángokban, mint hajdanán Róma.

Obama elnök idején élünk, aki a perzsákkal hadifoglyokat felszabadító szerződést írt alá, és elhozta a békét.

Sajnos van, hogy az ellenség a határon belül tanyázik.

(...)

III.

Senki sem próféta a saját hazájában

Az Úr 2015. esztendejében, a kilencedik hó 21. napján, ősszel

New York állam hasonnevű városában írtam e kolofont, az esős évszakban, amikor a gyümölcstermés utója tönkrement.

Az elmúlt három évszázad során a felsőoktatásban nők számára is megnyílt az út, de férfiakkal csak a halálban lehetünk egyenlők. (...)

Sok országot bejártam, ahol most harc, éhínség, földrengés pusztít. Szégyen háborút kezdeményező vezetőink fejére és az azokat támogató, nyereszkeskedni vágyó gazdagokra.

(...) IV.

Hatalmas óceán a föld, de szomjazunk

Az Úr 2015. esztendejében, a tizenkettedik hó 21. napján, télen

New York állam hasonnevű városában írtam e kolofont, a ránk törő hidegben.

A polgármester figyelmeztetett, hogy ismét kifogyhatunk a tüzelőfából.

E hónapban utaznom kellett volna, de a rossz időjárás és a sorozatos hóviharak miatt a reptereket lezárták, emberek ezrei ottrekedtek.

*Én, Vartanoush, pszeudo-költő család-
dom, jó barátaim körében számítok az
önök jóindulatára. (...)*

És most idézzünk néhány részletet a
korabeli örmény krónikákból!

Edesszai Máté krónikájából: „Örm. i.
sz. 513. (Kr. sz. 1064.) évben a perzsák
királya csatasorba hívta a perzsákat, és
az óriási sereg élére állva, tajtékzó ten-
ger, megáradt folyó árjaként fergeteges
indulatú tombolással, vértől habzó szá-
jú vadállat gyanánt rontott Arméniára
(...) a lakosságot rendre lekasabolta,
a megmaradtakat fogságba hurcolta,
a lemészárolt keresztényeknek se szeri,
se száma...”

Kirakosz Gandzakeci krónikájából:
„Mikor pedig pusztulása lőn az ország-
nak a tatároktól, a környező falvak la-
kosai a barlangban kerestek menedéket
(...) és megjöttek a tatárok, és körül-
vették a sziklabarlangot. Nem volt (a
nyomorultaknak) se tartalék élelmük,
se vizük. Nyárközép időszaka volt, fojtó
a hőség: a szenvedés gyötörte őket kiút-
talan rejtekükben, mint a tömlőcben.”

Amint tudjuk, a kolofon nem más,
mint a kézirat végéhez a másoló(k)
által toldott – helyi vonatkozású, ám
sokszor felbecsülhetetlen értékű tájé-
koztatást nyújtó – megjegyzés.

Kérdés: hozzáfűzés? kiegészítés? láb-
jegyzet? Mihez? Az örmény krónikák
és e vers mintha ugyanazon időben
íródtak volna. Mintha közben nem telt
volna el pár ezer év. Háborúk, hőség,
perzsák, szenvedés...

Nihil sub sole novum...

Tulajdonképp minden csak toldás
a kimondhatatlanhoz? (vö. Weöres
Sándor: *A teljesség felé*, illetve a cse-
rép vagy pénzérme másik, hiányzó
fele!)

Szenvedésről szól mindkettő? És
lehangoló, már-már depresszív? Igen!

De ugyanakkor (és sokkalta in-
kább!) reményteli!

Merthogy versünk I. része így szól:

Olaj nélkül nem világít a lámpás

*Az Úr 2015. esztendejében, a harma-
dik hó 23. napján, tavasszal*

*New York állam hasonnevű városá-
ban írtam e kolofont, ma reggel, gyönyör-
ű hajnal után. Az északi városrészben,
az erdők alatt tisztán hallottam a kék
szajkó és egyéb színes madarak hangját,
időnként szarkát, pacsirtát, más cserfes
madarat is láttam.*

*Tavasszal az ablakpárkányra szállnak.
Egyedül a folyó csendes, mely sokezer éve
csörgedez északról le, délnek. (...)*

*Én, Vartanoush, pszeudo-költő család-
dom, jó barátaim körében számítok az
önök jóindulatára. Ne hibáztassanak,
ha ágyam hűvöse ellen egy másik testre
hajtom a fejemet.*

Azaz: gyönyörű hajnal, cserfes ma-
darak, másik test, szépség, harmónia,
szerelem és csellón játszás (II. rész).
És végül a vers zárata: „Bocsássanak
meg hiú írnokuknak, mert jó volt a bor,
hosszúak voltak az éjszakák...”

Összegezve: kötetünk versei észre-
vétlen azzá a helyé válnak, ahol alko-
tók és befogadók egyaránt új otthonra
lelnek – ha absztrakt és virtuális helyre
is, de sajátira: azaz otthonra, ahol (kö-
zösségteremtő) ünneppé minősül át a
verssel való (társas)játékunk/együtt-
játzásunk.

Kelemen Endre Dénes

A Móka-színház negyedszázada

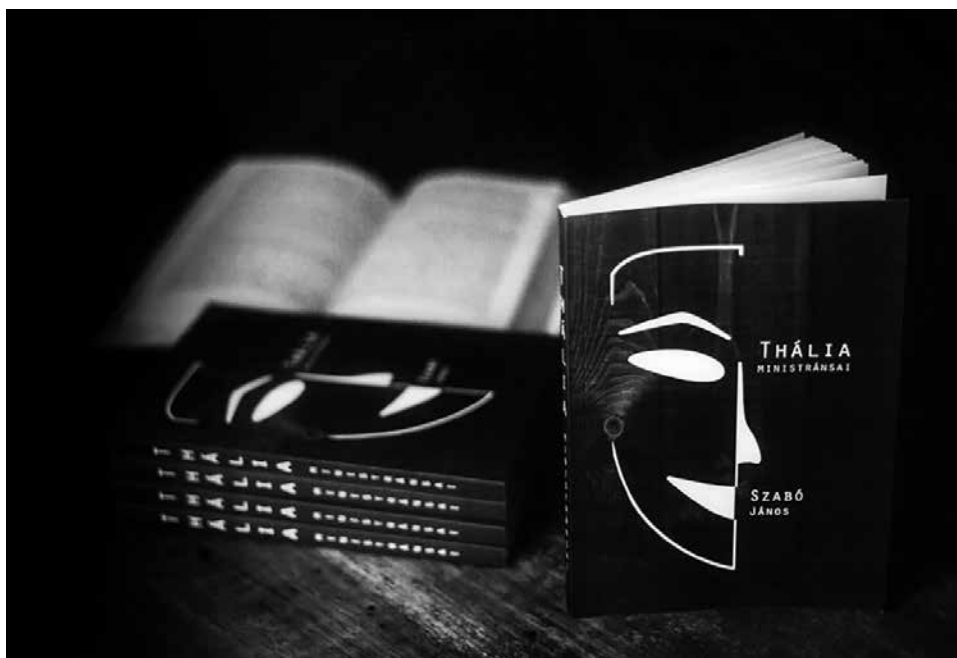
A Móka amatőr színjátszó csoport a romániai Érmihályfalváról nőtte ki magát. Majd negyedszázados múlttal immár hivatásosokkal is felvehetnék a versenyt, bár ezt a lehetőséget csak a határokon túl kapták meg, ahol egyszerűen csak Móka-színháznak nevezik őket. A magyarországi színházi élet és az érmelléki közönség már csak így ismeri a huszonnégy éve fennálló félig vagy tán egészen profi szintű műkedvelő csoportot, amelyet Szabó János „a nemzet napszámosaként” hozott létre 2000-ben. A sikerek sorozata a viszontagságos évek, gáncsok, betartások csak még inkább összekovácsolták a társaságot, ugyanis csoporton belül a tagok politikai meggyőződése sosem volt mérvadó, így a korunkra jellemző megosztó kórság sosem tudott rést ütni rajtuk. Ez annál figyelemre méltóbb, mivel a mai idők Bábel-kori széthúzásának rákfenéje miatt bárminemű szerveződés szinte tiszavirág életűre van kárhozthatva.

A csoport megalakulásának története épp olyan mókás, mint ahogyan a neve is jelzi, hisz bánsági eredetű alapítója, amint egyre inkább gyökeret kezdett eresztetni az Érmelléken, egyik decemberi estén összehívta néhány ismerősét, akikben színjátszásra való hajlandóságot érzett – legtöbbjük tanító vagy tanár volt, de akadt köztük egy jó humorú tehetséges vállalkozó is –, és megalakult a Móka színjátszó

csoport. Belőlük lettek aztán az alapító tagok vagy az úgynevezett kemény mag, akik évek hosszú során helyt álltak a csoportban, sokan közülük ma is lelkesen állják mind a hazai, mind a magyarországi színpadokon a sarat. Bár mindjárt a kezdetekben a kemény mag kiegészült több máig kitartó csapattaggal, akik bevallásuk szerint ma már el sem tudnák képzelni a Móka nélküli az életüket, ami lassan a második családjukká vált. Kizárólagos bérük a közönség szeretete.

Aki megálmodta a Mókát

Szabó János házassága révén 1994-ben került Temesvárról Érmihályfalvára. A bánsági fővárosában megfordult a Diákművelődési Ház Thalia Stúdiójának magyar nyelvű tagozatában, évekig volt a Líra Városi Művelődési Házhoz tartozó Rezeda Néptáncegyüttes táncosa és koreográfusa, később a Csizmarik László vezette Bartók Béla Vegyeskar műsorvezetője. Ilyen háttérrel indult az Érmellékre, Mihályfalvára értéket teremteni, ami szívós kitartó munkával sikerült is neki. Kezdetben semmi nem volt, amiből kinőhetne volna magát egy színjátszó csoport, nem voltak díszletek, kellékek, nem volt ruhatár, de még művelődési központja sem a városnak, csak egy múltszázad eleji iparos otthonból kialakított kultúrház.

Eredeti szakmájából adódóan (antik bútorokat restaurált temesvári életének egyik korszakában) volt érzéke a díszlettervezéshez és minden egyébhez, ami egy színházi kelléktárához kellett, annál is inkább, mivel édesapja a temesvári német színház kellékese volt, így ő maga szinte a teátrumok árnyékában nőtt fel. Viszont egy európai színvonalú város embere a falusias Érmihályfalván hosszú ideig alig értett szót, főleg a helyhatósággal, mivel sehogy sem értették, mit akar ez az ember itt, mit zavarja az állóvizeket, minek kéne egyáltalán az 1989-ben várossá ütött Érmihályfalvának színház meg mindenféle, ilyen-olyan segítség ehhez az egészhez. S ha nem jött a segítség, hát magad uram, ha szolgád nincs alapon, elkezdtek díszleteket és minden egyéb kelléket gyártani, készíteni, beszerezni. Minden mókásnak akadtak családtagjai, akik értettek valamihez: volt, aki háttérfüggönyö-

ket varrt, voltak olyan tagok, akik a túrkálókra szakosodtak – több ilyen boltocska kultúrapártoló tulajdonosa, aki megértette a szándékot, ingyen adta az olyan viseleteket, amelyekkel a színházi ruhatárat gyarapíthatták. Kiss Mária, a fogyasztási szövetkezet néhai főnökösszonya segített legtöbbet abban az időben. Kulissza- és színpadfüggönyökkel támogatta a csoportot, s mire megszületett az első, inkább könnyű műfajú előadás (Szigligeti Ede *A cigány* című népszínművéből), már kezdett színpadhoz hasonlítani a színpad és gardróbhoz a gardrób, bár még manapság is a legszegényebb színházi csoportként tekintenek rájuk a határokon túl, ahol mégis kuriózumként vannak számon tartva sikereiket tekintve. Az elementáris hiányosságok nem őket minősítik, viszont annál inkább büszkeségük az a kategória, melyben Magyarország színpadain az elmúlt években besoroltattak.

A műfaj nem kihívás

A Móra lassan huszonöt éves lesz, a háta mögött több mint hatvan bemutatóval, ezen kívül zenés-irodalmi és kabaréműsorokkal, hosszabb-rövidebb ünnepi fellépésekkel. Huszonnég év alatt mintegy nyolcvan ember fordult meg a csapatban. Van, aki csak egyszer lépett színpadra, vannak olyanok, akik sosem léptek reflektorfénybe, de komoly háttérmunkát végeztek (súgók, fény- és hangtechnikusok, kellékesek), de olyanok is vannak, és nem is kevesen, akik a kezdetektől aktív tagjai a csoportnak.

Szabó János meséli: „Az első komolyabb produkciónk Móricz Zsigmond *Égi madár* című drámája volt, amit magam alkalmaztam színpadra 2002-ben, és ami egy későbbi szereposztásban a Hajdúnánáson megrendezett Premier Színházi Fesztiválról elhozta a legjobb női főszereplő és a legjobb epizódszínész díját.

Ezt követte Hunyady Sándor *A három sárkány* című vígjátéka. Majd 2013

őszén három művészeti ág találkozott: az irodalom, a komolyzene és a tánc összefonódásából létrejött a *Szó, zene, tánc* című produkció Thurzó Zoltán zongoraművésszel, Thurzó Sándor József brácsaművésszel, valamint a Nyíló Akác Néptáncgyüttessel közösen. Ezt követte Noel Coward *Vidám kísértet* című kétfelvonásos vígjátéka, majd a Wass Albertnek szentelt irodalmi műsor, amelyet Meleg Vilmos nagyváradi színművésszel és Thurzó Zoltánnal közösen mutattunk be Nagyváradon.

George Bernard Shaw *Pygmalion* című darabja Móricz *Úri muri*ja után a leghosszabb és legtöbb szereplőt megmozgató előadás volt, de ezek sem jelentettek nagyobb kihívást, annál is kevésbé, hogy voltak már szakmai végzettséggel és jelentős tapasztalattal rendelkezők is a csoportban. 2015 őszén útjára indítottuk Székely Csaba *Bányavirág* című tragikomédiáját. Még nem sejtettük, hogy ez lesz a legtöbbet játszott és legtöbb helyen előadott darab, és egyben a legtöbb fesztivál-

Szabó János (középen) és a Móra

meghívást is ez az előadás kapja. Az első ilyen a Veszprém megyei Ajkáról érkezett az Arany Deszka Fesztivál szervezőitől.

Ezenkívül a *Bányavirág* részt vett a soproni, a vasvári, a balassagyarmati, a tiszaujvárosi, a hajdúnánási, a körmendi fesztiválokon, meghívást kapott a Komlón megszervezett KASZT fesztiválra, amely a Kárpát-medence legrangosabb magyar nyelvű színjátzó találkozója, valamint Budapestre, a fesztiválgyőztesek seregszemléjére. Büszkén jelenthetem ki, hogy mindenütt megállta a helyét, és minden fesztiválról, megmérettetésről díjakkal érkezett haza. Ajkáról például minden létező első díj – férfi, női főszereplő, mellékszereplő, rendezői díj, összesen kilenc, beleértve a fődíjat, az Arany Deszkát is – Mihályfalvára került. A már említett komlói KASZT-on a darab az Emberi Erőforrások Minisztériumának különdíját kapta, valamint a Magyar Szín-Játékos Szövetség által kibocsátott aranyminősítést.

2017-ben színpadra került Molnár Ferenc *Az ördög* című színműve is. Az itthoni bemutató után a csapat már másnap indult Ajkára, az Arany Deszkáért. Ez a kijelentés talán szerénytelenségnek tűnik, de valóban *Az ördög* is, akárcsak a *Bányavirág*, minden díjat bezsebelt, beleértve a fődíjat is, vagyis az Arany Deszkát. A szervezők félig tréfásan, félig komolyan azt mondták, hogy még egy dobásunk van. Ha harmadjára is nekünk ítélik a fődíjat, többet nem hívnak meg bennünket. A Molnár-darabbal is meghívást kaptunk Komlóra, a KASZT-ra, ahol ezt a produkciót is aranyminősítésre találta érdemesnek a szakmai zsűri.

Ezek lennének a legkiemelkedőbb darabok és sikerek, amelyek a csapat kiforrottságáról tanúskodnak. A csapatéról, amely húsz év elteltével profi szinten uralja a színpadot, és amelynek tagjai egymás szeméből, gesztusaiból olvasni tudnak előadás közben, és akik úgy vigyáznak egymás alakítására is, mint a sajátjukéra. Ez a Móka sikereinek titka.”

Kampányelőadások nélkül

A Móka-tagoknak is megvannak a maguk politikai szimpátiái, de a „főnök”, ahogyan szólítják a bánsági mester, betiltott mindennemű politizálást a csoporton belül. Nem vállalnak kampányelőadásokat (bár sokaknak jól jönne a teltházas Móka-közönség), nem adják nevüket egyetlen pártszervezeti ünnepséghez sem, és ha egy-két tag mégis „haknizik” ilyesfajta eseményen, nem teheti a Móka nevében. Ezt mindenki elfogadta, és természetesnek ítéli.

Ennek viszont megvan a maga ódiума. Bihar megyében ugyanis néhány érmelléki kistelepülésen kívül, ahová a magukat nagyszínházaknak tartó társulatok nem mennek el, a Móka minden meghívásra válaszol, a település lehetőségeihez szabva előadásait. Az viszont igencsak furcsa, hogy egy budapesti fellépésre érdemesített „társulatot” az átpolitizált Nagyváradra még sohasem hívtak meg, mert politikailag inkompatibilisek. Leszámítva a már említett, Thurzó Zoltánnal és Meleg Vilmossal tartott közös Wass Albert-összeállítást, annak is a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központ adott helyet.

Valótlant állítanánk, ha úgy állítanánk be az érmihályfalvi önkormány-

zatot, hogy egyáltalán nem támogatja őket, hisz az előjáróság több külföldi útjukat is finanszírozta, sőt mind a tízéves, mind a húszéves gálaműsorhoz is hozzá tették részüket. Nem mondanak nemet, ha kérnek, viszont csínján bánnak a támogatással. Egy helybéli sokadrangú focicsapathoz képest, amelybe százezreket fektetnek évente, a Móka az ő kis Arany Deszkáival, a nemzetközi fesztiválok aranyminősítéseivel, szekrényeket megtöltő okleveleivel és díjaival csak sokadrendű értéket képvisel saját pátriájában.

A *Thália ministránsai* kötet története

A Covid-járvány idején látott napvilágot a *Thália ministránsai* című kötet, amelyben a Móka kétévtizedes fenn-

állásának történeti elemei elevenednek meg. A szerző Szabó János a Móka kulisszatitkait, kulissza mögötti és színpadi bakijait, kabaréba illő történeteit nyújtja át humoros „ráadás” gyanánt a törzsközönségnek és minden színházi életet kedvelő olvasónak. A kötet érmihályfalvi vállalkozók és magánszemélyek támogatásával jött létre, akik szinte minden bemutaton és előadáson tapsolnak a csapatnak. A 230 oldalas képekkel illusztrált kötet 250 példányban jelent meg az érmihályfalvi Aegis Ephebum Egyesület kiadásában. A szerző szerint csak a hivatásos színészeknek jár ki a Thália papjai titulus, de ők beérik a ministránsi „szerepkörrel” is, bár a magyarországi nagyvárosok színpadain ennél sokkal többre tartják őket.

Sütő Éva

Zsögödi patakpart, olaj, karton, 50 × 70 cm

Silviu-Iulian Sana

A nagyvárad görögkatolikus püspökség könyvtára 1948–1950 között¹

A nagyvárad görögkatolikus egyházkerület történelmének felidézése nem lehet teljes anélkül, hogy ne foglalkoznánk a könyvek és kéziratok fő „forrásával”, amelynek végzetes 1948-as évig a püspöki palota² adott otthont. Jelen tanulmány a napfényre hívná, és lehetőségek szerint helyreállítaná a püspökség könyvtáráról fellelhető adatokat. Bár vannak információmorzsák ezzel a kulturális intézménnyel kapcsolatban, a kortárs román egyháztörténet-írás kevésbé foglalkozott az egyházi intézmények³ könyvtárainak sorsával.

A gyűjtemények rövid története

Az egyházmegye alapításakor, 1777-ben a Moise Dragoș⁴ püspök által létrehozott könyvtár az idők során a püspökök, kanonokok és különösen az Erdélyi Iskola korifeusai, Samuil Micu és Gheorghe Șincai által vásárolt vagy adományozott könyvekkel és kéziratokkal gyarapította gyűjteményeit⁵. Egy első, meglehetősen nagy gyűjtemény, amely a várad püspökség könyvtárának része lett, Samuil Vulcan⁶ püspöké volt. Könyvtárának magját a bécsi diákkorában vásárolt

1 Ez a mű románul az *Annales Universitatis Apulensis*-ben jelent meg. *Historica Sorozat*, 15/I, 2011, 351–370.

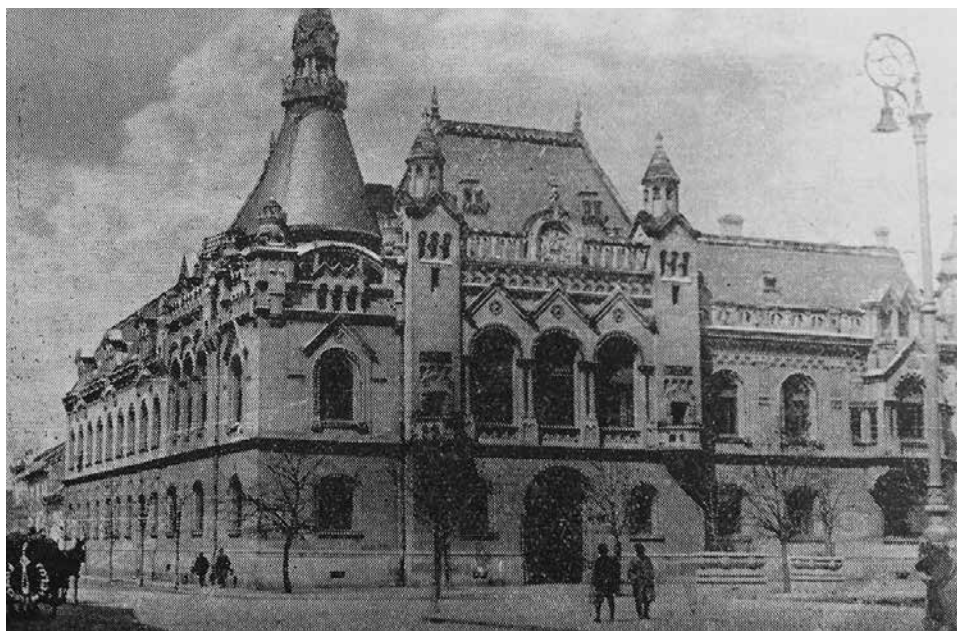
2 Iacob Radu és Petre Dejeu is megemlítette a két világháború közötti időszakban, hogy az archívum és a könyvtár a püspöki palotában, az északi sarokban lévő szobákban található. Iacob Radu, *Șematismul istoric al Diecezei Române Unite a Orăzii-Mari*, Nagyvárad [s.a.], 70. o.; Petre Dejeu, *Așezăminte culturale din Municipiul Oradea și județul Bihor* Nagyvárad, 1926, 252. o.

3 Meglehetősen rövid cikk jelent meg a *Vestitorul* magazin jubileumi kiadásában, amelyet Petre Dejeu professzor írt alá. Lásd P. Dejeu, *Biblioteca și Arhiva Episcopiei Române Unite de Oradea*, *Vestitorul*, jubileumi szám, 2. sz. 12., 1927. június 15., 33–34. o.

4 Uo. 33. o.

5 Radu, *Șematismul istoric*, 72. o.; Lásd még Iacob Radu, *Manuscriptele Bibliotecii Episcopiei Greco-Catolice Române din Oradea-Mare*, Bukarest, 1923, 4–48 o.; Dr. Em. Elefterescu, *Galeria vechilor cărturari – Samuil Micu Clain*, *Observatorul*, 9–10. szám, január-február 1930, 517–519. o.

6 Viorel Faur, Virgil Maxim és Florian Dudaș azok a kutatók, akik Samuil Vulcan püspök könyvtárának történetéről írtak. Lásd még: Viorel Faur *Cărțile românești din biblioteca iluministului orădean Samuil Vulcan*, a *Revista Bibliotecilor* folyóiratban XXV (1972), 6. sz., 350–353 o.; Virgil Maxim *Biblioteca lui Samuil Vulcan și cititorii săi*, a *Biblioteca și școală* kiadványban, Nagyvárad Bihar Megyei Könyvtár, 1978, 205–228 o.; Florian Dudaș *Cărțile românești din biblioteca lui Samuil Vulcan (1829–1830-as katalógus)*, Crisia, IX (1979), 381–419 o.

A görögkatolikus püspöki palota 1937-ben (Fotó forrása: Aurel Tripon, *Monografia Almanah a Crișanei, Nagyvárad, Egyházmegyei Nyomda, 1937, 206 o.*)

könyvek képezték, a gyűjtemény az idők során számos más nyomtatott könyvvel és kézírral⁷ gyarapodott. A püspök könyveinek első katalógusa 1829–1830⁸ között készült, valószínűleg Ioan Alexi, a püspökség levéltárosa⁹ és íródeákja készítette, és készítőjének számozása szerint 1574 kötetet tartalmazott, amelyek közül 1457 volt külföldi könyv (latin, német, francia, olasz, magyar, görög vagy ruszin) és 117 román nyelvű könyv (nyomtatott és kézírtos)¹⁰. A külföldi könyvalapot

17, a román 11¹¹ területre osztották fel. A következő oldalon található grafikonokon jól látható a régi külföldi és román könyvek megoszlása Samuil Vulcan könyvtárában.

Egy másik értékes könyvgyűjtemény Ioan Corneli (1742–1848) kanonoké volt, akinek a könyvtárát az egykori tanítóképzőben használták, és amely a kanonok halála után az egyházmegyei könyvtár gyűjteményébe került. Vasile Bolca könyvei között említi a *Bucvariul românescet* és a *Buchstabenmetod* két nyelvű vagy csak német nyelvű könyvet, valamint a 18. század végi, 19. század¹² eleji pedagógiai és kulturális

7 Maxim, *Biblioteca*, 206. o.

8 Dudaș, *Cărțile românești*, 412 o.

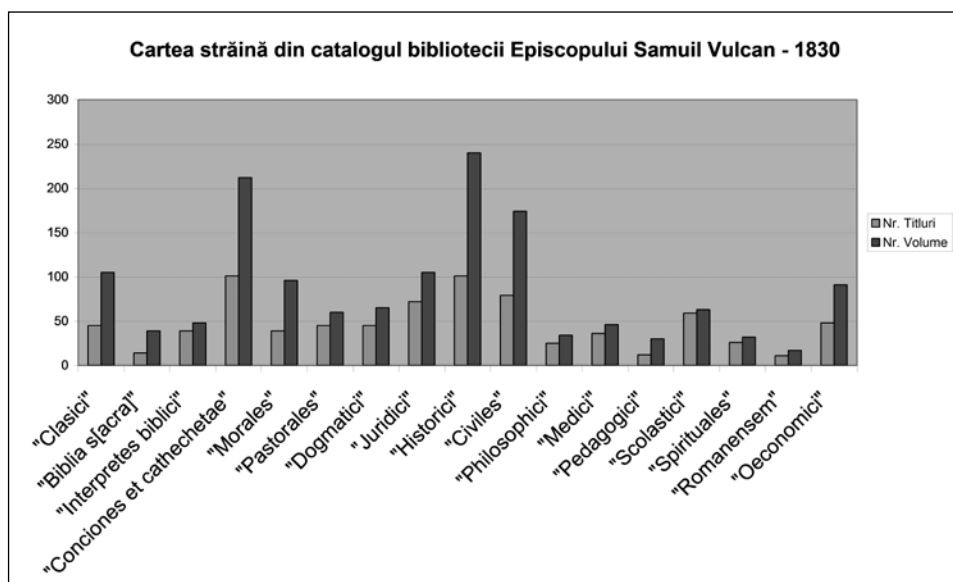
9 Lásd: *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato 1831.*, M. Varadini, (é. n.), 37. o. A könyvtárosi cím csak 1895-től jelenik meg a püspöki sematizmusokban, ezt a pozíciót kombinálták a levéltárossal. Lásd: *Schematismus venerabilis*, 20. o.

10 Maxim, *Biblioteca*, 206–208. o. Virgil Maximhoz képest Florian Dudaș egy másik ada-

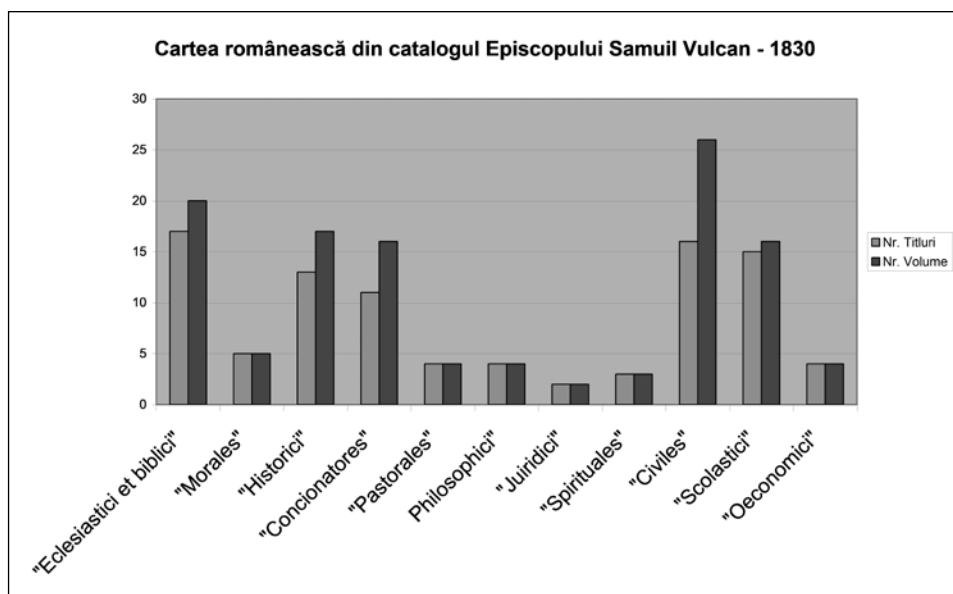
tot ajál a román kiadványokhoz: 119 román könyvet 232 nyomtatott kötetben és kézírtban. Dudaș, *Cărțile românești*, 413. o.

11 Maxim, *Biblioteca*, 206–208. o.

12 Vasile Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea 1784–1934*, Nagyvárad, Scrisul românesc nyomda, 1934, 216–217. o.

A Samuil Vulcan püspök könyvtárának 1830-as katalógusából származó külföldi könyvek besorolása (Forrás: Maxim, *Biblioteca*, 206–209. o.)

A Samuil Vulcan püspök könyvtárának 1830-as katalógusából származó román könyvek besorolása (Forrás: Maxim, *Biblioteca*, 206–209. o.)

alapelvekről szóló könyveket. Halálát követően, 1848. szeptember 12-én Papp-Szilágyi József kanonok katalógust írt, amely 456 tételt és összesen 537 könyvet tartalmazott, könyvtára az erdélyi felvilágosodás híveinek¹³ könyvtárai közé tartozik.

Erdélyi Vazul püspök halálakor, 1862-ben készült el ez újabb katalógus, a *Catalogus Librorum in Bibliotheca Excelentissimi ac Reverendissimi Domini Episcopi Samuelis Vulcan reperibilium, praeterea adhuc pie in Domino defunctorum Episcoporum Illustrissimorum Dominorum Ignatii Darabant et Moysis Dragossy, quorum magna pars fuit nec numerisata nec introducta in cathalogum, confectus anno 1862 per parochos Magno-Varadinenses Georgium Szekely et Michaellem Veghso*.¹⁴ Az egyházmegyei könyvtárnak ez a katalógusa tartalmazza a Moise Dragoş, Ignatie Darabant, Samuil Vulcan és Erdélyi Vazul püspököktől örökölt könyvtárat, ebben 2343 cím és 3480 kötet¹⁵ szerepel. Az 1830-as katalógushoz képest a katalógusban szereplő román könyvgyűjtemény új szerzőkkel gazdagodott: Pavel Vasici-Ungureanu, Toma Costin, Vasile Pop, Ladislau Vaida, Eftimie Murgu, Balázsfalván, Nagyszebenben és Budán kiadott, liturgikus és didaktikai könyvekkel, naptárakkal és váz-

latokkal. A külföldi könyvek esetében növekszik a jogi, történelmi, orvosi és iskolai címek (nyelvtanok és szótárak)¹⁶ száma.

A 19. század végi jötevők közül, akik nagyszámú kötetet hagytak hátra, Iacob Radu Augustin Luran kanonokot említi. A kanonok könyvtárát az egyházmegyei könyvtárba integrálták 585 „művel” és 1440 kötettel, amelyek között voltak ritka kiadások az egyházatyák művei közül és katolikus írók XIX. századi teológiai munkái is voltak¹⁷.

Az egyházmegye történetének megírásakor Iacob Radu kanonok megemlítette, hogy a könyvtár 4530 művével és 6890 teológiai, kánonjogi és régi klasszikus irodalmi kötettel¹⁸ rendelkezik. A kanonok által 1923-ban¹⁹ kiadott kézirat-katalógus mellett a könyvtárban lévő könyvek katalógusának²⁰ megírását is előkészítette. A második világháború után Valeriu Traian Frenţiu püspök gondozásával Aloisiu Ludovic Tăutu kanonokot nevezte ki a könyvtárosnak, és ebből az alkalomból megkezdték a könyvtár átszervezését és az új könyvtári normáknak²¹ meg-

13 Ioan Corneli katalógusának részleteit Constantin Mălinaş *Reconstituirea Bibliotecii cărutarului iluminist Ioan Corneli, de la Oradea (1762–1848)* című könyvében olvashatja, *Crisia*, XVIII (1988), 185–198. o.

14 Maxim, *Biblioteca*, 211. o. A néhai Virgil Maxim pap által adott forrás szerint ezt a katalógust az 1830-as katalógussal együtt a Nagyvárad Ortodox Egyházmegye Levéltárában, a Görögkatolikus Egyházmegye alapjában őrzik.

15 Uo.

16 Uo. 212. o.

17 Uo. Ezt Petre Dejeu is megemlíti: „Szintén figyelemre méltó a Dr. Augustin Luran prépost könyvtára, amely önmagában több mint kétezer kötetet számlál, és amelyek között ritka könyveket találunk, különösen dogmatikai és erkölcteológiai kérdésekről”. Dejeu, *Aşezăminte*, 252. o.

18 Radu, *Şematismul istoric*, 72. o.

19 Radu, *Manuscriptele*, 2–48 o.

20 „Dr. Iacob Radu jelenlegi prépost és pápai prelátus egy alapos munkát készít, amely a könyvtárat valós értékének tükrében mutatja be.” Dejeu, *Aşezăminte*, 252. o.

21 Eugeniu Potoran az egyik utolsó, a görögkatolikus egyház betiltása előtt kiadott művében említette a leltári nyilvántartás létezését, sőt azt is, hogy megkezdődött a könyvek ka-

felelő katalógus elkészítését. Azonban a görögkatolikus egyház 1948 decemberi betiltása és Aloisiu Ludovic Tăutu atya száműzetésbe vonulása véget vetett az egyházmegyei könyvtár újjászervezésére irányuló terveknek.

A görögkatolikus egyház megszűntetése és az egyházmegyei könyvtár szétesése

Miután az 1948. december 2-i, 358. számú rendelettel betiltották a görögkatolikus egyházat, a Minisztertanács 1948. december 27-i, 1719. számú határozatával a kulturális javak (levéltárak, dokumentumok, könyvtárak, múzeumok és bármilyen muzeális értékű tárgy) ideiglenesen a román állam, pontosabban a Vallásügyi Minisztérium²² tulajdonába kerültek. E vagyontárgyak „elosztása” nem tartott sokáig, ezért 1949 januárjában a Vallásügyi Minisztérium felkérte az Román Népköztársaság Akadémiáját, a Művészeti és Tájékoztatási Minisztériumot, valamint a Gyulafehérvári és Nagyszebeni Ortodox Érsekséget, hogy nevezzék ki küldötteiket, akik a minisztérium

képviselőjével közösen megvizsgálták, kiválogatták az említett²³ könyveket, dokumentumokat, muzeális értékű tárgyakat, és javaslatokat tettek ezek elosztására. 1949. február 1-jén a Vallásügyi Minisztérium Valeriu Martint, a Tanulmányi, Dokumentációs és Vallási Művészeti Igazgatóság vezetőjét bízta meg azzal, hogy a Vallásügyi Minisztérium nevében vegye át a Balázsfalvi, kolozsvári, nagyvárad, lugosi és nagybányai²⁴ görögkatolikus központokhoz tartozó kulturális javakat. A Népköztársaság Akadémiájának 1949. június 4-én, Balázsfalván ülésező küldöttei megfogalmazták a kommunista hatalom kitűzött célját: „(...) az egykori görögkatolikus könyvtárakat ez a kulturális fórum (azaz a Román Népköztársaság Akadémiája) veszi át. Következtetésképpen megállapodtak abban, hogy e könyvtárak helyzetét néhány általános, a tartomány könyvtárainak megőrzését szolgáló egységes intézkedés keretében kell megoldani.”²⁵

1949. március 31-én Valeriu Martin felügyelő arról tájékoztatta a Vallásügyi Minisztériumot, hogy az Román Népköztársaság Akadémiája csak abban az esetben küldheti ki delegáltját Nagyváradra, ha ő a Román Népköztársaság Akadémiájának²⁶ juttatandó kéziratokat és dokumentumokat kiválaszthatja a görögkatolikus egyház egykori tulajdonából.

talogizálása: „Dr. A. L. Tăutu pap az egyházmegyei könyvtáros posztjára való kinevezése után ösztönsége által (Valeriu Traian Frențiu, szerző megj.) követte a könyvtár újjászervezését és különösen modernizálását. A könyvtáros atya elhivatott tanoncok segítségével új leltárt készített és a szekrényekben lévő könyveket újból kiosztotta, e sorok írója pedig rövid ideig tartó mesteri állása során kiegészítette a leltárt és megkezdte a katalógizálást. „, Eugeniu Potoran, *Bunul Păstor*, Zilah, Luceafărul Nyomda, 1947, 41. o.

22 Románia Országos Levéltára. Központi Országos Történeti Levéltár Igazgatósága, Vallásügyi Minisztérium Alap, 72. akta, 2/1950. kötet, 5. lap (a továbbiakban: ANRDANIC).

23 Uo. A Vallásügyi Minisztérium képviselője, pontosabban a Valeriu Martin által aláírt szóban forgó jelentés a Balázsfalvi Érsekség, a Kolozsvári Püspökség, a gyulafehérvári és a szatmárnémeti római katolikus püspökség könyvtáaira és levéltáaira is hivatkozik.

24 Uo. 62. lap.

25 Uo. 10. lap.

26 Uo. 60. lap.

A Nagyváradi Görögkatolikus Püspökség székházát Frențiu püspök²⁷ letartóztatása után azonnal lefoglalták, majd 1948²⁸ decemberében a helyi kommunista hatóságok lepecsételték a bejáratot és minden helyiség ajtaját. A püspöki palota Nagyváradi Ortodox Egyházmegyének való átadásáról szóló döntés 1949. április 19-én táviratban érkezett, ebben azonnal felkérték Valeriu Martin főfelügyelőt, hogy adja át a püspöki rezidenciát²⁹ az ortodoxoknak. Az átadás-átvételi jegyzőkönyvben leszögezik, hogy „(...) mind az épített ingatlan, mind a teljes leltár és bútortartás átadásra kerül, kizárólag az Egyházmegye, illetve annak intézményei igényeinek kiszolgálására.”³⁰

1949. május 9-én Valeriu Martin főfelügyelő arról tájékoztatta a Vallásügyi Minisztériumot, hogy már megindította az eljárást a Nagyváradi Görögkatolikus Püspökség archívumainak és könyvtárainak ellenőrzésére, szortírozására és annak szétszétválasztását is javasolták. Ebből az alkalomból megemlítette, hogy a tel-

jes könyvtár a püspöki rezidencia két helyiségében található, és mivel leltári nyilvántartás³¹ nincs birtokában és a helyrajzi katalógusok nem feleltek meg a valóságnak, hozzálátott a könyvek számlálásához³². Az egyházmegyei könyvtár 8445 kötetel rendelkezett (ebből 244 folyóirat)³³ akkor, amikor átvették azt a kommunista hatóságok. A 280 kéziratot – ezeket ugyanabban a könyvtárban őrizték, egy részük Gheorghe Șincai és Samuil Micu tulajdonát képezte – az 1950. június 20-án kelt 553-as jegyzékkel a leltárjukkal együtt az Román Népköztársaság Akadémiájának kolozsvári fiókja³⁴ vette át. A püspökség archívumát a Nagyváradi Ortodox Püspökség³⁵ kapta meg. Egy évvel a görögkatolikus egyház törvényen kívül helyezése után még mindig nem véglegesítették a kulturális javak átvételét. Így 1950. január 5-én Valeriu Martin főfelügyelő, akit a minisztérium a kész terv végrehajtásának koordinálásával és felügyeletével bízott meg, a következőket említette: „Javaslom, hogy a Minisztertanács Elnöksége és az Román Népköztársaság Akadémiája sürgősen

27 Alexandru Rațiu, *Persecuția Bisericii Române Unite*, Nagyváradi, Imprimeria de Vest Kiadó, 1994, 74. o. Ugyanez a szerző a szeminárium épületéről azt állítja, hogy azt 1948 júliusában a kommunisták birtokba vették és Sztálint és Lenint ábrázoló képeket raktak ki bejáratnál. Idem, *Biserica furată*, Kolozsvár, Argus Kiadó, 1990., 13. o.

28 ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium alapja, 72. akta, 2/1950. kötet, 101. lap.

29 Dr. Martin, *Epsicaopia Ortodoxa Ordia* [sic!] 95 din Buc[urești] 2, no. 110/30, 16: 15/A helyi szervekkel egyetértésben haladéktalanul átadja az Ortodox Püspökségnek a Dr. Manu-féle tárcaközi bizottság határozata alapján [újra]felosztott [hiányzó szöveg] rezidenciát. 254. 16/41949. Uo. 102. lap.

30 A jegyzőkönyvben mindazok a tárgyak szerepelnek, amelyek akkoriban a püspöki palotában voltak. Uo. 66. lap.

31 Eugeniu Potoran említette a leltárnyilvántartás létezését, sőt azt is, hogy megkezdődött a könyvek katalógizálása. Potoran, *Bunul păstor*, 41. o.

32 ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium alapja, 72. akta, 2/1950. kötet, 124. lap.

33 Uo., 104. lap. Ebben az iratban a Nagyváradi Teológiai Akadémia (Papnevelő intézet) könyvtáráról ez volt megemlítve: „Csak 1404 kötet került elő az egykori Teológiai Akadémia könyvtárából. A Vallásügyi Minisztériumnak 15 kötetet juttattak el, a többi a Nagyváradi Ortodox Egyházmegye tulajdona, azzal a feltétellel, hogy a szükséges könyveket a Kolozsvári Teológiai Intézetnek adják át.

34 Uo.

35 Uo.

Az Agerpres 1956-os fotóján vörös csillag van a kereszt helyén

hozza meg a szükséges intézkedéseket az említett könyvtárak helyzetének megoldása érdekében, mert ha ugyanúgy elhanyagolják mint eddig, komoly kulturális értékek veszhetnek el.”³⁶

Ami az addig a nagyváradi egyházmegye tulajdonában lévő kéziratokat illeti³⁷, azok az egyházmegye teljes kulturális kincstárából a legfontosabb célpontnak számítottak. Erre még Petru Groza miniszterelnök figyelmét is fel-

hívták³⁸ azok, akik tisztaban voltak a váradi püspökség örökös értékeivel, így ő 1949. május 31-én arra kérte az Román Népköztársaság Akadémiájának elnökét, hogy haladéktalanul avatkozzon be az ellenőrzésbe, válogatásba és az átvételbe. „(...) azért, hogy ne vesszen el ezt az egyedülálló kulturális-nemzeti örökség”³⁹. Az első ellenőrzéskor, amelyet 1949. április 16-án végzett a Vallásügyi Minisztérium képviselőjéből és a helyi ortodox püspökség küldöttségéből álló vegyes bizottság, 280 kéziratot találtak, 1-től 286-ig megszámozva, és 11 kézirat hiányzott⁴⁰. A jegyzőkönyvben az szerepelt, hogy ellenőrzésük után a kéziratokat egy szekrényben tárolták, „(...) azért, hogy az Román

38 David Prodan emlékirataiban felidézi, hogy Petru Groza még az Akadémia tagjai is tájékoztatták, később kérte, hogy Balázsfalva gyűjteményeit (értsd: a többi romániai görögkatolikus püspökség gyűjteményeit) helyezték az Akadémia Könyvtárába, a kolozsvári fiókhöz: „Sok sikert Petru Groza miniszterelnökhöz, aki megértett minket. Álláspontunk – amit a fiók akkori elnökén, Petrovici Emilen keresztül javasoltam – az volt, hogy bárhová is szánják Balázsfalva gyűjteményeit, őrizték meg épségüket, mint a múlt kultúrájának emlékművét, és lehetőleg az Akadémiának juttassák. Nagyon örültünk, amikor az Akadémia teljes ülésén felolvasták Petru Groza személyes beszédét, amely az Akadémia kolozsvári fiókjának juttatta a két, nagyváradi és balázsfalvi görögkatolikus könyvtárakat. David Prodan, *Memorii*, Bukarest, Editura enciclopedică, 1993, 89. o. A tanulmányozott dokumentumokból azonban nem derül ki, hogy a nagyváradi görögkatolikus püspökség könyvtárát az Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtárához rendelték volna.

39 ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium alapja, 72. akta, 2/1950. kötet, 212. lap.

40 Az 52., 74., 79., 163., 285. számok ismétlődnek. Ami a 11 hiányzó kéziratot illeti, ezek a következők voltak: 78., 107., 114., 146., 147., 148., 152., 183., 24., 245. és 280. Uo., 127. o. Lásd a II. mellékletet.

36 Uo. 11. lap.

37 1920-ban Iacob Radu megemlítette, hogy a kéziratokat az egyházmegye könyvtárában külön szekrényben helyezték el. A 287 kötetet, füzeteket és leveleket, semmilyen szempont szerint nem rendezve, a szerző úgy írta le, ahogy a szekrényben voltak. Katalógusának előszavában azonban a kanonok rövid leírást ad a kéziratokról szerzőnként és tárgyanként: Samuil Micu Klein 33 művével 44 kötetben, 11 füzetrel és 11 levéllel; Gheorghe Șincai 8 művel 39 kötetben és 7 levélben; George Fărcaș előljáró 9 kötetrel; A *Supplex Libellus Valachorum*-ra vonatkozó négy füzetrel. Sajnálatos, hogy a 287 kéziratból a kanonok csak az általa „értékesebbnek” tartottakat írta le, így csak 181-et mutatott be, a maradék 106-ról pedig nem maradt leírás. Radu, *Manuscriptele*, 2-3. o.

Népköztársaság Akadémiájának⁴¹ küldöttje megvizsgálja”. Ezt a részletet a Vallásügyi Minisztérium 1949. május 17-i, a Nagyvárad Ortodox Püspökséghez⁴² intézett feljegyzése is megemlíti. Ezen az első ellenőrzésen a Vallásügyi Minisztérium és az Román Népköztársaság Akadémiája közötti hibás kommunikáció miatt nem vett részt az akadémia delegáltja, így a kézirat-ellenőrzési eljárásra csak egy évvel később, 1950. április 3-án került sor, amikor már a püspökség épülete az ortodoxok kezelésében volt. Az 1950. április 3-án elvégzett második ellenőrzés során a bizottság⁴³ megállapította, hogy a kéziratokat őrző szekrényen lévő pecsétek feltörték, és Andrei Coman pap-vikárius megemlíti, hogy azokat néhány nagyvárad látogató vette le, akiknek ő volt a kísérője. Ekkor kilenc kézirat hiányát állapították meg⁴⁴. Amikor végeztek, a kézirato-

kat tartalmazó szekrényt újra lepecsételték a néptanács pecsétjével, majd viszonylag rövid időn belül a kéziratokat a kolozsvári Akadémiai Könyvtárba szállították. Ezt David Prodan akadémikus segítségével valósították meg, aki átvette a kéziratokat a Nagyvárad Ortodox Püspökség könyvtárosának gondnokságából, akit utólag felelősségre vontak, majd elbocsátottak azért, mert átadta a kéziratokat⁴⁵.

Összegzőként elmondható, hogy az egyházmegyei könyvtár történetének kutatása a görögkatolikus egyház 1948 decemberi betiltása idején létező információk és katalógusok „hiánya” miatt továbbra is nyitott marad. Még ha a téma meglehetősen kényesnek számít is köztudomású, hogy a nagyvárad püspökség a maga, – az Osztrák–Magyar Monarchia katolikus teréből örökölt és tanult – szervezési szellemének köszönhetően a saját könyvtárának, mint kulturális nevezetességnek a megszervezését tartotta szem előtt, a románok által lakott térszaknyugati határán.

41 Uo.

42 Uo. 126. lap

43 A kéziratok átvételével megbízott bizottság tagjai: Prodan David professzor, az RNK Akadémia Kolozsvári Tagozatának munkatársa, Andrei Coman pap-vikárius, Petre Filimon pap-könyvtáros (mindketten a Nagyvárad Ortodox Egyházmegyéjétől) és Vasile Magyari felügyelőhelyettes a nagyvárad Sajtó- és Nyomdai Főigazgatóságtól. Ugyanott, 110. lap.

44 Ezek a 19a., 78a., 107., 147., 148., 183., 195., 245., 280. számúak. Uo.: A két ellenőrzés között talált eltérések négy kézirat (114., 146., 152. és 241.) megjelenésére, két másik (19a. és 195.) hiányára utalnak. Csak az 1950. április 3-án eltűntnek nyilvánított kéziratok ismertetésére szorítkozunk, referenciaként Jacob Radu munkáját vesszük: 19 a.) névtelen töredék-mss. cirill betűvel Grigore Ghica, 1768–1777 korából. A 26–39. 44 és 50 fejezetekkel kezdődik. Füzet, negyedtől, 56 számozott lappal az 54. lapig. Radu, *Manuscriptele, 6–7; 78a.) o. Samuil Clain, Istoria împărecheriile în biserica răsăritului și a apusului...*;

kötet 4°-ban 96 + 419 oldal, autogram cirill betűvel (Uo. 27. o.); a 107. nem jelenik meg a Jacob Radunál; a 147., erről I. Radu megemlíti, hogy *Hronica Românilor de când au descălecat blagosloviții creștini* és kölcsönadták a Román Akadémiának (3757. sz. 1912 december) (uo. 27. o.); a 148. nem szerepel I. Radunál; a 183. a *Letopisețul țării românești*, a Román Akadémián a 147. számmal (uo. 32. o.); a 195 névtelen szerző: *Lis Decisa inter Anonymum Recensentem et Auctorem Dicae ex Dispositione Domini Archiepiscopi et Metropolitae Carlovicziensis...*, 24. oldalas füzet, negyedről alakú (uo., 34. o.); a 245. és 280. számok nem szerepelnek I. Radu katalógusában.

45 Prodan, *Memorii*, 89. o.

Bibliográfia

Az Országos Központi Történeti Levéltár Igazgatósága, Vallásügyi Minisztérium állománya, 72., akta, 2/1950 kötet, 5. lap (rövidítve: ANRDANIC).

Bolca, Vasile: *Școala Normală Română Unită din Oradea 1784–1934*, Nagyvárad, Scrisul românesc Nyomda, 1934.

Dejeu, Petre: *Biblioteca și Arhiva Episcopiei Române Unite de Oradea*, a Vestitorul jubileumi, 12. száma, 1927. június 15., p. 33–34. oldal.

Dejeu, Petre: *Așezăminte culturale din Municipiul Oradea și județul Bihor*, Nagyvárad, 1926.

Dudaș, Florian: *Cărțile românești din biblioteca lui Samuil Vulcan (1829–1830-as katalógus)*, Crisia, IX (1979), 381–419. o.

Elefterescu, Em.: *Galeria vechilor cărțurari – Samuil Micu Clain*, Observatorul, 9-10-es szám, 1930 január-február, 517–519. o.

Faur, Viorel: *Cărțile românești din biblioteca iluministului orădean Samuil Vulcan*, Revista Bibliotecilor, XXV (1972), 6. sz., 350–353. o.

Maxim, Virgil: *Biblioteca lui Samuil Vulcan și cititorii săi*, Biblioteca și școala, Nagyvárad, Bihar Megyei Könyvtár, 1978, 205–228. o.

Mălinaș, Constantin: *Reconstituirea Bibliotecii cărțurarului iluminist Ioan Corneli, de la Oradea (1762–1848)*, Crisia, XVIII (1988), 185–198. o.

Potoran, Eugeniu: *Bunul Păstor*, Zalău, Luceafărul nyomda, 1947.

Radu, Iacob: *Manuscriptele Bibliotecii Episcopiei Greco-Catolice Române din Oradea-Mare*, Bukarest, 1923.

Radu, Iacob: *Șematismul istoric al Diecezei Române Unite a Orăzii-Mari*, Nagyvárad, 1930.

Rațiu, Alexandru: *Biserica furată*, Kolozsvár, Editura Argus kiadó, 1990.

Rațiu, Alexandru: *Persecuția Bisericii Române Unite*, Nagyvárad, Az Imprimeria de Vest kiadója, 1994.

Schematismus venerabilis cleri Dieocesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato 1831, M. Varadini, [s.a.].

Mellékletek

II.

Jegyzőkönyv

Ma, 1949. április 21-én.

Alulírottak, dr. Valeriu Martin, a Vallásügyi Minisztérium főfelügyelője, az 7980/1949. számú rendelet alapján, és Petru Filimon atya a Nagyváradai Román Ortodox Püspökség képviselőjében, akiket az egykori Görögkatolikus Püspökség s Akadémia könyvtárainak ellenőrzésével, válogatásával és elosztásával bíztak meg, április 16-án a püspökség egykori, Malinovschi utca 3. szám alatti épületében a következőket állapítottuk meg:

1. Az Román Népköztársaság Akadémia és a Nagyszebeni Metropolita küldöttei nem jelentek meg az egykori görögkatolikus püspökség könyvtárának ellenőrzésén.

2. Az egykori püspöki rezidencia két helyiségében kialakított könyvtár több helyrajzi katalógussal rendelkezik, amelyek nem felelnek meg a valóságnak. Leltárnyilvántartás nem létezik.

A könyvek megszámlálásakor 8554 kötetet találtunk (ezek közül 244 folyóirat).

Találtunk még 280 régi kéziratot. A szignók alapján megállapítható, hogy ezeket 1-től 286-ig megszámozták, ezek közül az 52., 74., 79., 163. és 285. számú kétszer megtalálható. Hiányoznak a következők számúak: 78., 107., 114., 146., 147., 148., 152., 183., 241., 245., 280.

A kéziratok között (sic.) található néhány Gh. Șincaitól és Inocențiu Micu Kleintől. Ugyancsak van még nyolc csomagnyi dokumentum, ezeket dr. Iacob Radu használta az egyházegye történetének megírásához.

Az összes kézirat egy szekrényben maradt, hogy a Román Népköztársaság Akadémiájának küldötte megvizsgálhassa.

A könyvtár helyiségeiben még van nyolc csomag, egyes belényesi iskolák archívumai.

Ugyancsak találhatók még csomagok a volt görögkatolikus püspökök vallási kiadványaival, ezek valószínűleg meg kell tisztítani.

Javasoljuk, hogy a Vallásügyi Minisztérium kapja az 1-es számú mellékletben felsorolt könyveket.

Javasoljuk, hogy a többi könyvet a Nagyváradai Ortodox Püspökség kapja, amely azokat végleg vagy kölcsönbe átadhatja a kolozsvári teológiai intézetnek.

3. Az egykori Görögkatolikus Teológiai Akadémia könyvtárát Alexandru Rațiu volt görögkatolikus oktató pincéjében elraktározva találták meg. Ezeket a görögkatolikus püspökség volt székhelyére szállították 1404 kötet találtak.

A könyvtár többi része nem fellelhető.

Javasoljuk, hogy a 2. számú mellékletben felsorolt könyveket a Vallásügyi Minisztérium kapja, a többi kötetet pedig a Nagyváradai Ortodox Püspökség.

A könyvek tisztítását azok az intézmények végzik majd el, amelyeknek a birtokába kerülnek.

Jelen jegyzőkönyvet két példányban készítettük el.

A Vallásügyi Minisztérium megbízottja
V. Martin

A püspökség megbízottja
Pr. Petru Filimon

1. számú melléklet

1. Roskovanyi: Monumenta catholica 4 vol.
2. A. Giobio: La denunzia del concordato 1 vol.
3. V. Bojor: Episcopii Diecesei gr.cat. de Gherla 1 vol.
4. V. Chirvariu: Instituțiuni de drept bisericesc 1 vol.
5. P. Tămăianu: Istoria Seminarului din Oradea

6. I. Radu: Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului
7. Il poema quattrocentesco della capella sistina (album)
8. Il giudizio universale della capella sistina (album)

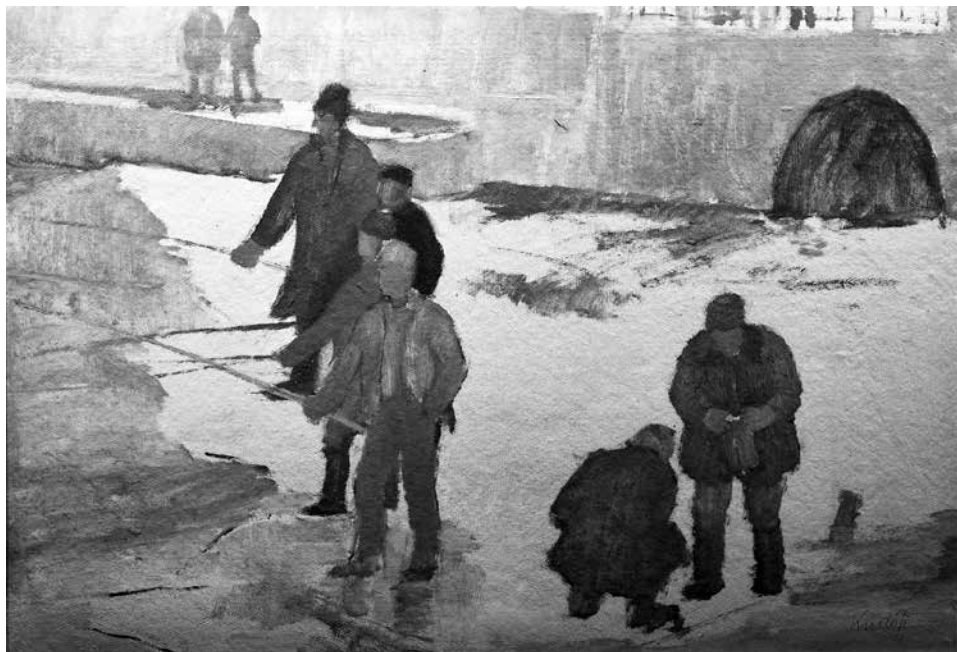
2-es számú melléklet

1. V. Dimitrievici: Nazarenismul
2. N. Franco: Apărarea creștinismului prin unirea bisericilor
3. Oda Scheiner: Vom Priestertum der Frau
4. V. Crișan: Celibatul clerului

(ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium állománya, 72. akta, 2/1950 kötet, 127–128. lap)

Fordította: Fried Noémi Lujza

DR. SILVIU-IULIAN SANA 1980-ban született Nagyváradon, jelenleg a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtárban dolgozik, II. fokozatú tudományos kutató. Történész és teológiai végzettsége van, a régi könyvek szakértője. Történelemből doktorált, szakterületei: a görögkatolikus egyház erdélyi és partiumi, 19–20. századi története; a Nagyvárad-i Görögkatolikus Püspökség története a 19. sz. második felében; a görögkatolikus elitek 19–20. századi története Románia északnyugati részén. Mintegy 14 könyv és 70 tanulmány szerzője, társszerzője vagy koordinátora, többek között Magyarországon, Írországon, Nagy-Britanniában, az USA-ban és Ukrajnában vett részt konferenciákon vagy tudományos ülésszakokon. Több önálló kötete jelent meg román és angol nyelven, a legutóbbiak: *În slujba neamului: aspecte din istoria Episcopiei Greco-Catolice de Oradea – Serving the Nation. Moments from the history of the Romanian Greek-Catholic Eparchy of Oradea* (kétnyelvű, Nagyvárad, Primus Kiadó, 2017), *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Marea Unire (1918–1919)* (Kolozsvár, Mega Kiadó, 2018) és *The Forbidden Church. Greek-Catholics from north-west of Romania under the Communist regime (1945–1989)*, I, Párizs, L'Harmattan Kiadó, 2020).

Horgászok, olaj, farostlemez, 50 × 70 cm

Téli táj, olaj, karton, 70 × 100 cm

Egy oratórium partiumi bemutatója

„Örvendezés van Isten angyalainak színe előtt” (Lk 15,10), és nemcsak egy bűnös ember megtérésén, hanem mindazoknak a szívében is, akik 2024. április 14-én délután részt vettek Gárdonyi Zoltán¹ *A tékozló fiú* című kis oratóriumának nagyváradai bemutatóján az újvárosi református templomban.

A Nagyváradai Kántorképző Tanfolyam két tanárának évek óta dédelgett vágya volt, hogy ez a mű a Partium fővárosában is bemutatásra kerüljön. Miért is nem ismerhették meg eddig az itteni reformátusok ezt a művet, hiszen Gárdonyi Zoltán 1971-ben vetette kottapapírra? Úgy dolgozta fel a bibliai szöveget, hogy annak drámaisága,

kifejező ereje és végkimenetele döbbenetesen maivá válik a zene kifejező eszközei által.

Az akadályok között talán túlzás nélkül említhetjük meg azt, hogy a partiumi református kántorok között nincs egy olyan képzett orgonista, aki a kíséretet lejátssza. Ezen a ponton mindenképpen segítséget kellett kérni Magyarországról. Nem mintha katolikus orgonista nem játszhatna református templomban, de olyan személyt kellett keresni, aki már korábban lekísérte a művet, tehát ismeri annak nehézségi fokát, valamint tud kommunikálni, együtt dolgozni, együtt lélegezni a szólistákkal, a kórossal és nem utolsósorban a karmesterrel. Az

előadásban tehát az egyik kulcsembert az orgonista. Így esett a választás Sárosi Dánielre², aki már dolgozott együtt ennek a műnek a bemutatásán Berkesi Sándor³ karnaggyal. Az első egyeztetés 2023 decemberében történt ezzel a két személlyel Debrecenben. Nyomban ezt követően szükséges volt kijelölni a szólistákat. A bibliai történetben szereplő hat személy mindegyike egyéni karakter, a szerző meghatározta az őket megjelenítő énekesek hangszínét is. Ennek értelmében az evangélista tenor, Jézus basszus, a kisebbik fiú tenor, a nagyobbik fiú bariton, az atya tenor és a szolgáló mezzoszoprán.

A szereplők kiválasztásánál már azt a szempontot is figyelembe kellett venni, hogy a mű előadói közé partiumi énekesek is kerüljenek. Így lett két magyarországi (Arany János⁴ és Marczi Ernő⁵), valamint négy partiumi előadó (Márkus Zoltán⁶, Szatmári Elemér⁷, Dénes István Lukács⁸ és e sorok írója).

A legnagyobb kihívást a szólisták felé az jelentette, hogy azonosulniuk kellett a szerepükkel. Berkesi Sándor ugyanis csak azzal a feltétellel vállalta el a mű dirigálását, amennyiben a szereplők hiteles személyek, akik maguk is bibliaolvasó, imádkozó életűek, avégett, hogy a történet mondanivalójának tolmácsolása is hiteles legyen a hallgatóság felé. A karnagy nem akart csak „hangokat” dirigálni, igei és eszmei tartalom nélkül.

Így esett a választás Arany János debreceni tanárra, aki ezúttal Jézus szerepét énekelte. Lukács evangéliumában a történetet maga Jézus mondja el, így az énekesnek is kulcsszerepe van a történet tolmácsolásában, gyakorlatilag ő „viszi a hátán” az előadást az orgonistával karöltve. Marczi Ernő, a mezőtúri református templom orgonistája a szerető, megbocsájtó és elveszettnek hitt fiát visszafogadó atya szerepét tolmácsolta. Mivel Márkus Zoltán nagyváradi kántor énekhangja eléggé

ismert a nagyvárad zenei életben, a kisebbik fiú megformálása, megjele-
nítése ezúttal rá hárult. A nagyobbik
fiú karakterét Szatmári Elemér albi-
si református lelkész jelenítette meg.
Különlegesen szép baritonja nagysze-
rűen megrajzolta a felháborodott, hi-
úságában sértett nagyobb testvért, aki
„kikéri magának” az atya kivételező,
emberi számítás szerint jogtalan maga-
tartását az atyai juss eltékozlását köve-
tően. A történetet az evangélista nyit-
ja a „Monda pedig Jézus” szavakkal,
mintegy megadva az ezt követő ese-
mények hangulatát. A szolgáló pedig
rövid, tárgyilagos közléssel tájékoztatja
a nagyobbik fiút mindarról, ami a ház
közüli sürgést-forgást eredményezte.

Az oratórium előadása a nagyvá-
rad-újvárosi templomban egy má-
sik kihívás elé állította a szervezőket
az orgona műszaki állapota miatt.
Gyakorlatilag lehetetlennek tűnő vál-
lalkozás volt egy olyan hangszerre fő-
kuszálni az előadást, amely teljes fel-
újításra vár, technikailag nem felel meg
egy ilyen kaliberű előadás kíséretéhez.
Az alkalom viszont megoldásért kiál-
tott. Nem volt más választás, mint egy
részleges javítást, hangolást megejteni
záros határidőn belül ahhoz, hogy az
április közepére tervezett Egyházzenei
Szakmai Napokat lehessen méltó kör-
ülmények között megtartani, az ora-
tóriumi próbálni és előadni. Ebben
sietett a segítségünkre Pap Zoltán szé-
kelyudvarhelyi orgonaépítő mester, aki
éppen erre járt a szalárdi orgona építése
okán, és kérésünkre szakított idejéből
két napot a munka elvégzésére. Ekkor
már javában zajlottak a kóruspróbák a
templomban.

Nagyvárad három református kó-
rusa vállalta azt a feladatot, hogy

megtanulja a négy kórusrészt az ora-
tóriumból: Rét, Rogériusz és Újváros
egyházközségek énekkarai. A mintegy
negyven kóristához kíségitők társultak
Berkesi tanár úr volt növendékei közül,
akik a Partiumi Keresztény Egyetem
egyházzene- illetve zenepedagógia sza-
kán vagy a kántorképzőn végeztek⁹.

A kórusok a téli hónapokban a szóla-
mokat tanulták, és húsvét előtt tartottuk
az első közös próbát. Akkor szembe-
sültünk valójában először azzal, hogy a
vállalt feladat túlmutat az egyházi ének-
karok eddigi színvonalán. Mivel temp-
lomi kórusokról beszélünk, a kórus-
tagok nagy része nem kottaolvasó. Ez
azt jelenti, hogy meg kellett tanulniuk
kívülről a szólamokat. Emellett olyan
magas hangokat is ki kellett énekelni,
amelyekhez eddig nem szoktak hozzá.
Mindehhez hozzá kellett tenni a tempót
és dinamikát, valamint azt a karaktert,
amely a karmesternek már évtizedek
óta a zsigereiben van, és amelyet nem
hajlandó alább adni még egy nagyvára-
di előadás kedvéért sem.

A próbafolyamatot meg kellett sza-
kítani a húsvéti ünnepek okán. Csak
ezt követően állt össze a végleges csa-
pat, most már teljes odaszánással, de
még mindig kevés tudással.

Az utolsó héten maratoni kóruspró-
bákat tartottunk. Az elsőt Berkesi tanár
úrral, a következőt csak szólampró-
bákkal, a szerdait már az orgonistával
és a szólistákkal. Időközben két napig
dolgoztak az orgonaépítők a templom-
ban. A szerdai próbát követően már
többször hallottuk a tanár úrtól, hogy
„aha, ez jó lesz”. Ennek az volt az előz-
ménye, hogy több helyen akár tízszer is
visszakért egy-egy szót vagy mondatot,
mindaddig, amíg nem úgy hallotta,
ahogy az az ő lelkében élt.

A szakmai napok előadásai elkezdődtek pénteken, és szombat délután már a teljes stáb próbált a vasárnapi előadásra. A debreceni vendégművészek jó néhány utat megtettek Nagyváradig és haza, ehhez hozzátartozott az is, hogy vasárnap délelőtt mindenkinek szolgálnia kellett a saját gyülekezetében. Az egész délutánt betöltő próbák végül megérlelték a művet annyira, hogy már tudtunk a karmester kezére, gesztusaira figyelni, átéreztük az orgonabetétek drámaiságát, a rákészülést egy-egy fordulat megformálására. Ehhez egy térben kellett dolgoznunk a karmesterrel és az orgonistával, akinek szinkronvezénylés segített (egy másik karvezető, aki leutánozza a karnagy mozdulatait) a karzaton, mivel nem látta fentről a karnagyot. A történet során az orgonista gyakorlatára és érzéseire van bízva, hogyan kíséri le a szólistát, akinek nemegyszer alea-

torikusan vagy parlando rubato (szövegszerű, szabad) előadásmódban kell énekelnie a szerepét. Ezt Sárosi Dániel nagyszerűen megvalósította, holott nem látta, csak hallotta a szólistákat.

A technikai kihívások sorozatát úgy tűnik, sikerült megoldani az elhelyezéssel, a szólisták előre léptetésével, a szinkronvezényléssel.

Az előadás délutánján nagy izgalommal, feszült figyelemmel készültünk a bemutatóra. Szép számú, mintegy kétszáz hallgató érkezett az előadásra. Az ünnepi istentiszteleten Dénes István Lukács egyházkerületi főjegyző szolgált, az orgonánál Ladislav Moravetz¹⁰ csehországi orgonista játszott, saját improvizációkat és harmóniakat, hiszen ő orgonaimprovizációt tanít a kroměříži (Kremsier) egyetemen.

A karmester és az orgonista összehangolt vezetése, a kórus fegyelmezett éneklése, a szólisták karakteres előa-

dása szépen meglevenítette a bibliai történetet. Diadalmasan zengett a *Meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott* zárókórus. Az üzenet az atya megbocsátó szeretetéről visszatükröződött a könnyes szemekben, a hálás köszönetekben és gratulációkban.

Berkesi Sándor néhány hét múlva, június 6-án tölti a nyolcvanadik életévét. Úgy érzi, a nagyváradiaktól ajándékba kapta a lehetőséget, hogy még egyszer dirigálhassa ezt a Gárdonyi-művet. Ezúton is köszönetet mondunk a tanításért, jó egészséget és hosszú, aktív életet kívánunk neki.

A bemutató előtt néhány nappal tragikus autóbalesetben elhunyt egy fiatal erdélyi református lelkipász-

tor. Mindkét romániai egyházkerület adománygyűjtést hirdetett az elhunyt családjának. Az újvárosi egyházközség vezetősége ekkor határozta el, hogy az oratórium bemutatását követő perseyes adományt a szerencsétlenül járt család részére ajánlja fel. Így „magasodott” jótékonyági hangversennyé a bemutató. Ezzel vált valójában egy nemes üggyé a kezdetben lehetetlennek tűnő vállalkozás a mű bemutatását illetően. „Ezért mondom nektek: higgyétek, hogy mindazt, amit imádságotokban kértek, megkapjátok, és megadatik nektek” (Jn 15, 24).

Orosz Otília Valéria
nagyvárad-újvárosi kántor

Jegyzetek

- 1 GÁRDONYI ZOLTÁN (1906, Budapest – 1986, Herford, Németország) zeneszerző. 1923 őszétől Kodály Zoltán tanítványa lett a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakán. Budapesti diplomája után 1927-től Berlinben a Friedrich Wilhelm Egyetem zenetudományi szakán Arnold Schering és Erich von Hornbostel vezetésével zenetörténeti és etnomuzikológiai tanulmányokat folytatott, majd ezzel párhuzamosan 1928–1930 között a berlini Hochschule für Musik zeneszerzés tanszakán Paul Hindemith növendéke volt. 1931-ben doktorált Berlinben, disszertációja világszerte elsőként Liszt Ferenc zenéjével foglalkozott. 1941 és 1969 között Budapesten a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán tanított professzori kinevezéssel, ahol 1946-tól 1948-ig a protestáns egyházzenei tanszéket is vezette. Ennek megszüntetése után évekig csak melléktárgyakat taníthatott, és újság-cikkekben műveit is támadták, de megbélyegzése ellenére elkötelezett híve maradt a protestáns egyházzene felemelésének. 1949–1953 között a budapesti Református Teológiai Akadémián az egyházi ének-zene tárgyat is oktatta, majd 1959-ben az ő szerkesztésében jelent meg az első országos használatra szánt Református Korálkönyv. Hosszú évekig tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Kodály Zoltán vezette Zenetudományi Bizottságának. Zeneszerzői és tudományos életművét 2016-ban Magyar Örökség Díjjal ismerték el.
- 2 SÁROSI DÁNIEL 1981-ben, Kecskeméten született. Zenei tanulmányait a kecskeméti Kodály Iskolában kezdte, majd a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában folytatta. 2000-ben nyert felvételt a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémia orgona szakára, ahol Ruppert István és Pálúr János tanítványa volt. 2003 nyarán a freiburgi Zeneakadémián kezdett orgonatanulmányokat a világhírű magyar származású professzor, Szathmáry Zsigmond osztályában. 2005 júniusában kiváló eredménnyel szerzett orgonaművészi diplomát Freiburgban. Ezután sikeresen felvételizett az intézmény posztgraduális szólista osztályába, ahol Martin Schmeding növendékeként végzett 2007-ben. Ugyanebben az évben fejezte be budapesti tanulmányait is, a Zeneakadémián orgonaművész-tanári oklevelet szerzett. Középiskolás kora óta rendszeresen koncertezik

Magyarország különböző templomaiban és hangversenyertermeiben, így többek között a debreceni Református Nagytemplomban, a budapesti Szent István Bazilikában és a Liszt Ferenc Zeneakadémia nagytermében. Szintén koncerteket adott a németországi Freiburgban, Dortmundban, Trierben és Paderbornban. 2006 óta a Debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola organatanára. Repertoárja felöleli a barokk zenétől a kortárs zenéig terjedő orgonairodalmat.

- 3 BERKESI SÁNDOR (1944, Budapest) karnagy, zeneszerző, egyetemi docens. A magyar református egyházzene mai legnagyobb képviselője, formálója, Debrecen díszpolgára. A fővárosi Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában érettségizett 1962-ben. Diplomáját 1967-ben szerezte meg a Zeneakadémia középiskolai énektanár és karvezető tanszakán. Ugyanebben az évben lett a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának énektanára, valamint a Kántus vezető karnagya. 1991-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Debreceni Konzervatóriumának főállású tanára, majd később főiskolai docense lett. 1999-től 2016-ig a Tiszántúli Református Egyházkerület és a Református Kollégium egyházzenei igazgatója, valamint a Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanára volt. A Nagykőrösi Református Tanítóképző (1992–93), a Sárospataki Református Teológia (1993–94) és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem (1996–2016) vendégtanára volt. Kórusai a Kántus mellett a Debreceni Orvostudományi Egyetem vegyeskara (1988–1996), a szlovákiai Fiatal Reformátusok Szövetsége kamarakórusa (1997–2004) és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem vegyeskara (1996–2016), valamint több alkalommal vezényelte a Debreceni Kodály Kórust is. 2015-től 2019-ig a Sárospataki Református Kollégium vegyeskarának vezető karnagya volt. Munkásságát 1999-ben Liszt-díjjal, 2018-ban Kossuth-díjjal tüntette ki a magyar állam. 2005-ös indulása óta szakmai vezetője a Nagyváradi Kántorképző Tanfolyamnak.

- 4 ARANY JÁNOS (1955, Budapest) a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumába járt, 1973-ban érettségizett. Ezután a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola (Zeneakadémia) hallgatója volt középiskolai énektanár- és karvezetőképző tanszakon, ahol 1979-ben szerzett diplomát. 1977-től a budapesti Veres Pálné Gimnázium óraadó tanára, 1979-től 1989-ig kinevezett tanára volt. Kórusával az „Éneklő Ifjúság”-on tízszer szereztek „arany” minősítést és ötször tüntették őket az „Év Kórusa” címmel. 1985-ben miniszteri dicséretben részesült. 1995-től a Baár–Madas Református Gimnázium igazgatója volt. 2001-ben Budapesten Psalterium Hungaricum néven vegyeskart alapított. 2004 nyarán a brémai III. Kórusolimpián két kategóriában is aranyérmert nyertek. 2005 szeptemberétől a Nyíregyházi Egyetem ének-zene tanszékén tanít. A Tiszántúli Református Egyházkerület zeneigazgatója, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Egyházzenei Tanszékének docense, a Debreceni Református Kollégium Kántusának vezető karnagya.

- 5 MARCZI ERNŐ a mezőtúr-belvárosi református templom kántor-karnagya, a Mezőtúri Református Kollégium ének-zenetanára. A Debreceni Református Hittudományi Egyetemen végzett kántor szakon, majd a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen szerzett zenei mester- és tanári diplomát. A Nagyváradi Kántorképző Tanfolyam állandó tanára.

- 6 MÁRKUS ZOLTÁN kántor, karnagy, a Nagyváradi Református Egyházközség orgonista-kántora a Partiumi Keresztény Egyetemen hitoktató-kántor szakon, majd ugyanott az egyházzene szakon végzett. A Nagyváradi-Réti Sztárai Mihály vegyeskar, a Csillagfény szülők kórusa, valamint a Nagyváradi Dalnokok karnagya. Kórusaival a templomi szolgálatok mellett aktívan részt vesz a nagyváradi zenei életben alkalmi szolgálatokkal egyházi, városi és nemzeti ünnepeken, a Csillagcska Zeneóvoda zenés alkalmain.

- 7 SZATMÁRI ELEMÉR 1969-ben, Köröstárkányban született lelkészcsaládban. Iskoláit helyben, majd Nagyváradon végezte. 1995-ben diplomázott a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben.

Szolgált segédlelkészként Szatmárnémetiben, majd Ipp, Pusztadaróc és Tamásvárálja voltak a szolgálati helyei. Jelenleg az érmelléki Albis református lelkipásztora.

- 8 DÉNES ISTVÁN LUKÁCS 1977-ben született Krasznán. Itt kezdte meg tanulmányait, majd Zilahon, az újraindult Wesselényi Kollégiumban érettségizett. 2002-ben végzett a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben. Szolgált Nyüveden, Élesden, majd Nagyváradra került. Jelenleg a Nagyvárad-Olaszi Református Egyházközség lelkipásztora és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főjegyzője.
- 9 Brugós Anikó, Kövendi Éva, Csiszér Júlia, Lévay Tünde, Pál Timea, Varga Imre, Pop György, Herman Csaba, Fülöp Gábor, Spurigán Zoltán, Orosz Otília Valéria.
- 10 LADISLAV MORAVETZ az Arad megyei Nagyperegen született, 1991-ben Csehországba költözött. A kroměříži egyházi konzervatóriumban tanult, majd a berlini Egyházzenei Iskolában és a Művészeti Akadémián folytatta tanulmányait. 2010 óta vezeti az Evangélikus Akadémia Egyházzenei Szemináriumát, A zlini Cseh Testvérek Evangélikus Egyház plébániai kórusának karnagya. Orgonaimprovizációt tanít a kroměříži P. J. Vejvanovský Konzervatóriumban és himnológiát az olmtützi Evangélikus Akadémia Konzervatóriumában.

Cséplés (1958), olaj, vászon, 100 × 135 cm

Ázsia-koktél

A kortárs filmtermést figyelve határozottan megállapíthatjuk, hogy az ázsiai filmgyártás reneszánszát éli az utóbbi évtizedben. Gondoljunk csak az Oscar-nyertes dél-koreai *Élősködők*re (2019), a japán *Vezess helyettemre* (2021), az indiai *Ezerízű szerelemre* (2013), az indonéz *Marlina, a gyilkosra* (2017), a szintén japán *Bolti tolvajokra* (2018), vagy olyan kritikailag elismert koprodukciókra, mint a *Minari* (2020) és a *Minden, mindenhol, mindenkor* (2022).

Míg Kínában a belföldi sikerfilmek szépen lassan leszorították a jegybevételi listák éléről a hollywoodi szuperprodukciókat, visszafoglalva ezzel saját piacukat, amelyik a világ második legnagyobbja, addig a dél-koreai és japán alkotások művészi értékükkel tűnnek ki évről évre, tökéletesen ötvözve a filmgyártás modern eszköztárát a letisztult, hagyományos esztétikával, kihasználva azt az alkotói szabadságot, amely a nyugati filmiparra látszólag egyre ritkábban jellemző. Íme egy szemelvény az utóbbi év legfigyelemreméltóbb ázsiai produkcióiból és koprodukcióiból.

Egy kuroszaui dráma – *Szörnyeteg*

Bár hosszú évek óta ez **Hirokazu Kore-eda** első filmje, amelynek nem ő maga írta a forgatókönyvét, a 2023-as *Szörnyeteg* (*Kaibutsu*) mégis tökéletesen illeszkedik Hirokazu Kore-eda életművébe, hiszen a neves japán rendező ezúttal is egy csonka család lélektanát

boncolgatja. Korábbi filmjeitől eltérően azonban jóval magasabbra csavarja a feszültséget, a történetmesélés pedig szegmentált. Filmje jól elkülönülő fejezetekre osztható aszerint, hogy mely karakter szemszögéből láttatja az eseményeket, melyek az adott nézőpont függvényében rendre új értelmet nyernek, így a nézőnek jó néhány csavarra fel kell készülnie. Ebben a tekintetben egyértelműen idézi Akira Kurosza 1950-es mesterművét, *A vihar kapujában*, ahol a különböző szereplők elmesélésében ugyanaz a történet más-más szint öltött.

A *Szörnyeteg*ben egy gyermekét egyedül nevelő édesanya magánnyomozásba kezd, miután feltűnik neki, hogy valami nincs rendjén ötödik osz-

tályos kisfiával, és az iskola vezetősége nem hajlandó érdembeli lépéseket tenni az ügyében. A feszültségtől fűtött történet fokozatosan, rétegről rétegre bontakozik ki a néző szeme előtt, amint megismeri a jól megírt karakterek különböző perspektíváit. Ki-ki a maga hibáinak és múltjának függvényében értelmezi ugyanazon eseményeket, és ennek megfelelően más-más következtetésekre jut. Bár saját realitás-szeletében minden szereplőnek igaza van, mégis tehetetlenül állnak a tragédia előtt, míg az a kiváltság, hogy átlássa a szövevényes történet mesterien összefont szálait, kizárólag a nézőnek adatik meg – és neki is csak a film végén.

Sakura Ando, aki korábban a *Bolti tolvajok*ban is együttműködött a rendezővel, ismét bizonyítja rátermettségét, és megindító alakítást nyújt az egyedülálló édesanya szerepében, aki a mindennapos kenyérkeresés mellett kétségbeesetten igyekszik megérteni, mi történik a gyermekével. Ugyancsak figyelemre méltó a két pályakezdő gyermekszínész, Soya Kurokawa és Hinata Hiiragi összjátéka, valamint Eita Nagayama alakítása a konfliktus középpontjába került tanár szerepében. A film egyik legmegindítóbb pillanatát mégis az oszakai veterán színésznő, Yuko Tanaka teremti meg, amikor a tanintézetet vasmarokkal vezető és látszólag érzelmentes igazgatónő szerepében váratlanul megnyílik a film végén és egy emlékezetes jelenetben olyan szinten képes kötődni fiatal pártfogoltjához, ahogy a hozzá legközelebb álló személyek sem.

A megindító jeleneteket szervesen egészíti ki Ryuichi Sakamoto zenéje. A neves japán zeneszerző, akinek olyan filmek zenéjét köszönhetjük, mint *A*

visszatérő (r. Alejandro G. Iñárritu), *A kis Buddha*, az *Oltalmazó ég* vagy *Az utolsó kínai császár* (r. Bernardo Bertolucci), tavaly márciusban tragikus hirtelenséggel elhunyt, ezért már nem érthette meg utolsó munkájának, a *Szörnyetegnek* a cannes-i bemutatóját.

A Sakamoto dallamaival kiegészült képvilág mély érzelmeket korbácsol fel a nézőben, akit a rendező Kore-eda a tőle megszokott egyszerűséggel rávezet, hogy minden karaktert megértessen. Univerzumában senki sem jó vagy rossz. Karakterei csupán emberek, akik teszik a kötelességüket, miközben sérelmeiket hordozva szomjazzák a kötődést. A film üzenete egyértelmű: semmi sem az, aminek látszik, ezért az ítélkezéssel sem szabad sietni, hiszen a címbéli szörnyeteg is az, akire épp rámondják. A film megindító képsorait látva fájdalmasan nyilall a nézőbe a gondolat, hogy milyen szép is lehetne a világ, ha mindenki képes lenne Kore-eda megértő szemével szemlélni embertársait.

Egy japáni Zorbász-történet – *Tökéletes napok*

Egy jó néhány éve tartó csendesebb periódust követően **Wim Wenders** 78 évesen ismét olyan mesterművet tudott alkotni, amelyik előtt fejet hajthat a nemzetközi filmszakma. A veterán rendező, aki a nyugatnémet filmgyártás újhullámának vezető alakja volt a '80-as években, ezúttal japán miliőben bizonyítja, hogy még korántsem akasztotta szögre kameráját, és hogy alkotói tapasztalata gyémántokká csiszolódott a hosszú évek során.

A meditatív hangulatú *Tökéletes napok* főszerepében Koji Yakusho egy

magányos tokiói vécétakarítót alakít, aki egyszerű életvitelével a keleti filozófia legnemesebb értékeit testesíti meg – nem lamentálva múlton vagy jövőn, tökéletesen a jelen pillanatban él, és teljes odaadással érez át minden helyzetet, amivel az élet megkínálja. Szűkszávú karaktere buddhai mosollyal az arcán végzi kötelességét, szabadidejében pedig szertartásos áhítattal úzi kevés, de mélyértelmű hobbiját. Wim Wenders kamerája megmutatja, hogy a külső szemmel alantásnak tűnő rutin hogyan takarhat egy már-már megszentelt életet. A görög Zorbászra emlékeztető japáni alak elevenedik meg a mozivásznon, aki – bár nem duhajkodik úgy, mint Nikosz Kazantzakis hőse – megérint mindenkit, akivel találkozik, és emlékezteti a körülötte levőket arra, hogyan is kéne/lehetne boldogan élni a rohanó társadalomban.

A napi rutin képsorait jó érzékkel éppen annyiszor ismétli meg a rendező, hogy ne váljanak unalmassá, de nyilvánvalóvá tegyék: a legszigorúbb rendbe és a legelszigeteltebb életbe is bejut egy apró eltérés vagy újdonság a mindennapokban. És éppen ezek az eltérések adják meg az élet sava-borsát. A film azonban túlmutat azon, hogy kiemeli az élet apró örömeinek fontosságát, és egy jóval mélyebb megértéshez vezet a nézőt.

Koji Yakusho hatalmas alakítást nyújt Hirayama szerepében, akiből a cselekmény előrehaladtával egyre többet mutat meg, ezt azonban olyan finom utalásokkal teszi, amelyek mellett mindvégig rejtélyes tud maradni. Ehhez járulnak hozzá az egyébként színes filmet fragmentáló rövid, fekete-fehér emlékfoszlányok, amelyek révén a rendező a protagonista fejébe enged álomszerű bepillantást.

A múltat idéző hangulat fontos eleme Wim Wenders filmjének, aki a választott 4:3-os felbontású képaránnyal és a természetes hatású világítással úgy láttatja az életet, mint egy kellemes, nosztalgikus álmot. Ezt erősíti a protagonista könyvek és retró könnyűzene iránti rajongása is. A vécétakarító Hirayama régi szalagos magnójából olyan előadók dallamai csendülnek fel utazás és munka közben, mint Nina Simone, Otis Redding, Lou Reed, Mick Jagger vagy az Animals – melyek szerves részét képezik a történet-mesélésnek. Dalszövegeik elmondják, amit a szűkszávú főszereplő nem. Ugyanakkor hidat képeznek kelet és nyugat között, akárcsak maga a német-japán koprodukcióban készült film is.

A *Tökéletes napokat* végignézve a közönség méltán érezheti úgy, mintha

egy meditációs ülésen vett volna részt, melyből felállva boldogan és friss szemekkel fogja szemlélni a világot.

A film, ami mindenkiben megmozgat valamit – *Előző életek*

Nehéz újszerűt mutatni a romantika műfajában, hiszen a filmkészítők már szinte mindent elmondtak, amit ebben a témában érdemes. Az elsőfilmes dél-koreai **Celine Song** tavalyi alkotása, az amerikai koprodukcióban készült *Előző életek* azonban a szerelemnek egy olyan aspektusával foglalkozik, amivel kevés másik film: a beteljesedés helyett a „mi lett volna, ha” kérdéssel játszik el, s teszi ezt olyan letisztult egyszerűséggel, aminek köszönhetően máris kortárs klasszikusként emlegetik.

A történet szerint 12 évnyi távollét után újra találkozik egy fiatal nő és férfi, akik gyerekkorukban szorosan kötődtek egymáshoz, a sors azonban elválasztotta és más-más utakra terelte őket. Bár életeik markánsan különböznek, újratalálkozásuk mindkettőjükben felébreszt egy régi érzést, melynek nyomán el kell dönteniük, hogy feladjanak-e mindent, amit magukénak tudhatnak valamiért, ami talán sosem volt az övék – legalábbis nem ebben az életben.

Celine Song filmje határozottan a mai kor fiatal felnőttjeit szólítja meg. A telefonos üzenetváltásoktól a videóhívásokon át a tényleges találkozásokig, amelyek sokkal visszafogottabbak, mint az online interakciók – a filmről süt, hogy egy Y generációs rendező munkája. Az *Előző életek* valószínűleg azért van olyan erőteljes hatással a közönségre világszerte, mert olyan egyetemes érzésekről szól, amelyeket

mindenki átélt, aki valaha szerelmes volt, és ezért mindenkiben megmozgat valamit. Ugyanakkor Songnak sikerül ügyesen beleszőnie egy leheletnyi keleti filozófiát, ami segít mélyebb értelmet találni az érzelmek útvesztőjében.

Az *Előző életek* olyan filmélmény, amihez a nézőnek is hozzá kell adnia a saját részét. Annyira személyesen szólít meg mindenkit, hogy szinte lehetetlen objektíven szemlélni. A rendező ügyesen megpendít egy húrt, ami mindenkiben másképp fog rezonálni. Kevés olyan film van, amelyik ennyire személyes kötődést váltana ki a nézőközönségben.

A film csöppet sem cselekményalapú, érdekességét a főszerepeket játszó színésztrió: Greta Lee és Teo Yoo, valamint az előbbi férjét alakító John Magaro briliáns és mély érzékenységgel előadott interakciói adják, melyekben a hallgatásnak legalább olyan fontos szerepe van, mint a kimondott szavaknak.

A történetet gazdagítja ugyanakkor a bevándorlás témája is, amely csak lappangva van jelen a filmben, mégis érzékelhető befolyást gyakorol a szereplők magatartására, döntéseire, és felveti a kérdést: vajon jobban kibontakozhat-e egy élet, ha elhagyja gyökereit. A film legfőbb témája azonban mégis a vágyakozás, és a forgatókönyv legfőbb erénye, hogy ezt rendkívül erőteljesen tudja éreztetni, anélkül, hogy komolyabb bonyodalmakat igényelne.

A fent említett mindhárom film ékes példája a kortárs ázsiai filmgyártás sokszínűségének és annak, hogy a

kiforrt történetmesélés milyen játsszi könnyedséggel képes országhatárokat és kultúrákat áthidalva megszólítani az egyetemes közönséget. Kore-eda szuggesztív családi portréjától Wenders meditatív elmélkedésén át Song felkavaró történetéig a beteljesületlen szerelemről, mindhárom film egyedi bepillantást nyújt az emberi tapasztalatba. A mesteri rendezés, a lenyűgöző alakítások és a taglalt témák mélysége által mindhárom alkotás alátámasztja a filmművészet maradandó erejét.

Szombati-Gille Tamás

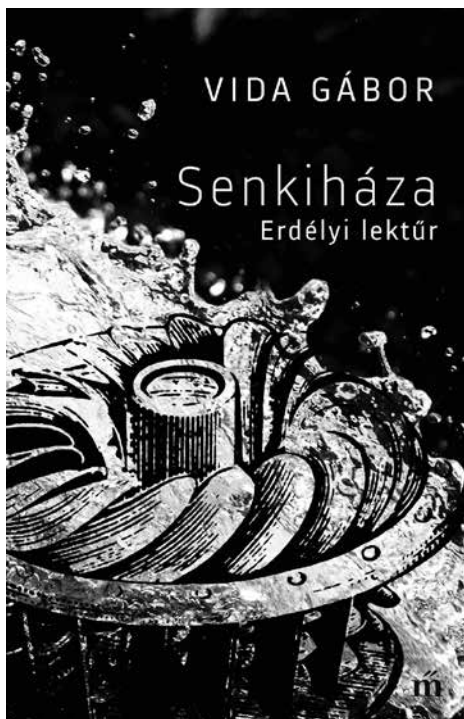

Tél Micskén (1979), olaj, karton, 53 × 70 cm

Namajd és a történelem

Tavaly jelent meg a Magvető Kiadónál Vida Gábor *Senkiháza* című regénye, melyet *Erdélyi lektűr*nek nevezte maga a szerző a könyv alcímében. Bár a könnyed, szórakoztató olvasmányt jelentő lektürt olyan lekicsinylően használják mintegy a magas irodalom elmentettjeként, hiba lenne ezért a regényt lefitymálni. A Namajd nevű, elképzelt erdélyi kisvárosban 1936 augusztusában elkezdődő történet ugyanis könnyen olvasható, de komoly kérdéseket is feszegető regény. Saját jelenünkben is érdemes elgondolkodnunk az író első részt záró mondatán: „A jelenhez bátorság kell, jövő pedig nincs, de lesz...”

A *Senkiháza* jellegzetes erdélyi történet több szempontból is. Szereplői magyarok, románok, zsidók, németek, sőt örmények vagy éppen bizonytalan a nemzeti identitásuk, mint a főhősé. Jellegzetes erdélyi történet a könyv azért is, mert Namajd történetének kilenc éve alatt egymást váltja román és magyar uralom, a II. világháború és a szovjet bevonulás, ezzel együtt vagy olykor éppen ennek ellenére is élnek mindennapi életüket a könyv szereplői. A már említett főhős, Kalagor Máté, akit Matei Călugărunak is hívnak, és ahány hivatalos irata van, az annyi névre szól, bukaresti, oklevél nélküli mérnök, aki egy Ganz-vízturbinát szeretne működésképpessé tenni, és eközben feleséget, sőt szeretőt is talál a kisvárosban, de nem feledheti örmény szerelmét, Endza Sahaghiant sem, akivel időnként kapcsolatba is kerül. Bár a könyvben Kalagor Mátéval 1945. november 8-án,

Bukarestben találkozunk utoljára, az események zöme azonban Namajd városában zajlik.

Namajd – a város nevének lehetséges olvasata a „na majd”, azaz egyszer majd, valamikor a jövőben is történik valami – jellegzetes alakjairól a hálátlan utókor hangján mesél Vida Gábor, s 1936-tól 1945-ig követi is sorsukat. Királpártiak és vasgárdisták, magyarok és románok, német vándorfényképész és zsidó szatócs járják furcsa körtáncukat, miközben körülöttük és velük és felettük megtörténnek a múlt század közepének eseményei: a történet kezdetekor román világ van, majd a háború meghozza a kis magyar vilá-

got Namajd lakónak, akik mindezek közepette élni, túlélni, menekülni vagy gyarapodni szeretnének. Legyen magyar vagy román világ, vásárnak és bálnak lennie kell, legfennebb a vendéglőt nevezik át időnként. A kisemberek és szűkebb környezetük sorsán keresztül értesülünk Európa történelmének akkori sorsfordító eseményeiről is, például az Anchlussról, Lengyelország megtámadásáról, Magyarország bombázásról is vagy éppen Petru Groza kormányának kinevezéséről.

„A namajdi zsidókat úgy vitték el egy hajnalban, hogy senki sem látta, de mindenki tudta, hogy éppen most.” Ez például nehéz helyzetbe hozza Kalagor Mátét, és feleségét, Borát, náluk van ugyanis a kis Tiegelmann Judit. „Ha futni hagyjuk, beárul, ha lelövöm gyilkos vagyok, ha megmentjük, minket fognak felkoncolni.” Ezzel a dilemmával például akkor néznek szembe magyarok és románok közösen, mikor megtalálják Schwartzot, az

egykori vándorfényképészt, aki beállt a német hadseregbe. Ő végül a falu bolondja lesz, derül ki, a 24., *Folytköv.* című fejezetből, melyben a legfontosabb szereplők további sorsát írja le a hálátlan utókor szerepét felvállaló elbeszélő.

Mivel nem szeretnénk a könyv teljes tartalmát azokkal ismertetni, akik ezután olvassák majd el Vida regényét, azoknak a zárófejezetből idéznénk: „A dolgok állásán az utólagos tudás már nem változtat, hiába ragadjuk magunkhoz a kezdeményezést, és hiába pazaroltunk erre százezer szót, az igazsággal adósak maradtunk. Az igazság az, hogy elfáradtunk, mint hosszú futásban, pedig mesélni jó. Az igazság az, hogy a továbbiakban sem fog unatkozni a család. A szétszéledt, de még a kipusztult családok is összevágynak, a láthatón túl is van szövet, és tovább zajlik minden történet nélkülünk is.”

Fried Noémi Lujza

Rajzokkal továbbmesélt verstörténetek

Egy miniturné utolsó állomásaként, Temesvár és Arad után Nagyváradon is bemutatta a *Várni is mire* című verses albumát **Nagyálmos Ildikó** költő és **Karda Zenkő** grafikus. A Hargita Népe Lapkiadó gondozásában megjelent könyvről, az alkotási folyamatról **Dénes László**, folyóiratunk főmunkatársa beszélgetett a két alkotóval a magyar költészet napját (április 11.) követő másnapi rendezvényen. Egyúttal a kötet illusztrátorának ad hoc kiállítását is megtekinthették az érdeklődők a Szent László Egyesület székházában.

Az érzelmeiről, belső rezdüléseiről írt versekhez készültek a rajzok, nem pedig fordítva, de akár visszafelé is működhetne az alkotási folyamat – válaszolta az első kérdésre Nagyálmos Ildikó. Másfél éve ismerik egymást személyesen az egyébként sepsiszentgyörgyi illetőségű Karda Zenkővel, aki a *Porta* magazin dizájnere, Ildikó pedig a lap főszerkesztője. Összebarátkoztak, Zenkő olvasta Ildikó néhány versét az egyik közösségi hálózaton, megtetszett neki ez a versvilág, s fölmerült egy verses album létrehozásának ötlete. Hozzáfűzte: az illusztráció nem a szöveg úgymond képesítése, hanem továbbvitte, továbbmesélte a szöveget, a rajzok afféle metaforák is.

Nagyálmos Ildikó fölelevenített néhány emléket azokból az esztendőkből, amelyeket Nagyváradon töltött. Érettségi után került Székely-

udvarhelyről a Körös-parti városba. Tanult az Ady Endre Sajtóképzőintézetben, újságíró volt az *Erdélyi Naplónál*, járta a vidéket, rengeteg riportot írt. Kalandos idők voltak, s ő vakmerő volt, nem félt semmitől. Váradon megjelent első versét Gittai István publikálta az akkori *Bihari Napló* művészeti rovatában. Ildikó eredeti családneve az igen-igen elterjedt Nagy, a különlegesen hangzó Nagyálmos nevet Kinde Annamária ragasztotta rá egy ironikus pillanatában, hogy meg is különböztessék más Nagy Ildikóktól. A nevet először külön írta, majd Gittai javaslatára vonta egybe. Első önálló verseskötetét Nikolits Árpád adta ki a Kecsmetion Pressnél. Előzőleg a szintén a Kecsmetion Press által kiadott, *Fekete madonnák* című antológiában jelentek meg versei, a kötetbe olyan fiatal költőnők alkotásai kerültek, akik váradiak vagy akkoriban itt éltek. A költőnő aztán innen elkerült Temesvárra, majd Aradra, végül hazaköltözött Udvarhelyszékre.

Nagyálmos Ildikó gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt ír verseket. Persze gyermekverset írni teljesen más, mint ún. felnőttirodalmat. Gyermekverseket Panna lánya születése után kezdett írni, ám a *Napsugár* és *Szivárvány* felkérésére a mai napig havi rendszerességgel közöl verseket e gyermeklapokban. Miközben tudatosan arra törekszik, hogy ne legyenek sem szájbarágóságok, sem gügyögők. Fontosnak tartja, hogy humort, játé-

Nagyálmos Ildikó, Dénes László, Karda Zenkő

kosságot vigyen ezekbe az alkotásokba. A felnőtteknek szánt verseket teljesen ösztönösen írja, ezek „csak úgy jönnek”.

Karda Zenkő elmondta: miután befejezte felsőfokú tanulmányait a temesvári egyetemen, 16 évig dolgozott dizájnernként. Az önkormányzatnak, politikai pártoknak stb. tervezett különféle kiadványokat, brosúrákat, látványelemeket. Aztán úgy érezte, más-milyen utat kell keresnie. Szerencsés pillanat volt, amikor találkozott egy meseíróval, és úgy alakult, hogy illusztrálhatta a kötetét. Ebben kedvét leli. A *Várni is mire* a második felnőtteknek szóló könyv, amelyben szerepelnek az alkotásai. Nemsokára megjelenik a harmadik, felnőtteknek szóló kötet Zenkő rajzaival, ezúttal Csávossy György István új verseskönyvéhez készít illusztrációkat. Egyéni tárlata a sepsiszentgyörgyi könyvfesztiválon, a SepsiBookon volt. Kérdésre válaszolva erősítette meg: Kárpátok túli román kiadók könyveit is illusztrálta már, azok keresték meg.

Szó esett még egyebek mellett ihletről, múzsákról, a versek sorsáról a mai modern világban. Mint elhangzott: nem tudni, milyen jövőjük lesz a nyomtatott kiadványoknak, versesköteteknek. Sokan csak a közösségi oldalakon lévő bejegyzéseket olvasásuk manapság. Előfordul, hogy egy Nagyálmos Ildikó-vers mintegy kétszáz lájkot kap a közösségi médiában, de föltevődik a kérdés: a verset vagy a szerzőt szeretik-e a tetszikelők. Sok minden adhat ihletet. Megtörténik, hogy egy tengerparti séta, egy békésen ücsörgő halász látványa inspirálja a poétát versírásra.

Nagyálmos Ildikó felolvasott néhány verset az új könyvből, amelyet meg lehetett vásárolni és dedikáltatni. A rendezvényen a Hargita Népe felelős kiadója, **Lőrincz Csaba Levente** is jelen volt. Az eseményt a Szent László Egyesület szervezte a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár partnerségével.

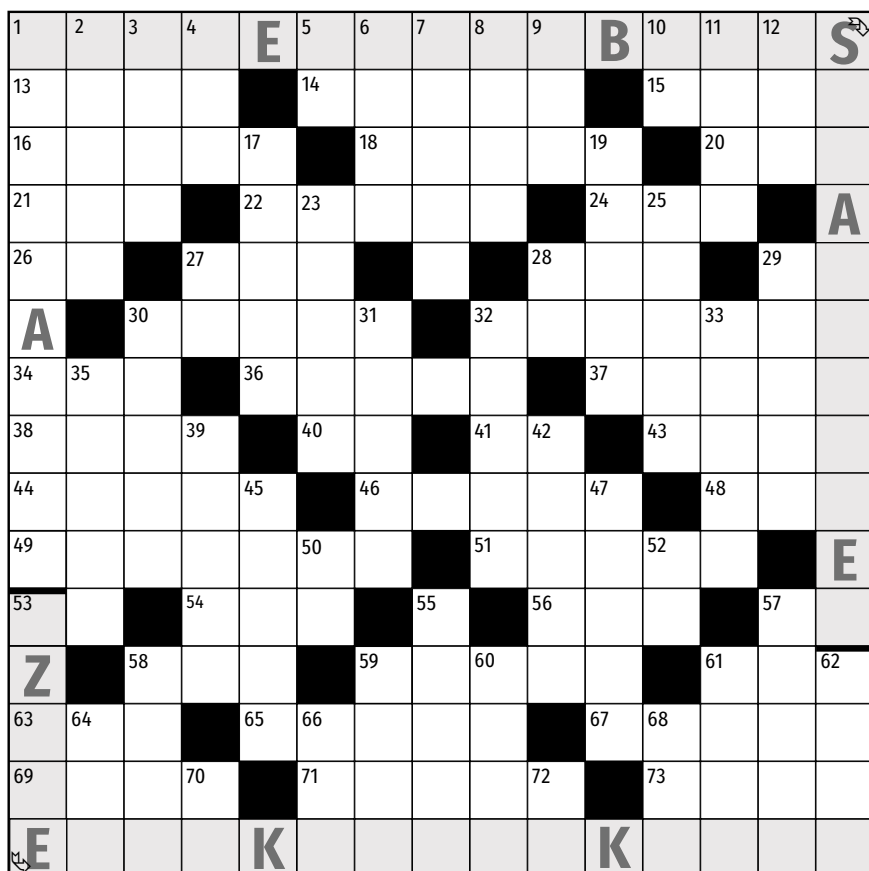
Tóth Hajnal

Kodály Zoltán mondotta

A világszerte ismert zeneszerző, népzene kutató háromszor kapott Kossuth-díjat, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, majd elnöke volt. Kodály Zoltán egyik gondolatát idézzük a **vízszintes 1.** és a **függőleges 53.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Kossuth-díjas költő, író (Zoltán, 1906–1981). 14.

Rendezetlen, zavaros. 15. Erőszakkal fogva tartott személy. 16. Ritka női név. 18. Egyiptom fővárosa. 20. Kerti részlet. 21. Egzisztencia. 22. Ló jelzője. 24. Szeszes ital (argó). 26. Városszélek! 27. Illetli. 28. Takar. 29. A közelebbi. 30. Csokoládé alapanyaga. 32. Esernyő – francia eredetű szóval. 34. Hívószó (irod.) 36. Olasz város és tenger neve. 37. Mosópormárka. 38. Esőben áll.

40. Tulipánfej. 41. Rádium vegyjele. 43. Ingeborg becézése. 44. Döbbenetet keltő. 46. Forgórész. 48. Bálna. 49. Folyam Dél-Amerika északi részén. 51. Késedelem nélkül (elkészül). 53. Autonóm Terület. 54. Értelmi képesség. 56. Kocsma része. 57. Asztácium vegyjele. 58. Sava-borsa. 59. Aranynyúl (Dél-Amerikában). 61. Feltámadás. 63. Pest megyei város. 65. Francia költő (1496–1544). 67. Alain... francia filmszínész. 69. Nemesgáz. 71. Nem távozik. 73. Turzás.

(Ferenc). 42. Tetszését megnyeri. 45. Soha. 47. Kurta. 50. Kuba és Zambia autójele. 52. Vés. 55. Piactér az antik görög városokban (ék.f.). 57. Divat névelővel. 58. Bálvány. 59. Hacsaturján személyneve. 60. Vonattal közlekedő. 61. Előkelő. 62. ...-untalan. 64. Reklám-rész. 66. Az a másik. 68. A lábaihoz. 70. A férfi sorsa a... (Jókai). 72. Dobolni kezd.

Barabás Zsuzsa

FÜGGŐLEGES: 1. Vincenzo Bellini operája. 2. Ilyen vígjáték is van. 3. Létezés. 4. Néma ankét. 5. Karády Katalin névbetűi. 6. Budapesti színész (Sándor, 1921–1993). 7. Női ruha dísz. 8. ..., az is (mindegyik). 9. A légnyomás egyik mértékegysége. 10. Csoki is van ilyen. 11. Hosszabb gyalogút. 12. Napszak. 17. Színes. 19. Zenedráma. 23. Rémult. 25. A gazdaság egyik ágával kapcsolatos. 27. A föld és vizek ura Mezopotámiában. 28. Lantán vegyjele. 29. ... van (unja). 30. Bűnügyi regény. 31. Város Bolíviában. 32. Társas összejövetel. 33. Borok raktára. 35. Emiatt. 39. Nagyszalontáról elszármazott költő

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **május 31.** Áprilisi rejtvényünk (*A boldogságról*) helyes megfejtése: „Magunkból azt ajándékozzuk, amire a másoknak szüksége van.” Háromhavi előfizetést nyert: **Keresztény Mária Anna, Bihar.**

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A **VÁRAD** előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BESENYŐDI JUDIT (2001, Szatmárnémeti) költő, író, mesteris hallgató a kolozsvári BBTE-n. A Szatmárnémeti Szamos Diákirodalmi Kör elnöke, eddig megjelent kötete az *Illesztgető* (2022). Rendszeresen publikál a *Szamos* nevű havilapban, de a *Partium*, illetve *Hepehupa* folyóiratokban is jelentek már meg versei.

BOROS ERNŐ (1952, Nagykároly) nyugdíjas újságíró, helytörténész, szociológus, szülővárosában él. Dokumentumriportjai, valamint humoros és publicisztikai írásai több önálló kötetben jelentek meg. Legutóbbi kötete: *„Hogy a magyar pusztuljon”. 1944 vége – 1945 eleje: Szatmár megyeiek a (barca)földvári haláltáborban* (Szatmárnémeti, 2022).

DOMONKOS LÁSZLÓ (1951, Szeged) író, újságíró, televíziós szerkesztő. Elsősorban történeti esszéket, a közelmúlt történelmi fehér foltjait feldolgozó dokumentumprózákat ír, könyveket szerkeszt, folyóiratokban, lapokban publikál. Háromtucatnyi kötete jelent meg, legutóbb *a Tűzzel-vassal a hazáért – A Maderspach család* című tavaly.

ESZTERŐ ISTVÁN (Végvár, 1941) költő, tanár, Temesváron él, ahol 2003-as nyugdíjazásáig magyartanárként működött, bár előzőleg tanított Újtusnádon, Resicabányán, Temesrékason, Bodófalván és szülőfalujában is. Legutóbbi kötete: *Róma felett az ég újra lángol* (Kriterion, 2020).

FARKAS ANTAL (1956, Érszakácsi) költő, egyházi író, nyugalmazott református lelkész. A 2021-ben megjelent két kötete: *Karácsony szeptemberben*, valamint *Kínlódífalva, volt egyszer* (társszerző Szilágyi Aladár). Nagyváradon él.

FERENCZFI JÁNOS (1967, Vásárosnamény) költő, író, szerkesztő, kereskedelmi, értékesítési munkából él Magyarországon. A *Hetedik* c. online irodalmi folyóirat alapítója (2016). Írt drámát, színpadi

adaptációt, értekezéseket, verseket, regénye *A megvetettek napja* (Litera-Túra Kiadó, 2022).

KELEMEN ENDRE DÉNES (1971, Oklánd) író, tanár. Novellista, de irodalomelméleti, irodalom- és esztétörténeti írásokat, valamint recenziókat is közöl. Legutóbb a *Mosolyváltás. Borúmentes írások gyűjteménye* című antológiában szerepelt (2024).

MÜLLER DEZSŐ (1953, Zilah) költő, ny. lelkipásztor, a Szatmár megyei Lázáriban él. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1979-ben. Kilenc önálló kötete jelent meg, a legutóbbi 2020 végén, *Alámerül Atlantiszom* címmel (Irodalmi Jelen könyvek, Arad).

N. HORVÁTH BÉLA (1953, Bogyiszló) dunántúli irodalomtörténész, pedagógus, egyetemi tanár, tucatnyi önálló kötet szerzője. Két legutóbb megjelent műve: *Nép és nemzet. Illyés Gyula I. 1902–1944* (2021); *Nemzet és nép. Illyés Gyula II. 1944–1965* (2024).

PATAKI ISTVÁN (1953, Bihar) költő, publicista Nagyvárad melletti szülőfalujában él. Tizenhat önálló kötete jelent meg, melyekből egy szatírákat tartalmaz. Legutóbb az *Istentől Istenig* című verseskötete látott napvilágot 2021-ben. *Állva* című, kétszáz válogatott versét tartalmazó kötete megjelenés előtt áll.

POZSONYI ÁDÁM (1969) író, publicista, punkzenész, a kortárs magyar szatíra jeles képviselője, Budapesten él. Tucatnyi önálló kötete jelent meg, a legutóbbi tavaly *Áldott berlini fal* címmel az Időjel Kiadónál.

SÜTŐ ÉVA (1960, Érmihályfalva,) író, újságíró, művelődésszervező, először a *Lépcsők* (1980) című antológiában publikált, a rendszerváltás után a Bihar megyei sajtóban dolgozott. Kötetei: *Fohász a szigetekért* (2000), *Homokrögök* (2002), *Érmellék, szerelmem* (2013), *Érmelléki embermesék* (2016).

RÉGEN ÉS MOST ● Az internetről származó régi fotón a békebeli polgári lét nyomait magában hordozó Nagyvárad egyik utcaképét látjuk, míg a napjainkban ugyanabból a szögből készült pillanatfelvételen a helyébe lépett „szocialista szisztematizálást és urbanizációt”. A Magheru (Sztaroveszky), Republicii (Rákóczi) és Louis Pasteur (Kórház) utcák kereszteződését megörökítő két kép között nagyjából hatvan év a különbség.

Kép és szöveg: **Farkas László**

Ara 10 lej